

MOT– MIKÄ OLI TUTKITTAVA: TIETOLÄHTEET TUTKIVASSA JOURNALISMISSA

Minja Laitinen

Tampereen yliopisto
Viestintätieteiden tiedekunta
Informaatiotutkimus ja interak-
tiivinen media
Pro gradu -tutkielma
Joulukuu 2017

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia tietolähteitä tutkivassa journalismissa käytetään. Tutkivasta journalismista ei ole paljon aikaisempaa tutkimusta. Tutkimuksessa haluttiin selvittää, mistä tutkivassa journalismissa saadaan tietoa ja mihin lähteisiin nojaututaan. Tutkimusta taustoitettiin Leckien, Pettigrew’n ja Sylvainin ammatillisen tiedonhankinnan mallilla ja kuvaamalla yleisesti toimittajien työprosessia. Tutkimuksen näkökulma rajoittuu valmiiden reportaasien tarkasteluun. Tutkimuksen aineisto koostuu Ylen tuottaman tutkivan journalismin MOT-ohjelman jaksoista. Tutkimusaineisto koostettiin yhtenäiseltä ajanjaksolle sijoittuvista ohjelmajaksoista: 16 jaksoa syys- ja joulukuun väliseltä ajalta. Tutkimusmenetelmänä käytettiin sisällönanalyysia. Aineiston analyysissa selvitettiin erilaisten lähteiden tyyppi (henkilölähde, dokumenttilähde tai havainnoinnin kautta saatu tieto) määrä, tietolähteiden esitystapa ja tietolähteiden taho sekä henkilölähteiden sukupuolijakauma.

Tulokset osoittivat, että henkilölähteet ovat käytetyin tietolähdetyyppi. Erilaisia dokumenttilähteitä käytettiin monipuolisesti. Tahot, joita henkilölähteet edustavat olivat elinkeinoelämää, tiedettä ja tutkimusta, ja yksityishenkilöitä. Suurin osa henkilöistä esiintyi tahojen nimettyinä edustajina, tai omalla nimellään yksityishenkilönä. Vain pieni prosentti henkilöistä esitettiin nimettöminä lähteinä. Sukupuolijakauma henkilölähteiden välillä oli huomattava. Naisia oli vain 1/3 suhteessa miehiin ja joidenkin tahojen, kuten elinkeinoelämän kohdalla, miehillä oli ylivoimainen asema.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että lähteitä käytetään monipuolisesti tutkivassa journalismissa. Henkilölähteet ovat keskeisin tietolähde. Ohjelmajaksot on rakennettu henkilölähteiden ympärille ja usein dokumenttilähteet palvelevat lähtökohtana asian selvittämiseksi. Henkilölähteiden jaottelu tahoihin paljasti, millaiset aiheet ovat tärkeitä ja miten niitä lähestytään. Aiheita lähestyttiin usein yksityishenkilöiden kokemusten kautta. Poliitiikan ja elinkeinoelämän henkilölähteitä on paljon, sillä aiheet nivoutuvat yhteiskunnan valtarakenteiden ympärille ja niihin liittyviin epäoikeudenmukaisuuteen ja väärinkäytöksiin. Syvempää perehtymistä ja asiantuntijuutta haettiin tieteen ja tutkimuksen henkilölähteiltä. Lähteiden käyttö oli avointa, eikä anonyymeja lähteitä ole paljon. Naispuolisten henkilölähteiden vähäisyys monen tahon kohdalla viittaa naisten epätasa-arvoiseen asemaan yhteiskunnan valta- ja vaikutusasemissa.

Avainsanat: tutkiva journalismi, tietolähde, tiedonhankinta, tiedotusväline, media

Esipuhe

Tämä pro gradu-tutkielma on kauan kestäneen työskentelyn tulos. Haluan kiittää erityisesti siskoani Jenniä ja sielunsiskoani Sonjaa väsymättömästä tuesta ja kannustuksesta.

Helsingissä 1.12.2017

Minja Laitinen

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	1
2	TEOREETTINEN VIIITEKEHYS.....	3
2.1	Keskeiset käsitteet	3
2.1.1	Tieto ja informaatio	3
2.1.2	Tietolähde ja kanava.....	4
2.1.3	Tutkiva journalismi	5
2.2	Ammatillinen tiedonhankinta	8
2.2.1	Leckien, Pettigrewn & Sylvainin yleinen ammatillisen tiedonhankinnan malli	9
2.3	Journalistin tiedonhankinta.....	16
2.3.1	Journalistin työprosessi	18
2.3.2	Journalistien tietolähdekäytäntö	23
3	KIRJALLISUUSKATSAUS JOURNALISTIEN TIEDONHANKINNASTA TEHTYYN TUTKIMUKSEEN	26
3.1	Attfield & Dowellin tutkimus sanomalehtitoimittajien tiedonhankinnasta ja käytöstä.....	26
3.2	Nicholas & Martinin tutkimus brittiläisten sanomalehtitoimittajien tiedontarpeista.....	27
3.3	Toimittajien tiedonhaun tutkimus triangulaatio-menetelmällä.....	34
3.4	Kuwaitilaisten toimittajien tiedonhankinta.....	35
3.5	Tiedontarpeiden ja tiedonlähteiden käyttö tehtävän monimutkaisuuden mukaan	37
3.6	Yhteenveto esitetyistä tutkimuksista	42
4	TUTKIMUSASETELMA	45
4.1	Tutkimuskysymykset.....	45
4.2	Aineistonkeruu ja -analyysi	45
4.3	Sisällönanalyysi tutkimusmenetelmänä.....	47
4.4	Tutkimusaineisto tutkimusmenetelmän ja analyysin näkökulmasta	51
4.5	Koodausrunko.....	52
4.5.1	Tietolähdetyyppi.....	53
4.5.2	Taho.....	53
4.5.3	Henkilölähteen esilläolotapa	54
4.5.4	Henkilölähteiden sukupuoli.....	55
5	TULOKSET	56
5.1	Ohjelmajaksojen kulusta ja rakenteesta.....	56
5.2	Eri tietolähteiden kokonaismäärä	59
5.3	Kirjallisten ja henkilölähteiden jakautuminen tahon mukaan	59
5.3.1	Dokumenttilähteet	60
5.3.2	Henkilölähteet.....	62
5.3.3	Journalistinen havainnointi erikoistapauksena	63
5.3.4	Henkilölähteiden sukupuolijakauma	64
5.3.5	Henkilölähteiden esilläolotapa	65
5.4	Muut vaikuttavat tekijät.....	65
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	67

6.1 Tulosten koonta	67
6.2 Tutkivaa journalismia vai tavallista journalismia?	68
6.3 Henkilölähteet keskiössä	69
6.4 Avoimuus henkilölähteiden esitystavassa	71
6.5 Naisten ja miesten epäsuhta	71
6.6 Tutkimuksen rajoitukset	72
6.7 Mahdolliset lisätutkimuksen aiheet	72
LÄHTEET	74
LIITE 1: TUTKIMUSAINEISTONA KÄYTETYT MOT-OHJELMAT.....	I

1 JOHDANTO

Tutkiva journalismi on journalismin suuntaus, josta ei käytännössä ole paljonkaan olemassa olevaa tutkimusta, varsinkaan Suomessa. Heikki Kuutin (1996) väitöskirja tutkivasta journalismista ja suomalaisen journalismin tutkivuudesta on oikeastaan ainoa laatuansa Suomessa. Tutkiva journalismi esiintyy yhteiskunnan epäkohtia ja epäoikeudenmukaisuuksia paljastavana journalismin arkkityyppinä. Tämä onkin yksi niistä syistä, miksi tutkiva journalismi on valittu tämän tutkielman kohteeksi.

Tutkielman näkökulmaksi on valittu tutkivassa journalismissa käytetyt tietolähteet. Tietolähteitä tarkastellaan valmiiden ohjelmien kautta. Fokus ei siis ole toimittajien tiedonhankinnassa ja siinä, miten toimittajat päätyvät käyttämään lopullisia, jutussa käytettyjä tietolähteitä. Toimittajien koko työprosessin tai tiedonhankintaprosessin kulun sisällyttäminen tutkielmaan olisi ollut liian laaja kokonaisuus tarkasteltavaksi. Tutkielmaa on haluttu tästä johtuen taustoittaa journalistien tiedontarpeista ja -hankinnasta tehdyillä tutkimuksilla. Aineistoa analysoidaan sisällönanalyysin avulla. Vaikka sisällönanalyysillä tarkastellaan tietolähteiden määrällistä ilmenemistä, on tarkastelun alla myös ohjelmien muutkin ominaisuudet, kuten ohjelmissa käytetyt kerronnan keinot.

Tutkielma taustoitetaan ensin määrittelemällä tärkeimmät käsitteet, eli tieto ja tietolähteet, sekä tutkiva journalismi. Tutkielman aihealuetta pohjustetaan käymällä läpi journalistien tiedontarpeita ja hankintaa käsitteleviä tutkimuksia. Tavoitteena on antaa jonkinlainen kuva journalistien työprosessiin kuuluvasta tiedonhankinnasta. Tämän tutkielman puitteissa on tietoisesti valittu teoreettiseksi malliksi ammatillinen tiedonhankintamalli, sillä se vaikuttaa palvelevan tutkielman muutakin taustaa parhaiten. Ammatillinen tiedonhankinnan malli toimii pohjana journalistien tietopainotteisen työn kuvaukselle. Tiedonhankinta ja -välitys ovat olennaisimpia osia journalistin työssä. Tutkielmassa on pyritty kuvaamaan journalistien koko työprosessi. Journalistien työprosessin kuvauksen kautta voidaan hahmottaa paremmin, miten he päätyvät lopputulokseen ja tämän tutkielman pääasiallisen kysymyksen, eli millaisia lähteitä tutkivassa journalismissa käytetään.

Tutkielman aineisto koostuu Ylen MOT-ohjelman jaksoista. Ylen MOT-ohjelma edustaa tutkivaa journalismia Suomessa. MOT:n tuottaja Renny Jokelin kuvaa ohjelmaa ”tutkivan journalismin lippulaivaksi” (<https://yle.fi/aihe/mot/mot-mika-oli-tutkittava>).

Voidaankin sanoa, että Ylen MOT-ohjelma on yksi harvoista selkeästi tutkivaa journalismia edustavista medioista. Tutkivassa journalismissa keskeisiksi elementeiksi nousevat sen tehtävät ja tapa käsitellä valittuja aiheita. Tutkivaa journalismia pidetään yhteiskunnan vallankäyttäjien vahtikoirana. Tutkivalle journalismille on ominaista kriittinen lähestymistapa. Näin toteaa myös Jokelin sanomalla MOT-ohjelman käsittelemällä aiheita kriittisestä näkökulmasta ja että riippumattomilla tiedotusvälineillä ja riippumattomilla journalisteilla on yhä tärkeämpi tehtävä (<https://yle.fi/aihe/mot/mot-mika-oli-tutkittava>).

Tutkivassa journalismissa kriittisyys ulottuu myös lähdekäytäntöön. Tutkivan journalismille on ominaista sen monilähteisyys ja kriittinen suhtautuminen lähteisiin yleensä (Kuutti 1996, 35). Kuutti kuvailee hyvin, miten tutkiva journalisti ei anna lähteiden määrittellä tai ohjailla työtään, eikä tyydy ”perinteisiin” lähteisiin, vaan hakee myös vastakkaista tai ristiriitaista näyttöä (1996, 35). Tutkiva journalisti ei siis tyydy ilmiselviin faktoihin, vaan kyseenalaistaa itsestäänselvyyksiä. Kriittinen käsittelytapa ja monilähteisyys tulevat esille myös tässä tutkimuksessa.

Tässä tutkimuksessa haluttiin selvittää erilaisten lähteiden tahot. Lähteet on jaoteltu sisällönanalyysin avulla niiden edustaman, alkuperäisen tahon mukaan. Niin dokumentti- kuin henkilölähteiden tahojen selvittäminen paljastaa enemmän kuin vain alkuperän. Lähteiden käyttö ja esille tuominen kertovat siitä, kenen ääni tulee kuuluviin ja millaisia valtasuhteita niiden välillä on, myös suuremmassa yhteiskunnallisessa mittakaavassa. Tutkimusaineiston sisällönanalyysi on rakennettu niin, että tietolähdetypin jaottelun ja tahon lisäksi esitystapaan ja sukupuolijakaumaan. Henkilölähteiden esitystapa selvittämällä saadaan yhtä lailla selville lähteiden esitystavan läpinäkyvyys ja avoimuus, kuin myös henkilöiden tapa esiintyä asemansa mukaan.

Tässä tutkimuksessa pyritään tekemään sukellus tutkivaan journalismiin ja selvittämään millaista tietoa välitetään valittujen lähteiden avulla ja mitä ja millä tavoin aiheita lähestytään.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Keskeiset käsitteet

Ennen varsinaisten tiedonhankinnan teoreettisten mallien läpikäyntiä, käydään läpi tämän tutkielman kannalta keskeisimmät käsitteet. Koska tutkielman teoreettinen tausta nojaa periaatteessa kahteen tieteenalaan, informaatiotutkimukseen ja tiedotusoppiin tai spesifimmin journalistiikkaan, määritellään käsitteetkin pohjautuen kahteen edellä mainittuun.

2.1.1 Tieto ja informaatio

Tieto ja informaatio-käsitteet ymmärretään arkikielessä synonyymeiksi. Käsitteiden määrittelyssä ja erottelussa tekee tilanteesta entistä enemmän hämmentävän englannin kielen termi *information*. Englannin kielessä ei tehdä eroa suomen kielessä olevien kahden käsitteen välillä. Haasion & Savolaisen (2004, 14) mukaan informaatiotutkimuksen piirissä voidaan yllä mainittuja käsitteitä hahmottaa yleisen käsityksen mukaan tiedon jalostumisen arvoketjusta:

Data > Informaatio > Tieto > Tietämys > Viisaus

Data muodostuu merkeistä ja symboleista ja sitä voidaan pitää informaation raaka-aineena. Informaatio-käsitteen kohdalla Haasio & Savolainen viittaavat yleisessä käytössä tunnettuun informaatiotulva-käsitteeseen. Informaatio voi olla annettua, kuin myös vastaanotettua, mutta muuttuakseen tiedoksi, on se ensin tulkittava ja pystyttävä antamaan sille merkitys. Haasion & Savolaisen mukaan tieto tulee ymmärtää käsitteenä laajemmin, kuin vain pelkkänä tulkittuna kirjallisena tekstinä. Haasion & Savolaisen mukaan ”tieto syntyy, kun informaatio muuttaa tulkitsijan käsityksiä jostain asiasta, toisin sanoen hänen kognitiivisia rakenteitaan”. Informaatiotutkimuksen näkökulmasta tieto voidaan käsittää jotain asiatilaa tai asiaa kuvaavan semanttisen ja pragmaattisen informaation tulkinnaksi ja/tai siihen pohjautuvaksi merkityksen annoksi. Huomionarvoista on myös mainita, että henkilö, joka informaatiota tulkitsee, on sidoksissa yhteisöön ja kulttuuriin, jossa hän elää. Haasio & Savolainen kuvaavat tiedon ominaisuuksia vertaamalla sitä tietämykseen: jos tieto on laadultaan tilannesidonnaista ja koostuu semanttisesta ja pragmaattisesta informaatiosta, edustaa tietämys sitä kaikkien tietojen

kokonaisuutta, tietynlaista omaksuttujen tietojen kokonaisvarantoa, mikä yksilöllä on. Tietoakin voidaan pitää kokonaisuutena yksilön muodostamia merkityksiä, mutta tieto ei ole Haasion & Savolaisen mukaan ”pysyvästi tosien indikatiivisten väitelauseiden kokonaisuus”, vaan eräänlainen tulkintakehikko. (Haasio & Savolainen 2004, 15-19.)

Tieto voidaan määritellä eri kontekstissa toisin. Miettinen jakaa tiedon journalistisessa kontekstissa sen luonteen perusteella tosiasiatietoon, tulkintaan, ja mielipiteeseen (1988, 91). Tosiasiatieto tarkoittaa nimensä mukaisesti faktoja, tulkinnalla Miettinen tarkoittaa tosiasiatietoihin liittyviin syy- ja seuraussuhteiden selvittelyyn, asettamalla tapahtuneet tosiasiat oikeisiin yhteyksiinsä. Käytännössä tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi tapahtuman selostamista ja miksi se on järjestetty ja mihin sillä tähdätään. Mielipiteen Miettinen erottelee kaksijakoisesti lähteen ja toimittajan tai välineen mielipiteeseen. Molemmissa tapauksissa mielipide voi sisältää faktoja, tulkintoja tai kokonaan muiden mielipiteitä koskevia arvioita tai kannanottoja. (Miettinen, 1988, 91.)

2.1.2 Tietolähde ja kanava

Tietolähde on tämän tutkielman tärkein käsite, sillä sen perusteella tullaan aineistoa jäsentämään hyvinkin pitkälle. Tietolähde voi käsitteenä sisältää varsin laaja-alaisesti erityyppisiä tietoa kantavia elementtejä ja tietolähteiden luonnetta voi kuvata paremmin tarkastelemalla tapoja luokitella sitä. Haasio & Savolainen (2004, 19) määrittelevät tietolähteen materiaalisesti kantajaksi, johon on tallennettu merkkijonoina spesifi informaation sisältö. Tietolähteistä puhuttaessa viitataan usein dokumentteihin, niin painettuihin kuin sähköisiin. Tietolähde voi olla myös henkilö, mikä on varsin olennaista journalismin piirissä. (Haasio & Savolainen, 2004, 19.)

Tietolähteitä luokitellaan eri tavoin. Tietolähteet voidaan luokitella niin tyyppin, tuottamispaikan kuin niitä kuvaavien ominaisuuksien mukaan. Tietolähteet voidaan siis luokitella muun muassa dokumentoituihin/formaaleihin tai dokumentoimattomiin/informaaleihin, suullisiin tietolähteisiin. Tuottamispaikan mukaan luokittelussa voidaan lähteet jaotella esimerkiksi organisaation sisäisiin ja ulkopuolisiin lähteisiin. (Haasio & Savolainen, 2004, 19.)

Haasio & Savolainen (2004, 20) määrittelevät *kanavan* organisoiduksi käytännöksi tai mekanismiksi, jonka avulla tai kautta on mahdollista päästä tiedonlähteille. Henkilökin voi toimia kanavana, missä tapauksessa häntä kutsutaan tiedonvälittäjäksi. Haasion &

Savolaisen mukaan tiedonlähteiden ja kanavien jaottelu erillisiksi yksiköiksi ei ole aina itsestään selvää, kun molemmat voivat olla niitä samaan aikaan. (Haasio & Savolainen, 2004, 20.)

2.1.3 Tutkiva journalismi

Kuutti on todennut haastattelu- ja kyselytutkimukseensa perustuvassa teoksessa koskien tutkivaa journalismia Suomessa ja Yhdysvalloissa, että tutkivan journalismin käsite on kaikkien tunnistettavissa, mutta määrittely varsin vaikeaa (Kuutti 1996, 33). Yleisellä tasolla tutkivaa journalismia pidetään myyttisenä ja mystisenä ilmiönä (Kuutti 1996, 33). Teoksensa johdannossa Kuutti toteaaakin, että Suomessa ei ole tehty tutkivasta journalismista sen laajempaa tutkimusta (1996, 16). Kuutti määrittelee tutkivan journalismi seuraavalla tavalla: ”journalistinen suuntaus tai ilmiö, jossa määräävinä tekijöinä voidaan pitää journalistisen työn lähtökohtia, toimintamalleja ja periaatteita (jutun aihealueesta tai julkaisuvälineestä riippumatta)” (Kuutti 1996, 14). Tutkivalle journalismille ominaiset piirteet liittyvät hänen mukaansa toimitustyön käytäntöihin ja lopputuloksiin, joihin liittyy tutkimusta (Kuutti 1996, 33). Juttuja, joita pidetään tutkivan journalismin tuotoksina, ovat sitä ennen kaikkea sisällöllisten ominaisuuksien perusteella (Kuutti 1996, 34). Kuutti kuitenkin toteaa, että genre (uutinen, reportaasi, pääkirjoitus, pakina, kolumni jne.) tai muotokieli (televisio, radio ja lehdet) eivät ole kovin mielekkäitä tutkivan journalismin kriteerejä, sillä tutkivaa journalismia sisältyy ja sitä julkaistaan eri genreissä ja muodoissaan (Kuutti 1996, 34). Tutkivan journalismin erottelu muusta journalismista (esimerkiksi tavallisesta uutisjournalismista) ei ole helppoa, sillä kaikki journalistinen työ vaatii jossain määrin tutkimusta (Kuutti 1996, 34). Kuutti viittaakin tutkivan journalismin ”opaskirjoihin”, joissa kuvaillaan siihen liittyvää työprosessia (1996, 35). Merkittävänä tekijänä pidetään asennetta, jolla journalisti lähtee työtä tekemään: tutkiva journalisti suhtautuu kriittisesti ympäröivää yhteiskuntaa kohtaan, mikä puolestaan ohjaa hänen aihevalintojaan yhteiskunnan erilaisia väärinkäytöksiä ja ongelmia käsitteleviksi (Kuutti 1996, 35). Tutkivassa journalismissa asioista pyritään ottamaan selvää huomattavasti syvällisemmin paneutumalla aiheeseen perusteellisemmin etsien syy- ja seuraussuhteita ja käsittelemällä aiheita tyhjentävästi (Kuutti, 1996, 35). Tutkimustyölle ominaisia piirteitä ovat tutkittavien tapausten monimuotoisuus ja -mutkaisuus, journalistisen työn laajuus ja pitkäkestoisuus, monipuolinen ja laaja lähteiden käyttö sekä erilaiset tiedonhankinnassa kohdattavat vaikeudet ja esteet (ja jopa journalistin harhaan johdattaminen) (Kuutti, 1996, 35). Tutkivalle journalismille on

ominaista monilähteisyys: tutkiva journalisti ei anna lähteiden määritellä tai ohjailla työtään, vaan suhtautuu ylipäättänsä lähteisiin kriittisesti ja pyrkii hakemaan ”perinteisten” lähteiden sijasta vastakkaista tai ristiriitaista näyttöä ja kyseenalaistamalla itsensänselvyyksiä (Kuutti, 1996, 35). Myös de Burghin määritelmä tutkivasta journalismista tukee esikuvamaista roolia: hänen mukaansa tutkivan journalistin tehtävänä on tutkia ja paljastaa totuus, sekä löytää siitä poikkeavia epäkohtia (de Burgh 2000, 9). Tutkivan journalistin työssä on hänen mukaansa samoja piirteitä kuin poliisin tai asianajajan ammateissa, kuitenkin ilman lain määräämää oikeutusta (de Burgh, 2000, 9). De Burgh viittaa määritelmässään jopa populaarikulttuurin piirissä ilmenevään käsitykseen sankarillisesta tutkivasta journalistista (2000, 10). De Burgh, kuten myös Kuutti, toteavat julkisuuden olevan tärkeä osa tutkivassa journalismissa (de Burgh 2000, 9; Kuutti 1996, 41). Kuutti (1996, 41) mukaan tämä myös erottaa tutkivan journalismin muista tutkimusta sisältävistä ammateista. Tutkivan journalismin tavoitteena on saada tutkittu juttu julkisuuteen (Kuutti 1996, 41). Tätä kautta tutkivalla journalismilla on tärkeä osa yhteiskunnallisten epäkohtien esiintuomisessa (Kuutti 1996, 41). Tämä liittyy myös Kuuttin mainitsemaan ja yleisesti joukkotiedotusvälineisiin liitettyyn näkemykseen niiden roolista neljäntenä valtiomahtina (”vahtikoira”) (Kuutti 1996, 41).

Taulukko 1. Uutisjournalismi ja tutkiva journalismi (Kuutti 1996, 64)

	UUTISJOURNALISMI	TUTKIVA JOURNALISMI
TIEDOTUSVÄLINEEN ROOLI	<ul style="list-style-type: none"> - tiedonvälitys - viihdyttäminen 	<ul style="list-style-type: none"> - tiedonvälitys - yhteiskunnallisen toiminnan valvonta - yhteiskunnallinen vaikuttaminen
TOIMINNAN TARKOITUS	<ul style="list-style-type: none"> - neutraali, myönteinen tai kielteinen 	<ul style="list-style-type: none"> - kielteisten, kiusallisten asioiden (epäkohtien) paljastaminen - epäkohtien poistaminen niistä kertomalla
VÄLITETTÄVÄ TIETO	<ul style="list-style-type: none"> - yhteiskunnallisesti merkittävä tieto ("kovat uutiset") tai ei-merkittävä tieto (julkisjuorut ym.) 	<ul style="list-style-type: none"> - yhteiskunnallisesti merkittävä tieto
AIHEVALINTA	<ul style="list-style-type: none"> - tapahtumiin reagointi - tapahtumat tai lähteet määrittävät aihevalinnan (onnettomuudet, urheilutapahtumat, viranomaispäätökset) - perinteinen "lajijako": mm. tapahtumauutiset, politiikka, talous, urheilu, viihde 	<ul style="list-style-type: none"> - aihevalinta pohjautuu toimituksen omaaloitteisuuteen, toimituksen saamiin vinkkeihin, omaan ideointiin - eri aihepiireihin liittyvät yhteiskunnalliset epäkohdat, väärinkäytökset
LÄHDEKÄYTÄNTÖ	<ul style="list-style-type: none"> - suhteellisen vähän lähteitä - lähteet virallisia tai "byrokraattisesti sopivia": julkiset dokumentit, nimellä siteeratut viranomaiset, asiantuntijat - tiedonhankinta avointa - poikkeuksellisesti anonyymit henkilölähteet (varsinkin ulkomaanpolitiikan uutiset) 	<ul style="list-style-type: none"> - useiden erilaisten lähteiden luova yhdistely - myös ei-virallisten tai "epäbyrokraattisten" lähteiden käyttö ("uhrit") - journalistin oma tilannehavainnointi - anonyymejä henkilölähteitä - avoimet tai epätavanomaiset tiedonhankintamenetelmät
JOURNALISTIN HANKKIMIEN TIETOJEN LUOTETTAVUUS	<ul style="list-style-type: none"> - luotettavuutta ei kyseenalaisteta, koska lähteet ovat "byrokraattisesti oikeita" 	<ul style="list-style-type: none"> - luotettavuus varmistettava erikseen, koska journalistilla mahdollisuus tulla harhaanjohdetuksi
TOIMITUKSEN TYÖRYTMI	<ul style="list-style-type: none"> - lyhytjänteinen, kiireinen (sanomien ajankohtaisuus ja deadline) - toiminta rutiinipainotteista 	<ul style="list-style-type: none"> - hidastempoinen, pitkäkestoinen ja syvällinen (deadline ei etukäteen määrätty) - toiminta vähemmän rutiinipainotteista
JOURNALISTISEN TOIMINNAN TEHOKUUS	<ul style="list-style-type: none"> - toiminta tehokasta ja rutinoitua - uutistoimistojen ja tiedotustilaisuuksien "uutisvirran" hyväksikäyttöä - aiheen olemus nähtävissä edeltä käsin 	<ul style="list-style-type: none"> - uutisjournalismiin verrattuna toiminta tehotonta - "harhailua" tiedonhankinnassa - epäselvyyksiä aiheen olemuksesta ja lähestymistavoista
JULKISUUS JUTUN KOHTEEN KANNALTA	<ul style="list-style-type: none"> - julkisuus pääosin neutraalia tai myönteistä - ajoittain myös kielteistä tai kiusallista (rikosuutiset) 	<ul style="list-style-type: none"> - julkisuus kielteistä tai kiusallista
JULKAISEMISEN SEURAUKSET TIEDOTUSVÄLINEELLE	<ul style="list-style-type: none"> - useimmiten ei erityisiä jatkoseuraamuksia (enintään virheellisten tietojen korjaaminen) 	<ul style="list-style-type: none"> - kiusallisten asioiden julkistaminen saattaa johtaa tiedotusvälineen painostukseen (oikeusprosessiin)

Taulukko 1 kuvaa uutisjournalismin ja tutkivan journalismin eroavaisuuksia (Kuutti 1996, 64). Kuutti myöntää, että piirteitä on kärjistetty erojen havainnollistamiseksi ja että käytännössä erot ovat epäselvempiä ja että journalistit voivat tehdä ”tutkivaa uutisjournalismia” (Kuutti 1996, 64). Tärkeintä on huomata, että tutkiva journalismi on keino valvoa ja vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin. Koska tutkivassa journalismissa käsitellään kiusallisia asioita, on lähdekäytäntökin monimuotoisempaa. Tutkivassa journalismissa tietolähteiden totuudenmukaisuus korostuu.

2.2 Ammatillinen tiedonhankinta

Tässä kappaleessa esitellään ammatillista tiedonhankintaa kuvaava teoreettinen malli, joilla pyritään tämän tutkielman teoreettista taustaa kuvaamaan. Ammatillinen tiedonhankinta on tiedonhankintatutkimuksen alalaji ja varsin tutkittu alue. Eri ammattiryhmien tiedonhankinnasta on runsaasti empiirisiä tutkimuksia. Ensiksi kuitenkin taustoitetaan, mitä tiedonhankinnalla tarkoitetaan.

Tiedonhankinta on tiedontarpeesta nousevaa toimintaa, jonka tarkoituksena on tunnistaa relevantteja tiedonlähteitä ja kanavia, jotta niitä voitaisiin hyödyntää tiedontarpeiden tyydyttämiseksi (Haasio & Savolainen 2004, 28). Tiedonhankinta saa merkityksensä vain, kun se palvelee jotain päämäärää. Haasion & Savolaisen mukaan tiedonhankinta voidaan kuvata suppeassa ja laajemmassa merkityksessä. Suppeammin kuvattuna tiedonhankinta on eri tiedonlähteille ja kanaville hakeutumista ja dokumenttien hankkimista niihin tutustumista varten. Laajemman määritelmän mukaan tiedonhankintaa kuuluu myös tiedonlähteiden relevanssin arviointi, jonka myötä tiedonhankinta ja tiedonkäyttö menevät osaksi päällekkäin (tiedon relevanssin arviointi on tiedonkäytön olennainen osa). Tiedonhankinta on ominaisuuksiltaan ennen kaikkea tavoitteellista (tai tarkoituksellista) ja suunnitelmallista toimintaa, jossa tieto ammennetaan oman itsen ulkopuolisista lähteistä. Haasio & Savolainen sisällyttävät kuitenkin tiedonhankinnan piiriin myös omien kokemusten hyödyntämisen ja tiedon passiivisen vastaanottamisen. (Haasio & Savolainen 2004, 28.)

Tiedonhankintaan liittyy eri tekijöitä, joita on tutkittu varsin laajalti ja teoreettisissa malleissakin on eri painotuksia tekijöiden mukaan. Haasio & Savolainen (Choo, 1999; tässä Haasio & Savolainen 2004, 29) esittävät Choon ajatuksen siitä, että tiedonhankintaan liittyy niin kognitiivisia, affektiivisia kuin tilannelähtöisiä tekijöitä. Tiedonhankin-

taprosessiin vaikuttaviksi tekijöiksi voidaan nimetä muun muassa sen, millaisia lähteitä on saatavilla ja niiden tavoitettavuuden (esimerkiksi fyysinen välimatka) (Choo, 1999; Haasio & Savolainen, 2004, 29). Myös tiedonlähteen laadullisilla ominaisuuksilla, kuten luotettavuudella, ajankohtaisuudella ja kattavuudella on merkitystä, jotta tiedonhankkija ylipäättensä hakeutuu tiedonlähteille. Tiedonhankkijan asennoituminen ja taidot, kuten motivaatiotaso, kielitaito ja tiedonhankintataidot vaikuttavat käsityksiin lähteiden tavoitettavuudesta. Tiedonlähteiden valintaan ja käyttöön vaikuttavat tilannetekijät, kuten aikapula ja tehtävän kiireisyys tai tärkeys. Aikapula vaikuttaa ensi sijassa tiedonlähteiden käyttöön. Jos tehtävä on rutiininomainen ja aikaa on vähän, on tiedonhankkijalla taipumusta käyttää tiedonlähteitä yksipuolisemmin. Jos tehtävä on tärkeämpi ja sillä on kauaskantoisempia seurauksia, käytetään erilaisia lähteitä monipuolisemmin paremman kokonaiskuvan saamiseksi. Lähdevalinnat perustuvat usein aiempiin käyttökokemuksiin ja tiedonhankinta saa rutiininomaisia piirteitä, kun tiedonhankkija turvautuu samoihin tiedonlähteisiin. (Haasio & Savolainen, 2004, 29-30.)

Haasion & Savolaisen mukaan suurin osa tiedonhankintatutkimuksesta on keskittynyt ammatillisen tiedon tarpeisiin ja hankintakäytäntöihin (Haasio & Savolainen 2004, 69). Peruslähtökohtana ammatillisen tiedonhankinnan tutkimuksessa on oletus, että työtehtävät määrittävät tiedontarpeita, joiden perusteella tiedonhankintaan ryhdytään. Spesifimpiä tutkimuksen kohteita voivat olla erilaiset kontekstitekijät, kuten ammattiryhmien työtehtäville ominaiset tekijät, tai esimerkiksi miten tiedon hankintaprosessin piirteet korreloivat työtehtävien asettamien vaatimusten kanssa (Haasio & Savolainen, 2004, 69). Haasion & Savolaisen toteavat tiedonhankinnan olevan niin monitahoinen ja –tulkintainen ilmiö jäsennettäväksi teoreettisesti, että tutkimuksessa ei ole kyetty luomaan kaiken kattavaa ”yleisteoriaa”. Ammatillista tiedonhankintaa on käsitteellistetty erilaisilla malleilla, joissa on keskitytty aiheeseen yleisellä tasolla sekä erityiskysymyksiin erilaisista näkökulmista tarkasteltuna. (Haasio & Savolainen, 2004, 70.)

2.2.1 Leckien, Pettigrewn & Sylvainin yleinen ammatillisen tiedonhankinnan malli

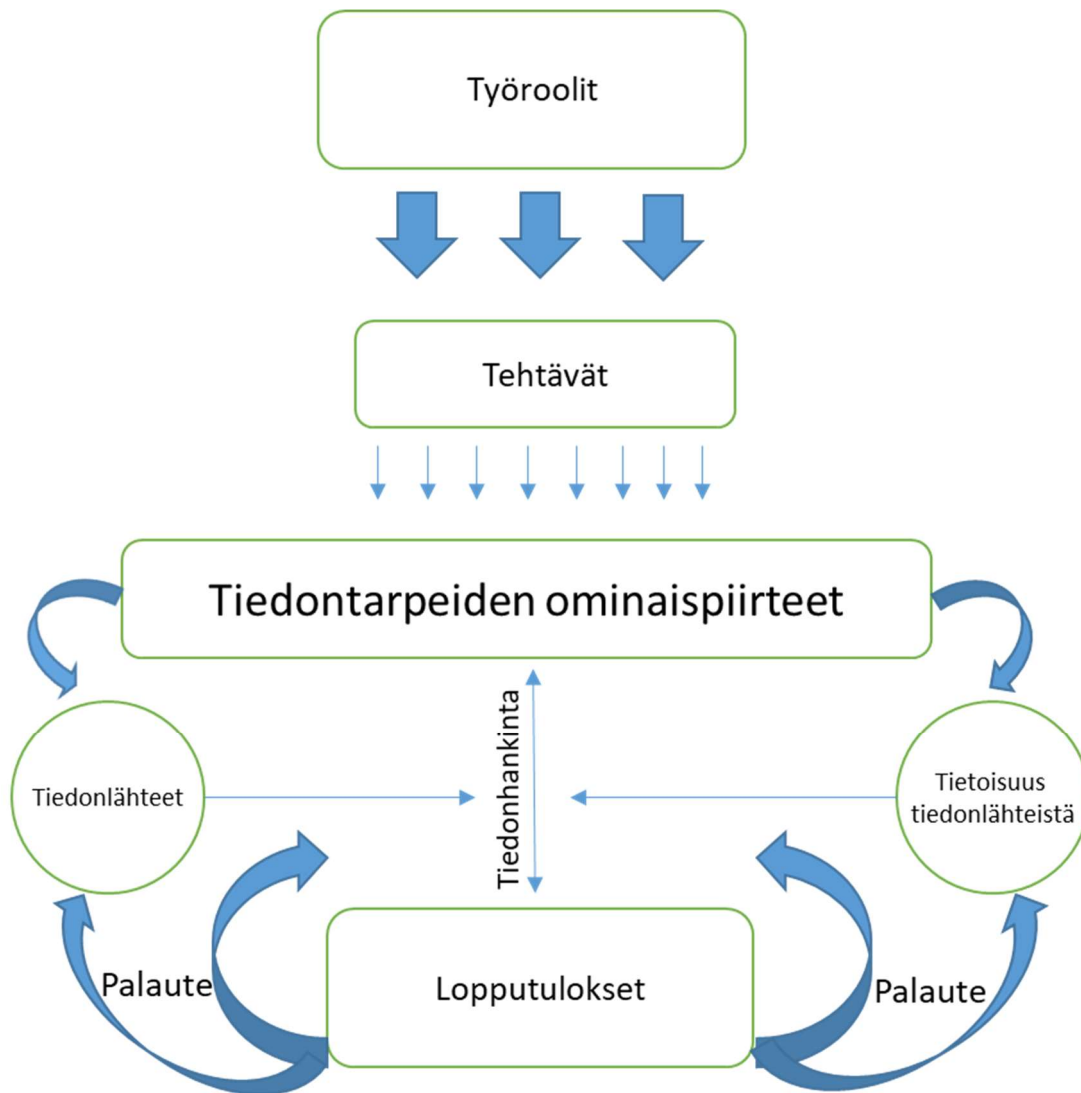
Leckien, Pettigrewn & Sylvainin ammatillisen tiedonhankinnan malli perustuu laajaan empiiristen tutkimusten katsaukseen ja sen pyrkimyksenä on, että se on yleinen malli, jota voidaan soveltaa kaikkiin ammattiryhmiin (1996, 161-193). Teoreettinen malli perustuu ennen kaikkea insinöörien, terveydenhuollon ammattilaisten ja lakimiesten am-

matillisesta tiedonhankinnasta tehtyihin tutkimuksiin (Leckie, Pettigrew & Sylvain 1996, 161-193). Leckie, Pettigrew & Sylvain ovat sitä mieltä, että lisää tarkastelua tarvittaisiin muun muassa siitä, miten eri tutkittujen ammattiryhmien työ eroaa toisistaan (Leckie, Pettigrew & Sylvain 1996, 162). Leckie, Pettigrew & Sylvain viittaavat myös tutkijoiden tiedonhankinnasta tehtyihin tutkimuksiin verraten sitä muiden ammattilaisten tiedonhankintatutkimuksen tilaan (Leckie, Pettigrew & Sylvain 1996, 162-163). Siinä, missä tutkijoiden perimmäinen tavoite on tuottaa tietoa, on muiden ammattilaisten tehtävänä ennen kaikkea tuottaa palveluita. Monien ammattiryhmien työ, palveluiden tuottaminen asiakkaille mahdollisimman tehokkaasti, on hyvin tavoitehakuista ja myös tehtäväorientoitunutta. Tutkijoilla on erilaiset velvoitteet ja samalla myös pääsy erilaisiin tietolähteisiin ja tietotyyppeihin. Muiden ammattilaisten haasteena on (yhdenkin päivän aikana) vaihtuvat työroolit. Työrooleihin kuuluu niin jonkun tietyn asiantuntemuksen ja tietämyksen, kuin johtamiseen, neuvontaan, työn valvontaan, suunnitteluun ja joskus myös tutkimukseen liittyvät tehtävät. Tästä syystä tutkijoiden tiedonhankinnasta tehdyt tutkimukset eivät välttämättä sovellu suoraan muiden ammattiryhmien tiedonhankinnan malliksi. Työroolien moninaisuudesta johtuen yleisen, eri ammattiryhmiin sovellettavissa olevan mallin kehittäminen on varsin monimutkaista, sillä jokaisen työroolin kohdalla tiedontarve on erilainen. (Leckie, Pettigrew & Sylvain, 1996, 162-163.)

Leckien, Pettigrewn & Sylvainin (1996, 163) mielestä aikaisemmissa ammatillisissa tiedonhankinnan tutkimuksissa on keskitytty aina tiettyihin ammattiryhmiin. Näin ollen Leckie, Pettigrew & Sylvain (1996,163) perustelevatkin ammatillisen tiedonhankinnan mallinsa pohjana käytettyjen ammattiryhmien valintaa sillä, että kyseisistä ammattiryhmistä on jo olemassa olevaa tutkimusta ja ne edustavat toisiinsa nähden hyvin erilaisia ammatteja. Leckien, Pettigrewn & Sylvainin mukaan aikaisemmissa ammattiryhmien tiedonhankinnan tutkimuksissa on keskitytty joko yhteen tiettyyn ryhmään tai alaryhmään, tiettyyn tiedonhankintaprosessin osaan (Leckie, Pettigrew & Sylvain 1996, 175-176). Ammattien tiedonhankinnan mallintamisessa on paljon vaihtelevuutta, kuten on myös ammateissakin (Leckie, Pettigrew & Sylvain, 1996, 178). Eri malleissa on käytetty lähtökohtana yksilöä, organisatorista kontekstia tai tiedonhankintaa suhteutettuna yhteen tai kahteen tärkeimpään työtehtävään (Leckie, Pettigrew & Sylvain 1996, 178). Leckien, Pettigrewn & Sylvainin mukaan ammattiryhmien tiedonhankintaa koskevasta tutkimuksesta nousee kuitenkin joitakin yleisiä teemoja ja olettamuksia: ammattilaisten

tehtävänä on palvelujen ja asiantuntijuuden tarjoaminen ja moninaiset työympäristöt, joiden organisatorinen rakenne, tehtävä, tavoitteet ja yhteisöllinen kulttuuri vaihtelevat suuresti (Leckie, Pettigrew & Sylvain 1996, 179). Näin ollen ympäristön ja kontekstin laajempi tarkastelu ja ymmärtäminen ovat tärkeitä. Leckie, Pettigrew & Sylvain painottavat samoin myös ammattilaisen työn yksityiskohtien lähempää tarkastelua, sillä niillä on merkittävä vaikutus ammattilaisten tiedonhankinnan hahmottamisessa: ammattilaisen juuri tietynlainen tiedontarve, tapa hakea ja käyttää tietoa, ovat riippuvaisia jokapäiväisistä työprosesseista. Ammatin harjoittajan työhön liittyy monenlaisia vastuita, jotka toteutuvat erilaisten roolien ja niihin liittyvien tehtävien kautta. Leckien, Pettigrewn & Sylvainin mukaan eri roolit ja tehtävät ovat usein selkeitä osia ammatillisen tiedonhankinnan malleissa. Ammatinharjoittajien turhautuneisuus tarpeellisen ja relevantin tiedon hankinnassa näyttää olevan ilmeistä. Turhautuneisuus näyttää nousevan tiedonhankintaprosessiin vaikuttavista muuttuvista tekijöistä, jotka ovat keskinäisessä vaikutussuhteessa toisiinsa. Tällaisia tekijöitä ovat yrityksen tai organisaation oma sisäinen kulttuuri, yksilölliset tavat, tietojärjestelmien ja -lähteiden saatavuus, sitoutuneisuus omaan ammatilliseen kehitykseen. Se, miten eri muuttujat vaikuttavat yhdessä, vaihtelee Leckien, Pettigrewn & Sylvainin mukaan yksilöllisesti. Yksilöllinen vaihtelevuus johtaa taas puolestaan arvaamattomuuteen tiedonhankintakäyttäytymisessä. Leckie, Pettigrew & Sylvain painottavat, että toimivan tiedonhankinnan mallin on oltava tarpeeksi joustava, jotta siinä voitaisiin ottaa huomioon monimutkaisuus ja ennakoimattomuus. (Leckie, Pettigrew & Sylvain 1996, 179.)

Kuvio 1. Ammatillisen tiedonhankinnan malli (Leckie, Pettigrew & Sylvain 1996, 180; käännetty alkuperäisestä)

Leckien, Pettigrewn & Sylvainin malli (kuvio 1) on tarkoitettu sovellettavaksi kaikille ammattiteille, joka, kuten aikaisemmin mainittiin, perustuu laajalle katsaukselle eri ammattiryhmistä tehtyyn tutkimukseen (Leckie, Pettigrew & Sylvain 1996, 180). Mallin peruseriaatteena on, että eri työroolit ja tehtävät synnyttävät jonkun erityisen tiedontarpeen, mistä tiedonhankintaprosessi lähtee liikkeelle. Tiedonhankintaan puolestaan vaikuttaa iso määrä erilaisia toisiinsa yhteydessä olevia muuttujia, joilla voi olla vaikutusta lopputulokseen. Mikä tahansa mallin osa tai vaihe voi ilmentyä samanaikaisesti, mikä kuvaa hyvin työelämässä ilmentyvää mutkikkautta. (Leckie, Pettigrew & Sylvain, 1996, 180.)

Työroolien ja niihin liittyvien *tehtävien* kohdalla Leckie, Pettigrew & Sylvain (1996, 181-183) viittaavat yleisesti tutkimukseen, että tiedonhankinta on vahvasti sidoksissa juurikin työroolien ja –tehtävien suorittamiseen. Esimerkkejä usein mainituista rooleista

ovat muun muassa palveluntarjoaja, (hallinnollinen) johtaja, tutkija, kouluttaja ja opiskelija.

Tiedontarpeiden ominaispiirteet voidaan hahmottaa tarkastelemalla, miten tiedontarpeet syntyvät johonkin työrooliin liittyvän työtehtävän suorittamisesta. Tiedontarve ei itsessään ole jatkuvaa, vaan siihen voi vaikuttaa useampi erilainen vastaantuleva tekijä. (Leckie, Pettigrew & Sylvain, 1996, 181-183.)

Muuttujat, jotka vaikuttavat ja muokkaavat työntekijän tiedontarpeita ovat yksilön demografinen profiili (ikä, ammatti, erikoistuminen, uravaihe, maantieteellinen sijainti), konteksti (tilanteeseen liittyvä tiedontarve, sisäisesti vai ulkoisesti syntynyt tarve), yleisyys (toistuva tai uusi tiedontarve), ennustettavuus (odotettavissa oleva tai yllättävä tiedontarve), tärkeys (kiireellisyyden aste) ja monimutkaisuus (helposti tai vaikeasti ratkaistavissa). Leckie, Pettigrew & Sylvain viittaavat muuttujienkin kohdalla aiempiin tiedonhankinnan tutkimuksiin, joissa on todettu erityisesti iän, uravaiheen, erikoistumisalan ja maantieteellisen sijainnin vaikuttavan tiedontarpeeseen. Tässä tiedonhankinnan mallissa olevassa tiedontarpeen osassa pyritään kuvaamaan sitä, miten jokainen tekijä on osana tietynlaista intensiteetin sarjaa, missä ne myös ovat vuorovaikutuksessa toisiinsa. Tämä tekee ammatillisen tiedonhankinnan mallintamisesta monimutkaisempaa. (Leckie, Pettigrew & Sylvain, 1996, 181-183.)

Tiedonlähteet ja niiden tyypit vaikuttavat suuresti tiedonhankintaa (Leckie, Pettigrew & Sylvain, 1996, 184). Ammatillisella voi olla käytössä lukematon määrä erilaisia tiedonlähteitä. Leckie, Pettigrew & Sylvain luokittelevat tiedonlähteet kanavan ja formaatin mukaan virallisiin ja epävirallisiin, sisäisiin ja ulkopuolisiin, suullisiin ja kirjallisiin sekä henkilökohtaisiin lähteisiin. Henkilökohtainen lähde ansaitsee tarkemman määrittelyn, sillä tämän tyyppisellä lähteellä on erityinen merkitys ammatillisessa tiedonhankinnassa. Henkilökohtaisella tiedonlähteellä Leckie, Pettigrew & Sylvain tarkoittavat henkilökohtaista tietämystä ja kokemusta. Ammatillisessa kontekstissa yksilö ammatinharjoittajana erottuu muiden joukosta omaksutun erikoistuneen tietämyksensä ansiosta pystyäkseen harjoittamaan jotain tiettyä ammattia. Henkilökohtainen tietämys ja kokemus vaikuttavat tapoihin, joilla työtä tehdään eri ammateissa ja tätä kautta vaikuttavat myös tiedonlähteiden käyttöön ja mahdollisesti myös joidenkin ammattiryhmien keskuudessa, yleisesti muodostuneiden tiedonhankinnan tavanomaisten kaavojen syntymiseen. Esimerkiksi sairaanhoitajat ja insinöörit turvautuvat usein käsikirjoihin ja lakimie-

het puolestaan voivat olla varsin tyytyväisiä oman yrityksensä lakikirjaston keskitetyn kokoelman oikeudelliseen aineistoon. Tiedonlähteen valinta ei kuitenkaan ole välttämättä kahtiajakoista, vaan eri lähteiden yhdistely voi olla tarpeen joko samanaikaisesti tai peräkkäisessä järjestyksessä, tiedontarpeen tyydyttämiseksi. Tämä jatkuva vuorovaikutus aiheuttaa edellä mainittua muuttujien aiheuttamaa monimutkaisuutta. (Leckie, Pettigrew & Sylvain, 1996, 184.)

Leckien, Pettigrewin & Sylvainin mukaan suora tai epäsuora tietämys olemassa olevista tiedonlähteistä tai itse tiedonhankintaprosessista ja haetusta tiedosta muodostuneet käsitykset vaikuttavat merkittävästi koko tiedonhankintaprosessiin (1996, 185-186). Yksilötasolla yleinen tietoisuus tiedonlähteistä ja sisällöstä voivat määrittää, miten tiedonhankinta etenee. Tästä tietoisuudesta puhuttaessa, Leckie, Pettigrew & Sylvain listaavat tärkeimpiä muuttujia, jotka ovat seuraavat: tuttuus ja aiempi onnistuminen (millaisia saadut tulokset ovat olleet käytettäessä jotain lähdettä tai strategiaa), luotettavuus (miten luotettava tai auttava lähde on ollut), paketointi (käyttömukavuus, hyödyllisyys jne.), oikea-aikaisuus (lähde on saatavilla, kun sitä tarvitaan), kustannukset (suhteellinen kannattavuus), laatu (yksityiskohtaisuuden taso, tarkkuus jne.) ja tavoitettavuus (suhteellisen helposti saatavilla). Aiempien tutkimusten pohjalta on yleisesti tiedossa, että työntekijät käyttävät todennäköisemmin lähdettä, jonka he tuntevat entuudestaan ja jota on käytetty aiemmin onnistuneesti samankaltaisen ongelman tai tiedontarpeen ratkaisemiseksi. Luotettavuuteen liittyy erilaisia käsityksiä: sillä voidaan tarkoittaa työntekijän uskoa siihen, että tiedonlähde tarjoaa paikkansapitävää tietoa. Toinen käsitys luotettavuudesta liittyy uskomukseen, että tiedonlähde ei ole sosiaalisesti riski, eli esimerkiksi tietopyyntö pysyy luottamuksellisenä. Näin on muun muassa insinöörien ja sairaanhoitajien kohdalla. Paketoinnilla voi olla vaikutusta, jos työntekijä tarvitsee tietoa jonkun tarkan kanavan kautta tai tietyssä formaatissa. Oikea-aikaisuudella on tärkeä rooli niin suunnitellun kuin odottamattoman tarpeen kohdalla ja tiedon pitäisi olla saatavilla joko välittömästi, tai kohtuullisessa ajassa. Ammatillisessa kontekstissa tiedon on vastattava tarvetta, sillä se kuuluu osana työn tavanomaiseen etenemiseen. Leckie, Pettigrew & Sylvain määrittelevät tiedonhankintaan ja tiedonlähteiden käyttöön liittyviä kustannuksia useasta näkökulmasta. Ensinnäkin kustannukset voivat määrittää ammatilaisen päätöksen käyttää tai olla käyttämättä jotain tiedonlähdettä. Lisäksi tiedontarpeen tärkeydellä, ajalla ja käytettävissä olevalla rahalla on vaikutusta, siihen kuinka paljon nähdään vaivaa tiedon etsimiseen jostain lähteestä. Kustannukset voivat myös olla psykologisia,

kuten esimerkiksi uuden lähteen käytön opettelu, esimieheltä kysyminen siinä pelossa, että ammattilainen arvioidaan epäpäteväksi. Voidaan myös puhua fyysisestä kustannuksesta, kun joudutaan näkemään vaivaa lähteen paikantamiseen ja hankkimiseen. Laatu otetaan aina huomioon, mutta joissakin tapauksessa tehokkuus menee sen edelle. Leckie, Pettigrew & Sylvain arvioivat tavoitettavuuden olevan kaikista tärkein tekijä. Tiedon suhteelliseen tavoitettavuuteen voivat vaikuttaa fyysinen läheisyys tai kieli, jolla tietoa välitetään. Leckie, Pettigrew & Sylvain yhtyvät aiempiin tiedonhankinnan tutkimuksiin, joiden perusteella on selkeää, että monien alojen ammattilaiset omat henkilökohtaiset kokoelmat ovat parhaiten tavoitettavissa ja niihin turvaudutaan aina, ennen kuin lähdetään hakemaan tietoa muualta. Leckie, Pettigrew & Sylvain huomauttavat kuitenkin tämänkin olevan muuttumassa elektronisten lähteiden tarjonnan parantuessa. (Leckie, Pettigrew & Sylvain, 1996, 185-186.)

Yllä kuvatut tekijät eivät ole Leckien, Pettigrewin & Sylvainin (1996, 186) mukaan millään tavalla staattisia, vaan ne ovat jatkuvasti vuorovaikutuksessa toisiinsa. Heidän mukaansa ammattilaisen tiedonhankinnan strategioihin kuuluu oman tiedonlähdetuntemuksen käyttö eri tekijöiden suhteellista tärkeyttä puntaroidessa, esimerkiksi oikea-aikaisuus vastaan kustannukset, tai kätevyys vastaan laatu (Leckie, Pettigrew & Sylvain, 1996, 186). Tietoisuus (tiedonlähteiden tuntemus) eri tiedonlähteistä voi tietysti muuttua prosessin aikana, mikä voi puolestaan monimutkaistaa itse prosessia (Leckie, Pettigrew & Sylvain, 1996, 187).

Lopputuloksilla tarkoitetaan tiedonhankintaprosessin tuloksia. Leckien, Pettigrewin & Sylvainin (1996, 187) mukaan lopputuloksella voidaan tarkoittaa työhön liittyvien vaatimusten sekä tarkan roolin tai tehtävän päätepidettä. Optimaalisesti onnistunut lopputulos tarkoittaisi, että tiedontarpeeseen olisi vastattu ja että ammattilainen saa työn alla olleen tehtävän suoritettua. Kirjallisuudesta tehdyn tutkimuksen kautta, Leckie, Pettigrew & Sylvain ovat tunnistaneeet yleisimpiä lopputuloksia: palvelun tai tuotteen tarjoaminen, paperityön loppuunsaattaminen, käyttöhyötyjen toteuttaminen ja ammatillisten kehitystavoitteiden saavuttaminen. (Leckie, Pettigrew & Sylvain, 1996, 187.)

Mallin *palautesilmukka* havainnollistaa sitä, miten tiedontarve ei aina tule tyydytettyä ja tiedonhankinta on edelleen tarpeen. Toisella tiedonhankintakierroksella eri tekijöiden astelema voi muuttua. Käytännössä tämä voi tarkoittaa erilaisten lähteiden ja tietoisuuden tason yhdistelmää, esimerkkinä tilanne, missä aikaisemmin tiedonhankinta on ollut

luonteeltaan epävirallista ja siitä saatu tieto on ollut virheellistä. Tässä tapauksessa tiedonhankintaa voidaan joutua muuttamaan täysin. Palautesilmukalla havainnollistetaan myös sitä, että tiedonhankinnan lopputulos ei ole yksiulotteinen tapahtuma: johonkin rooliin liitetyn tehtävän lopputulos voi hyödyttää ammattilaista yllättävällä tavalla toisessa työroolissa. Leckie, Pettigrew & Sylvain toteavat, että tiedonhankinnalla ja siihen liittyvillä sivullisilla lopputuloksilla on paljon laajempi vaikutus ammatin käytäntöihin, kuin on luultu. (Leckie, Pettigrew & Sylvain, 1996, 187.)

Leckien, Pettigrewn & Sylvainin mallin tärkein vahvuus on sen joustavuus. Malli on hyvin sovellettavissa eri ammattilaisille. Mallin visuaalinen esitys on varsin yksinkertainen, mutta tämä luettakoon eduksi, sillä se sallii myös Leckien, Pettigrewn & Sylvainin mainitsemien eri tekijöiden (eli muuttajien) huomioon ottamisen tilannekohtaisesti. Leckien, Pettigrewn & Sylvainin (1996, 188) mielestä mallilla on mahdollisuuksia teoreettisen alueen laajentamiseen sen rooliteoreettisen lähestymistavan ansiosta. Leckie, Pettigrew & Sylvain toteavat, että heidän läpikäymässään tutkimuskirjallisuudessa roolin merkitys tuli esille epäsuorasti ja huomioitiin vain harvoin tietoisesti (Leckie, Pettigrew & Sylvain 1996, 188).

2.3 Journalistin tiedonhankinta

Tässä kappaleessa on tarkoitus antaa kuva journalistin työprosessista ja siitä, miten tiedonhankinta ja siihen liittyvä lähdekäytäntö linkittyvät journalistin työhön. Vaikka pääpaino on toimittajan työn käytännöissä, on hyvä pitää mielessä erot tavoissa, joilla tutkimusaihetta lähestytään informaatiotutkimuksen ja journalistiikan tieteenaloilla. Informaatiotutkimuksen näkökulmasta toimittajan tiedonhankintaa lähestytään luonnollisesti kuvaamalla ainoastaan tiedonhankintaa vaiheittaisena prosessina, tai jotakin sen osaa ja siihen liittyviä tekijöitä. Journalistiikan puolella tiedonhankinta on yksi osa työprosessia. Ennen perehtymistä toimittajan työprosessiin ja lähdekäytäntöön, tehdään yleiskatsaus tiedotusvälineiden ja toimittajan asemaan yhteiskunnassa.

Huovilan mukaan tiedotusvälineillä on neljä eri tehtävää yhteiskunnassa: tiedon välittäminen, keskustelun herättäminen, viihdyttäminen ja ilmoitustilan myyminen (Huovila 2005, 7). Tärkein tehtävä ylitse muiden on uuden tiedon, eli uutisen välittäminen. Tässä yhteydessä Huovila tarkoittaa tiedolla ”ihmisiä kiinnostavia asioita ja yhteiskunnan toimintoista kertovia asioita” (Huovila 2005, 7). Huovilan mukaan tiedotusvälineiden teh-

tävänä on välittää tietoa yhteiskunnan toiminnoista, sillä yleisen käsityksen mukaan länsimainen demokratia ei toimisi niin hyvin ilman joukkotiedotusvälineiden välittämää informaatiota (Huovila 2005, 8-9). Koska kansalaiset saavat päivittäiset tietonsa tiedotusvälineiden kautta, on Huovilan mukaan kansalaisilla myös mahdollisuus saada käsitys yhteiskunnan toimivuudesta ja uutta tietoa oman päätöksentekonsa pohjaksi, jos tiedotusvälineet ovat tehtävässään onnistuneet. Huovilan mukaan tiedotusvälineet toimivat vastaanottajiensa edustajina, mikä antaa toimittajille tavallisia kansalaisia paremmat edellytykset päästä käsiksi tietoon. Huovila toteaa, että yhteiskunnan poliittisen vapauden aste korreloi sen tiedotusvälineiden riippumattomuuden ja tiedonsaannin mahdollisuuden kanssa. Tiedotusvälineitä voidaan kuvata vallan vahtikoiriksi, sillä niiden tehtävänä on vastaanottajiensa edustajina valvoa poliitikkojen, viranomaisten ja talouselämän toimintaa. Yleisen käsityksen mukaan, kuten myös Huovila toteaa, tiedotusvälineitä kuvaillaan myös neljänneksi valtiomahdiksi. Tämän käsityksen mukaan tiedotusvälineet ovat itsenäisiä suhteessa muihin vallankäyttäjiin. Näin ollen myös tiedonvälitys on vallankäyttöä. (Huovila 2005, 8-9.)

Huovila jakaa toimitustyön länsimaissa karkeasti kahteen kategoriaan: laatu- ja populaarijournalismiin (Huovila 2005, 9). Hänen mukaansa laatujournalismi pyrkii syvälliseen juttujen käsittelyyn, asiallisuuteen, maltilliseen ja spekulatiiviseen esittämistapaan ja juttujen valinta on yhteiskunnallisesti merkittävää. Populaarijournalismille on ominaista sen viihteellisyys, sensaatiohakuisuus, pinnallisuus, kevyempien juttujen valinta ja räväkämpi juttujen esittämistapa (Huovila 2005, 9). Lisäksi Huovila (2005, 10) tekee jaottelun asia- ja viihdepainotteisiin tiedotusvälineisiin. Huovilan mukaan tiedotusvälineiden välinen kilpailu on kiristynyt niin, että viihdyttävästä aineistosta on tullut tärkeämpää niiden toiminnalle (Huovila 2005, 9). Hän toteaa, että samasta syystä viihde on alkanut löytää jalansijaa uutisjutuissa (Huovila 2005, 10-12). Viihteen lisääntyminen uutisvälityksessä voi kuitenkin hänen mukaansa heikentää yleistä tiedonvälityksen luotettavuutta. Journalismin perinteisten luokittelujen mukaan tiedonvälitys pitäisi erottaa välineen viihteelliseksi tarkoitettusta osasta. Tiedotusvälineet kilpailevat ennen kaikkea nopeudella ja luotettavuudella. Huovilan mukaan tämä asetelma on jo lähtökohtaisesti ristiriitainen ja siinä kulminoituu toimitustyön vaativuus ja optimaalisuuteen pyrkiminen: toisaalta julkaistavaksi aiottu tieto on aina tarkistettava ja toisaalta sen julkaisukaan ei saisi liikaa myöhästyä. Koska väärä tieto heikentää uskottavuutta kuin myöhässä julkaistu, on myöhässä, mutta luotettavaa tietoa sisältävä juttu laadukkaan tiedotusvälineen

parempi kilpailuetu. Huovilan mukaan laatujournalismin keskeinen kriteeri on oleellisen ja tärkeän erottaminen vähemmän tärkeästä tai jopa harhaan johtavasta informaatiosta. Tiedotusvälineet kilpailevat myös monipuolisuudella. Medioiden jatkuva uutisvirta näkyy vastaanottajalle niin, että hän vastaanottaa samat uutiset monta kertaa saman päivän aikana. Tästä johtuen tiedotusvälineet pyrkivät kilpailemaan pyrkimällä kertomaan yhteiskunnan asioista eri näkökulmista, jotta vastaanottajat saavat kokonaiskuvan yhteiskunnan eri ryhmien päämääristä ja tarpeista. Huovilan mukaan tiedotusvälineet ovatkin siirtymässä ja painottumassa omaan juttutuotantoon sekä laajaan uutisten hankintaan, pystyäkseen erottumaan muista. Huovila nostaa neljänneksi ja tärkeimmäksi tiedotusvälineen kilpailukeinoksi sen välittämien uutisten syvällisen ja laajan taustoittamisen. Taavoitteena olisi, että vastaanottaja pystyy jäsentämään uutisen oman tietopohjan ja jutusta saamiensa taustatietojen avulla. (Huovila 2005, 10-12.)

2.3.1 Journalistin työprosessi

Huovila kuvailee toimittajan työn sisältöä hierarkkisen kuvan kautta, missä toimintaa määrittää arvot ja jutun perustana ovat tiedonhankinta ja ideointi (Huovila 2005, 41). Jutun teon perusta on aina tiedonhankinta. Jutun ja tiedonhankintakin perustuvat toimittajan ideointiin. Toimittajan on onnistuttava keräämään ”oikeita” ja asiaan kuuluvia tietoja, jotta juttu vastaisi tarkoitustaan. Huovilan mukaan ideointi on ymmärrettävä laajasti ja käytännössä tarkoittaen yhteiskunnan toimintojen seuraamista (Huovila 2005, 42). Huovila painottaa, että toimittajan on kyettävä valitsemaan juttuaiheiksi yhteiskunnan ja vastaanottajan kannalta oleelliset ja merkittävät asiat, muuten voidaan katsoa, että toimittaja ei täytä rooliansa yhteiskunnan vahtikoirana. Jos toimittaja ei onnistu välittämään olennaista tietoa, vaan johtaa vastaanottajan huomion epäolennaisiin asioihin, ei hän myöskään käytä valtaa yhteiskunnan toimijana. (Huovila 2005, 42.)

Toimittajan työn perustana ovat hänen omat arvonsa (Huovila, 2005, 43). Huovilan mukaan toimittaja on työssään aina tekemisissä arvojen kanssa. Toimittajan työtä ohjaavat hänen oma maailmankuvansa, mutta myös työyhteisön tärkeänä pitämät asiat. Käytännössä toimittajan juttuideoiden valinta perustuu omaan arvomaailmaan ja tietoihin yhteiskunnasta. Huovila toteaa kuitenkin, että toimittajan työ ei voi olla ainoastaan subjektiivisten arvojen ohjaamaa, vaan toimittajan on pystyttävä tarkastelemaan yhteiskuntaa kokonaisuutena oman arvomaailman ylitse, siinäkin tapauksessa, että olisi kyse esimerkiksi vastustavista mielipiteistä jutunvalinnassa. Toimittajan omien arvojen lisäksi hä-

nen työnsä perustana ovat myös ammatilliset normit. Ammatillisiin normeihin kuuluvat muun muassa ammattiliiton luomat ja säännöllisin väliajoin päivittämät niin sanotut Journalistin ohjeet. Lisäksi jokaisella tiedotusvälineellä on oma kirjallinen toimituspoliittinen linjansa, jota toimittaja on velvollinen noudattamaan. Toimittajaa ei kuitenkaan voi velvoittaa tekemään juttua oman vakaumuksensa vastaiseksi, esimerkiksi mielipidekirjoituksen kohdalla. Nämä normit ohjaavat toimittajan työtä, mutta tarjoavat myös eettisen pohjan, minkä mukaan toimia esimerkiksi painostuksen alaisena. (Huovila, 2005, 43.)

Suhteessa tiedon käsittelyyn, Huovila jaottelee toimittajan tehtäviä tiedon valitsemiseen, etsimiseen, taustoittamiseen ja muodostamiseen (Huovila 2005, 43). Tiedon valitsijana toimittajan on onnistuttava löytämään kaikesta tiedon määrästä olennainen (Huovila 2005, 43.). Erityisen tärkeää on, että tiedon etsintä ja juttuaiheet ovat omaehtoisia, eikä tiedon lähettäjien sanelemia. Olennaisen löytäminen kaikesta tietomassasta edellyttää toimittajalta hyvää ympäröivän yhteiskunnan tuntemusta. Olennaisen tiedon välityksessä on kysymys myös tasapainoisemman vuorovaikutuksen löytämisestä tiedotusvälineiden ja vallankäyttäjien välillä. (Huovila, 2005, 43-44.) Samoin kuin tiedon valitsijana, tiedon taustoittajana toimittajan työhön vaikuttaa valtava tietomassa, mistä on löydettävä olennainen, mutta myös pyrittävä taustoittamaan tapahtumat ja niiden syyt. Yhteiskunnan tapahtumien taustoittaminen on välitettävän tiedon ymmärtämisen kannalta tiedotusvälineiden tärkeä tehtävä. Toimittajan roolit vaikuttajana ja tiedon muodostajana perustuvat omaehtoiseen asioiden analysointiin ja johtopäätösten tekemiseen. Samalla toimittaja tarjoaa erilaisia vaihtoehtoja. Huovila painottaa kuitenkin, että toimittaja ei tarjoa ainoaa oikeaa totuutta, vaan lopullinen mielipiteen muodostaminen on vastaanottajan tehtävä. Huovila toteaa, että toimittajan mielipiteen tarkoitus on syventää esillä olevaa asiaa ja antamaan mahdollisuus pohtia, onko vastaanottaja samaa vai eri mieltä. Toimittajan työ on käytännössä yhteiskunnan asioiden seuraamista, mikä Huovilan mukaan velvoittaa toimittajan antamaan taustatietoa, mutta hänellä on myös mahdollisuus vaikuttaa omien mielipidekirjoitusten kautta. (Huovila, 2005, 43-44.)

Huovila puhuu myös kriittisyydestä toimittajan työn olennaisena osana (Huovila 2005, 44-45). Huovilan mukaan toimittajan ensisijainen päämäärä on antaa vastaanottajalle niin objektiivista tietoa kuin hänen journalistisilla taidoillaan on mahdollista. Olennaisena osana tähän työhön liittyy kriittinen suhtautuminen aiheisiin. Huovilan mukaan osa tiedonvälityksestä on toistavaa journalismia, eli se on tiedotusluonteista, mutta muissa

tapauksissa on toimittajan päätettävä näkökulma, mistä asiaa tarkastellaan. Valitusta näkökulmasta on tarkoitus tuoda tehokkaasti esiin varsinainen ongelma- ja ristiriitaky-symys. Huovilan mukaan kriittinen ja tutkiva asenne pitää olla kaiken jutunteon lähtö-kohta, varsinkin asiassa, joka antaa aihetta syvällisemmälle tutkimiselle. Tässäkin asias-sa on kuitenkin omat sudenkuoppansa ja rajoitteensa: toimittajan ei tulisi kuitenkaan sortua ylikriittisyyteen ja lisäksi tiedostusvälineessä joudutaan linjaamaan, mihin kri-tiikki pääasiallisesti keskitetään. (Huovila, 2005, 44-45.)

Juttu on toimittajan varsinainen työkalu (Huovila 2005, 46). Huovila määrittelee jutun toimituksen kautta julkisuuteen annettavana aineistona, eli kertomuksena ja siihen liit-tyvänä visuaalisena ym. havaintoaineistona (Huovila 2005, 46). Huovila jakaa juttutyy-pit objektiivisuuteen pyrkivänä, subjektiiviseen juttuihin tai kahden edellisen välimuo-toon. Huovilan mukaan on tehtävä selkeä erottelu, milloin on kyse tiedottavasta ja mil-loin kannanotosta (Huovila 2005, 46). Huovilan mukaan toimittaja on subjektiivinen yhteiskunnallinen vaikuttaja, jonka vaikuttamisen työkaluina toimivat juttuaiheen valin-ta ja mielipidejuttu (Huovila 2005, 47). Huovila toteaa, että valinta on aina subjektiivis-ta toimintaa ja vallankäyttöä ja periaatteessa toimittaja päättää, mistä vastaanottaja on kiinnostunut (Huovila 2005, 47.). Hyvän jutun edellytyksenä on, että siinä kyetään tar-kastelemaan yhteiskuntaa kokonaisuutena, kaikkine intressiryhmineen ja poliittisine vaikuttajineen (Huovila 2005, 47). Huovila sivuaa myös juttujen havainnollistamiskei-noissa tapahtuneita viime aikaisia muutoksia: juttujen esittämisessä käytetään myös toimittajan työssä kyseenalaisia keinoja, kuten uutisten viihteellistämistä, subjektiiviseksi tehtyä uutista, mielikuvien tarjoamista tiedon sijaan, uutisen henkilöimistä tai manipuloivaa kuvan käyttöä (Huovila 2005, 59). Tämä liittyy osaksi tiedotusvälineiden väliseen kilpailuun. Huovilan mukaan myös juttujen taustoituksesta on tullut kilpailu-keino (Huovila 2005, 62-63).

Juttuaiheen valintakriteerit ohjaavat ideointia ja päätöksiä sekä luonnollisesti julkaista-vien juttujen valintaa (Huovila, 2005, 64). Toimittajilla ja tiedotusvälineillä on käsis-sään moninkertainen määrä aineistoa kuin pystytään julkaisemaan käytettävissä olevien resurssien kuten ajan, tilan, tai toimittajan kiireen puitteissa. Ulkopuolelta tulevaa ai-neistoa ei käytännössä koskaan julkaista sellaisenaan, vaan se menee aina jatkokäsitte-lyn ja muokkauksen läpi. Käytännössä julkaistavaksi tarkoitetut jutut valitaan niin toi-mittajan kuin tiedotusvälineen valintakriteerien mukaan, mikä puolestaan vaikuttaa sii-hen, mitä toimittaja etsii. Huovilan mukaan valintakriteerit jäävät kuitenkin ylimalkai-

siksi ja toimittaja nojautuu omiin ja tiedotusvälineissä oppimiinsa käytäntöihin. Huovilan mukaan tutkimuksissa on toimittajasta käytetty nimitystä portinvartija johtuen hänen roolistaan juttujen valinnassa. Portinvartijana toimittaja päättää siitä, mikä juttu ylittää niin sanotun juttukynnyksen ja pääsee julkisuuteen. Juttukynnyksen korkeus riippuu päivittäisestä, vaihtelevasta tietovirrasta. Huovila puhuu myös jutulle annetusta arvosta, joka on käytännössä suoraan verrannollinen kynnyksen korkeuteen. Jutulle annettu arvo vaikuttaa tapaan, minkä paikan ja kuinka paljon se voi saada palstatilaa graafisessa tai sähköisessä välineessä. Kuten yleisten valintakriteerien kohdalla, myös jutun arvon määrittäminen tapahtuu toimittajan toimesta varsin rutiininomaisesti. Huovilan mukaan tarkemman arvon määrittäminen olisi vaikeaa, sillä juttuun liittyy aina tapauksittaisia seikkoja, joiden pohjalta juttu arvioidaan. (Huovila 2005, 64.)

Huovilan mukaan ideointi, pitäen sisällään juttuaiheen löytämisen, aiheesta päättämisen ja käsittelytavan valinnan, sekä tiedonhankinta ovat toimittajan työn tärkeimmät alueet (Huovila 2005, 70). Ideoinnista puhuttaessa, toimittajan työhön kuuluu jatkuva juttuideoiden etsiminen ja idealistan kerääminen (Huovila 2005, 70). Kuten jo aiemmin mainittiin, ideat käyvät kriittisen analyysin läpi (Huovila 2005, 70). Toteuttamiskelpoisia ideoita on sen jälkeen tarkennettava ja kehitettävä edelleen (Huovila 2005, 70). Valintakriteereitä sovelletaan juttumuotoihin ja tätä kautta ne ohjaavat juttuaiheiden valintaa (Huovila 2005, 70). Huovila käsittelee ennen kaikkea uutisjuttuun liittyviä kriteerejä, kuten ajankohtaisuuden painottamista, mutta uutisen perustehtäväksi kuvailtu ”yhteiskunnalle tärkeiden ja vastaanottajalle hyödyllisten ja kiinnostavien tietojen lähettäminen” on sovellettavissa myös tutkivaan journalismiin. Ajankohtaisuuden lisäksi, Huovila kuvaa uutista sanalla muutos ja että vastaanottajalla on oikeus tietää muutoksesta, jotta pystyisi ymmärtämään ja vaikuttamaan yhteiskunnan eri alueiden toimintoihin (Huovila 2005, 71). Huovilan mukaan toimittajan työ on muutoksen ja poikkeuksen etsimistä (Huovila 2005, 71). Tämä vaatii ympäristön ja yhteiskunnan jatkuvaa tarkastelua ja juttuidean etsimistä (Huovila 2005, 71). Huovila toteaa lopulta, että toimittajan työ on kutsumusammatti ja uusien juttuideoiden etsintä elämäntapa, mikä vaatii myös hyvää yleissivistystä (Huovila 2005, 71-72). Toimittaja tekee siis työtään myös virallisten työaikojen ulkopuolella (Huovila 2005, 71-72). Huovila pohtii toimittajan juttuideoiden etsintää myös muuttumattomuuden kautta: yhteiskunnassa oletetaan olevan lainalaisuuksia ja säännönmukaisuuksia, jotka eivät koskaan muutu (Huovila 2005, 72). Tähän virhekäsitykseen toimittajan velvollisuus on vastata kyseenalaistamalla ne (Huo-

vila 2005, 72). Tähän liittyy myös paljon eturistiriitoja, sillä Huovilan mukaan yhteiskunnassa eri intressiryhmät ajavat omaa agendaansa ja päämääriänsä käyttämällä hyväkseen julkisuutta (tai salaamista) ja joskus toimittajaakin (Huovila 2005, 74-75). Tavallisesta tiedottamisesta on erotettava erikseen eturistiriidoista johtuvat tietovuodot (Huovila 2005, 74-75). Huovila painottaa, että toimittajan on oltava varovainen epävirallisen tiedonsaannin suhteen, sillä häntä voidaan joskus ohjailla antamalla hänelle väärää tietoa (Huovila 2005, 74-75). Huovilan mukaan keskustelu ja tilanteen analysointi työyhteisöön kuuluvan henkilön kanssa estää ylilyöntien tapahtumisen (Huovila 2005, 74-75). Toimittajan on pyrittävä selvittämään, miksi tietoa vuodetaan (Huovila 2005, 74-75). Tietovuodoista ja niihin liittyvistä riskeistä huolimatta, toimittajan päämääränä on saada mahdollisimman kokonaisvaltaista tietoa (Huovila 2005, 74-75). Tämä edellyttää, että tietoa saadaan eri intressiryhmiltä (Huovila 2005, 74-75). Toimittajalla on erilaisia tapoja kirjoittaa uutisjuttuja ja hänen on myös valittava näkökulma (Huovila 2005, 73). Näkökulma kertoo lähestymistavan ja sen, kenen kannalta asiaa lähestytään (Huovila 2005, 73). Toimittaja voi valita joko suppean tai avaran näkökulman (Huovila 2005, 73). Kun suppeassa näkökulmassa asiaa lähestytään yhden asianomaisen näkökulmasta, avarassa näkökulmassa asiaa taas lähestytään useamman eri ryhmittymän aseman ja tavoitteiden pohjalta (Huovila 2005, 74). Tarkoituksena on tuoda esiin ryhmittymien väliset ristiriidat ja selitetään tilannetta taustoittamalla osapuolten näkemyksiä (Huovila 2005, 74).

Toimittajan työprosessi alkaa juttujen suunnittelulla, mikä tarkoittaa työpalaveria, missä mitkä juttuideat toteutetaan ja päätetään jutun ydinajatuksesta (Huovila 2005, 75-77). Jutun tekemisessä on huomioitava myös sen visuaalisesta toteutuksesta ja grafiikoista. Edellisen perusteella toimittaja voi tarkentaa tiedonhankintaansa ja päättää millaista aineistoa jutun julkaisemiseksi tarvitaan. Toimittajan on myös mietittävä juttusisällön lisäksi kerronnan havainnollistamista. Sähköisten välineiden, kuten television juttutuotannossa on muutamia erityispiirteitä. Työprosessi alkaa ohjelmaehdotuksesta ja jos se hyväksytään, edetään suunnittelun ja tiedonhankinnan niin sanotun *ohjelman käsikirjoituksen* laadintaan. Huovila toteaa, että käsikirjoitukset ovat väline- ja toimittajakohtaisia ja ne voivat olla toteutustavoiltaan erilaisia. Huovilan mukaan käsikirjoitus voi laajimmillaan olla kolmivaiheinen sisältäen ohjelmaehdotuksen, työkäsikirjoituksen ja varsinaisen käsikirjoituksen. Ohjelmaehdotuksen pohjalta päätetään, aletaanko ylipäänsä juttua tehdä. Työkäsikirjoituksella tarkoitetaan toimittajan laatimaa toimintasuunnitel-

maa tavasta, millä ohjelma toteutetaan. Työkäsikirjoitus toimii myös selvityksenä muille ohjelman tekoon osallistuville siitä, mitä ollaan tekemässä ja auttaa heitä antamaan oman panoksensa. Huovilan mukaan tyypillinen käsikirjoitus pitää sisällään kuvauksen ohjelman kulusta ja siinä tarvittavasta aineistosta. Se voi pitää sisällään muun muassa pohjapiirroksen kuvauspaikasta, kameroiden ja eri ihmisten paikoista sekä kulkureiteistä. Visuaalisesti käsikirjoitus on jaettu kahteen osaan, missä vasemmalla on kuvaan liittyvät tiedot, kuten kuvakulmat, millaista ja minkä kokoista videokuvaa ohjelman eri vaiheissa tarvitaan. Oikealla puolella on tekstiosa, jossa kuvataan asiat, joita videokuvan ohella tarvitaan. Käsikirjoitus on työkalu, jonka avulla ohjelman sisältö toteutetaan ja suunnitellaan eri jaksojen aloitus- ja lopetuskuvien sekä ydinkohtien toimivuuden ja kuvakoot. (Huovila, 2005, 75-77.)

2.3.2 Journalistien tietolähdekäytäntö

Tutkivan journalistin tietolähteet eivät luonnollisesti voi pohjautua ainoastaan virallisille asiakirjoille. Kuutin (1996, 78-79) mukaan tietolähteistä puhuttaessa, päämääränä on näytön kehittäminen tutkittavalle asialle. Pääpiirteissään tutkivan journalisti käyttää seuraavanlaisia lähteitä: *dokumentti-* ja *henkilölähteitä* sekä niin sanottua *journalistista havainnointia*. Dokumenttilähteet ryhmänä on tietysti hyvin laaja käsite sisältäen niin virallisia kuin ”epävirallisempia” lähteitä.

Kuutin mukaan tietoyhteiskunnassa on korostettu kirjallisen lähdeaineiston merkitystä journalistisessa työssä ja jo viranomaisbyrokratian toimivuus edellyttää asiakirjoja suunnittelun ja päätöksenteon pohjaksi (Kuutti 1996, 78-79). Kuutti puhuikin mieluummin dokumentoidusta informaatiosta, koska sitä löytyy erilaisina tallenteina. Kuutin teoksen julkaisuaikahodasta johtuen, puhuu hän atk-tallenteista. Lisäksi hän mainitsee tietokantojen yleistymisen, mikä on nopeuttanut journalistinkin työtä ja sallinut tehokkaamman tietojen yhdistelyn ja maantieteellisen riippumattomuuden. Vaikka Kuutin toteamus voidaan nähdä jo vanhentuneena, paljastaa se lyhyelläkin aikavälillä tapahtuneesta kehityksestä ja nykyään puhutaan jo niin sanotusta tietokantajournalismista tai tietokoneavusteisesta journalismista (datajournalismi). Tietokantajournalismi ei kuitenkaan korvaa muita journalistisia tiedonhankinnan menetelmiä. Kuutin mukaan viralliset asiakirjat ovat usein riittämättömiä journalistisen työn kannalta, sillä sisällöltään asiat on esitetty ennalta määritellyssä ja tietyssä muodossa. Journalistille nämä viralliset asiakirjat ovat usein vain keino päästä asioista paremmin perille, sillä dokumentit kertovat,

mitä on tapahtunut, mutta vastaavat harvemmin miksi - kysymykseen. Lisäksi yksittäiset asiakirjat esittävät asiat harvoin tyhjentävästi ja vaativat tulkinnassa enemmän, esimerkiksi tulkitsoijiksi voidaan tarvita dokumentin laatijoita, dokumentin kohteita tai liitännäisiä asiakirjoja. Journalisti ei siis voi perustaa juttuaan vain kapea-alaiselle aineistolle vaan, Kuutin toteamuksen mukaan, hänen on kerättävä laajalti asiakirjoja, koska tutkimuskohteen epämääräisyyden takia journalisti ei aina itsekään tiedä, mitä on tarkalleen etsimässä, tai miten tutkittavat asiat on dokumentoitu. (Kuutti 1996, 78-79.)

Henkilölähteillä on hyvin moninaisia rooleja journalistin työssä ja niitä voidaan hyödyntää eritavoin jutun teossa (Kuutti 1996, 80-82). Kuutin mukaan henkilölähteiden merkitys on suurempi tutkivassa journalismissa, sillä kirjalliset lähteet eivät useinkaan kerro täyttä totuutta. Journalistin haluamasta näkökulmasta tai jutun aiheesta riippuen, henkilölähteitä voidaan hyödyntää silminnäkijöinä, todistajina, tutkittavan asian kommentoijina ja tulkitsoijoina, tai jutun kohteena. Kuutti puhuu myös henkilölähteiden käytämisestä journalistisina ”taustavoimina”, eli henkilölähteet voivat myös toimia tiedonlähteille opastajina tai journalistin jo selville saamien tietojen vahvistajina. Tutkivan journalismi luonteesta johtuen, eli salattujen ja/tai kiusallisten asioiden tutkiminen, anonyymien vinkki- tai tietolähteiden (niin sanotut ”syvät kurkut”) käyttö kuuluu asiaan. Heitä voidaan käyttää jutuissa, joissa on kyse tutkimuksen kohteina olevista henkilöistä, väärinkäytöksistä epäiltyjä, epäkohtien uhreista, jotka voivat toimia niin ”tapausten asianomistajina”, mutta myös vinkinantajina. On ymmärrettävää, että näissä tapauksissa journalistin ja henkilölähteen välinen luottamus on ensisijaisen tärkeää. Yleisimpänä käytötapana henkilölähteissä on haastattelu, jossa journalistin tavoitteena on saada henkilö kertomaan, sen, mitä journalisti haluaa tietää. Tietojen hankkiminen ei kuitenkaan ole ongelmatonta tutkivassa journalismissa, sillä henkilölähteet voivat usein olla varsin vastahakoisia tai pelokkaita ja kontakti on psykologisestikin herkkä. On muistettava, että journalisteilla ei ole mitään erityisiä kuulusteluoikeuksia, joten lähteet on saatava puhumaan vapaaehtoisesti. Tutkivalla journalistilla on muutamia ammatillisia keinoja juttunsa toteuttamiseksi. Haastatteluita tehdessä käytetään muun muassa yhteydenottojärjestystä, jonka avulla pyritään siihen, että lähteet eivät ehdi yhdessä suojautua journalistin kysymyksiä vastaan. Jutun kohde, eli paljastettavasta epäkohdasta vastuussa oleva taho on yhteydenottojärjestyksessä aina viimeisenä. Tällaisessa tapauksessa puhutaan avainhaastattelusta, joka voi ”muistuttaa usein enemmän rikospoliisin kuulustelua kuin journalistista tiedonhankintaa”. Tutkivan journalistin on siis turha odottaa tiivistä

yhteistyötä haastateltavalta ja voi törmätä tiedon pimitykseen, harhautukseen, valehte-
luun tai haastateltavan pyrkimykseen olla pysymättä aiheessa haastattelun aikana. Eri-
tyisesti tutkivassa tv-journalismissa henkilölähteiden käyttö on ongelmallisempaa sen
visuaalisuuden takia: haastattelun ilmapiiri voi olla tai se koetaan ”vihamieliseksi”, mi-
kä voi estää koko haastattelun tekemisen. (Kuutti 1996, 80-82.)

Viimeisenä Kuutin kuvailemana tiedonlähteenä ja samalla tiedonhakumetodina on *jour-
nalistinen havainnointi* (1996 82-83). Hänen mielestään tämä tiedonhankintakeino on
laiminlyöty verrattuna muihin edellisiin. Kuten henkilölähteiden kohdalla, näyttää myös
havainnoinnin kautta saatu tieto saavan arvo niin autenttisempana ja luotettavampana-
kin. Kuutti pitää havainnointia käyttökelpoisena tiedonhankinnan muotona, kun luotet-
tavaa kirjallista aineistoa ei ole saatavilla aiheesta tai kun viralliset dokumentti- ja hen-
kilölähteet voivat mahdollisesti vääristää tutkitun asian todellisuutta. Tutkivassa journa-
lismissa havainnointia käytetään muun muassa selvittäessä organisaation toimintaa
sisäلتäpäin. Näissä tapauksissa tutkiva journalisti voi tekeytyä esimerkiksi potilaaksi,
työntekijäksi tai asiakkaaksi. Syynä on usein se, että luotettavan tiedon saaminen orga-
nisaatiolta ei ole ollut mahdollista. Journalistiseen havainnointiin liittyy niin sanotut
epätavanomaiset tai poikkeukselliset tiedonhankintamenetelmät. Kuutti jakaa menetel-
mät harhautus- ja vakoilumenetelmiin: harhautukseen pohjautuvassa tiedonhankintame-
netelmässä journalisti voi käyttää valehenkilöllisyyttä tai haastattelutilanteen manipu-
lointia. Vakoilumenetelmät tarkoittavat käytännössä tiedonhankintaa salakuuntelun, -
kuvauksen tai -nauhoittamisen avulla. Harhautuksessa journalisti on varsin välittömässä
yhteydessä tutkimuksensa kohteisiin tai henkilölähteisiin verrattuna vakoilumenetel-
miin. (Kuutti 1996, 82-83.)

3 KIRJALLISUUSKATSAUS JOURNALISTIEN TIEDONHANKINNASTA TEHTYYN TUTKIMUKSEEN

Tässä kappaleessa esitellään journalistien tiedontarpeista ja –hankinnasta, sekä tietolähteiden käytöstä tehtyjä tutkimuksia. Yksikään artikkeli ei käsittele erityisesti tutkivia journalisteja, mutta voidaan olettaa, että journalistinen työprosessi pysyy kokonaisuudessaan samana huolimatta journalismin lajista. Mielessä voidaan kuitenkin pitää se, mitä aikaisimmissa kappaleissa on sanottu tutkivasta journalismista, eli sille ominaisesta ”salapoliisityöstä”, syvemmästä analyttisyydestä ja epäkohtien paljastamisesta. Casen (2012, 313-315) mukaan osa tutkijoista, jotka ovat tutkineet journalistien tiedonhankintaa, ovat lähestyneet aihetta teoreettisemmin ja osa empiiristen tutkimusten kautta harvemmin. Casen mukaan uutisten yleisötutkimusta on paljonkin, mutta käytännön tutkimusta journalistien tiedonhankinnasta varsin vähän. Casen mielestä juuri journalistien työ on hyvin konkreettisesti, suurimmaksi osaksi tiedonhakua ja joiden päätehtävä on siirtää löydetty tieto eteenpäin kirjoittamalla, puhumalla ja/tai kuvaamalla. (Case 2012, 313-315.)

3.1 Attfield & Dowellin tutkimus sanomalehtitoimittajien tiedonhankinnasta ja käytöstä

Attfieldin ja Dowellin (2003, 189) tekemä tutkimus The Times lehden journalistien keskuudessa, ei keskity ainoastaan tiedonhankintaan, vaan he ovat tarkastelleet myös tiedonhankinnan jälkeisiä toimenpiteitä, eli tiedon organisointia ja tiedon uudelleen asettelua (‘relocation’). He tutkivat asiaa erityisesti prosessina, jossa otetaan huomioon koko uutistoiminnan kiertokulku eri vaiheineen ja siihen liittyvine rajoituksineen. Attfield ja Dowell (2003, 190) suorittivat tutkimuksena haastattelemalla journalisteja ja selvittämällä ennen kaikkea, miksi, milloin ja miten jokainen tehtävä oli suoritettu. Tulosten pohjalta he ovat painottaneet työn rajoituksia ja saatavilla olevien resurssien ominaisuuksia selittävänä tekijänä journalistien toiminnoille (Attfield & Dowell 2003, 191). Attfield ja Dowell määrittelivät erilaisten asetettujen rajoitteiden määrittävän tietynlaiset raamit tai parametrit journalistiselle työskentelyprosessille. Koko työprosessin alussa on itse aiheen näkökulman asettaminen, usein päätoimittajan toimesta. Lähestymiskantaa tiettyyn aiheeseen on myös hypoteesi, jostain. Aihe ja sen näkökulma toimivat siis en-

simmäisenä rajoitteena, mutta samalla myös päämääränä. Aiheenvalinta ja sen asettama rajoite oli hyvin määrittävä muille työprosessin vaiheille ja vaatimuksille. Attfield ja Dowell erottelevat kolme ominaisuuksiksi luokiteltavaa rajoitetta tai vaatimusta journalistisessa prosessissa: omaperäisyyden tai aitouden, totuuden ja uutisarvon. Omaperäisyyden rajoitteessa on kyse aikaisempien artikkeleiden, sen mitä on jo mahdollisesti kirjoitettu, etsiminen ja tarkistaminen. Totuuden rajoitteessa pyritään löytämään faktat ja potentiaalisen jutun ja hypoteesin todenmukaisuuden. Uutisarvossa on kyse, herättääkö aihe lukijoiden mielenkiinnon. Attfield ja Dowell vertaavat näitä kolmea rajoitetta journalistin työprosessin vaiheisiin: omaperäisyys vastaa aikaisemmin tuotetun aineiston tarkistusta tai tutkimista, totuus vastaa aiheen nykyisen tilan ja faktojen muodostamista ja uutisarvossa luodaan yhteys jutun ja lukijakunnan välille. (Attfield & Dowell 2003, 192-203.)

3.2 Nicholas & Martinin tutkimus brittiläisten sanomalehtitoimittajien tiedontarpeista

Nicholas & Martin (1997, 43-52) ovat tehneet empiirisen tutkimuksen sanomalehtitoimittajien tiedontarpeista ja niitä määrittävistä tekijöistä. Pääpaino on ennen kaikkea tiedontarpeissa eikä niinkään tiedonkäytössä (Nicholas & Martin, 1997, 43). Tutkimusaineisto koostuu 50 puolistrukturoidusta, tunnin pituisista haastatteluista kolmen brittiläisen sanomalehden The Independentin, The Sunday Timesin ja The Guardianin toimittajien kanssa. Tutkimus on myös osa Nicholaksen väitöskirjaa. Nicholas & Martin ovat asettaneet tutkimuksessaan selkeän viitekehyksen, jonka mukaan he muodostavat systemaattisen kuvauksen eri tekijöistä. Nicholas & Martin analysoivat tutkimuksessa tiedontarpeiden ominaispiirteitä, jotka on jaoteltu aiheeseen, luonteeseen, funktioon, näkökulmaan, auktoriteettiin, määrään, toimitusnopeuteen, alkuperään ja prosessointiin/paketointiin. Toisena suurena tutkimuksen kohteena ovat tiedontarpeisiin vastaamisen esteet, kuten koulutus, aika, resurssit, saavutettavuus ja informaatiotulva. Viitekehys tarjoaa käytännössä kuvan sanomalehtitoimittajien tiedontarpeiden ominaispiirteistä. Nicholas & Martin painottavat toimittajien erityistä roolia tiedon tuottajina, jonka he jakavat tutkijoiden kanssa. Toimittajat ovat heidän mielestään myös viestintäteknologian muutosten etujoukossa: muutos ja kehitys viestintäteknologiassa heijastuvat myös toimittajien tiedontarpeisiin ja laajemmassa mittakaavassa tietokäyttämiseen. (Nicholas & Martin, 1997, 43.)

Nicholas & Martin tarkastelevat eroja journalistien ja heidän tietovaatimustensa välillä, heidän työympäristönsä mukaan, mikä tässä tapauksessa tarkoittaa työskentelyä eri tyyppisissä sanomalehdissä (Nicholas & Martin 1997, 44). Työskentely päivittäin julkaistavassa sanomalehdessä asettaa erilaisia vaatimuksia verrattuna sunnuntaisin ilmestyvään sanomalehteen: päivittäin ilmestyvässä sanomalehdessä työskentelevät toimittajat ovat sidoksissa päivittäiseen aikatauluun ja ajankohtaisten uutisten julkaisuun, kun taas sunnuntailehdissä työskentelevät pystyvät suunnittelemaan ajallisesti työskentelyään ja etsimään ja kirjoittamaan laajempia uutisjuttuja. Kansallisten ja paikallisten sanomalehtien erot liittyvät ennen kaikkea maantieteellisiin ja uutisjuttujen aiheiden rajoituksiin; paikallisella tasolla toimittajien työ on rajoitetumpaa. Nicholas & Martin tekevät eron myös niin sanottujen tabloidi-lehtien ja vakavammin otettavien sanomalehtien välillä: heidän mukaansa tabloidi-lehdet ovat kehittyneet TV:n jatkeeksi ja ottavat mallin uutisjutuillensa otsikoihin ja sisältöön saippuaoppereista. Tabloidi-lehtien kerrontamallit ovat vaikuttaneet myös vakavampiin sanomalehtiin. Sanomalehtien välillä ole-massa olevien erojen lisäksi työskentely eri osastoilla, kuten ulkomaan tai kotimaan uutisissa, asettaa erilaisia vaatimuksia: uutisjuttujen aiheiden ero on selkeä, mutta eroja löytyy myös käytettävissä olevan ajan ja uutisjuttujen julkaisutiheyden suhteen. Nicholas & Martin huomauttavat myös, että kaikki sanomalehdissä olevat toimittajat eivät ole niin sanotusti juttuja kirjoittavia reporttereita, vaan toimituksessa työskentelee myös tuottamisen parissa esimerkiksi päälliköitä ja toimitussihteereitä. (Nicholas & Martin 1997, 44.)

Nicholas & Martin (1997, 44) tarkastelevat toimittajien tiedontarpeiden erityispiirteitä, jo aiemmin mainitun viitekehyksen kautta. Aiheen kohdalla Nicholas & Martin toteavat journalismin parissa tapahtuneen yleisen muutoksen: niin sanottu lifestyle- eli elämäntyyli-journalismi on kasvattanut suosiotaan huomattavasti. Itse aiheenvalinnan lisäksi tällä on vaikutusta myös lähteidenkäytössä. Perinteistä journalismia tehdään hyvin usein ihmisten kokemusten kautta. Elämäntyyliin keskittyvä tieto haetaan alaan keskittyvistä paperisista julkaisuista, eikä sillä ole niin vahvasti tekemistä oikeiden ihmisten kanssa. Toimittajan työskentelyn näkökulmasta lifestyle-journalismissa on enemmän kyse tiedon paketoinnista. (Nicholas & Martin, 1997, 44.)

Nicholaksen ja Martinin (1997, 44) mukaan toimittajat eivät ole homogeeninen ryhmä, vaan perinteisten uutistoimittajien lisäksi monet ovat erikoistuneet johonkin aiheeseen. Kotimaan ja ulkomaan uutisten toimittajien lisäksi sanomalehdestä voi löytyä esimer-

kiksi urheiluun, taiteeseen ja elämäntyyliin erikoistuneita toimittajia. Eri aihealueiden mukaan myös vastualueen laajuus vaihtelee, mikä tarkoittaa myös erilaisia tiedontarpeita. Kotimaan ja ulkomaan uutistoimittajat ovat vastuussa laajemmasta alueesta aiheita, joten tiedontarpeetkin ovat erilaiset verrattuna toisten toimittajien tarkemmin rajattuun vastualueeseen. Nicholas & Martin toteavat, että toimittajien tapaan kommunikoida tiedontarpeensa ulkopuoliselle osapuolelle on hyvin yleisluontoinen ja epämääräinen. Nicholaksen & Martinin mukaan tämä johtuu muun muassa tarpeesta luottamuksellisuuteen. Luottamuksellisuuden pitämiseksi, toimittaja saattaa peitellä tiedonhankintaansa myös suhteessa toisiin toimittajiin. Toimittajien epämääräinen aiheenkuvaus heijastaa myös heidän kokemaansa epävarmuutta siitä, mitä he haluavat löytää. Toisin sanoen, toimittajilla on vaikeuksia ongelman artikuloinnissa. Nicholaksen & Martinin mukaan toimittajat kuitenkin pystyvät tunnistamaan tarvitsemansa, kun he näkevät sen. Toimittajat voivat olla myös haluttomia selittämään omaa työtään ja antamaan tarkemman kuvauksen haluamastaan tietopalveluammattilaiselle puhtaasti ammattiyhteisöstä johtuen. Nicholaksen ja Martinin mielestä journalistien tiedontarpeiden laajuutta ja epämääräisyyttä on kuitenkin liioiteltu, sillä heidän mukaansa journalistit tietävät usein mitä he ovat etsimässä ja tekevät sen varsin tarkoin hakusanoin. Tämä näkyy ennen kaikkea tarkasteltaessa journalistien tekemiä online-hakuja. (Nicholas & Martin, 1997, 44.)

Funktiolla tarkoitetaan *tarkoitusta*, mitä varten toimittaja tarvitsee tietoa. Nicholaksen & Martinin mukaan toimittaja tarvitsee tietoa viittä eri funktiota varten: faktojen tarkistamista, ajankohtaisten asioiden seuranta, tutkimusta, kontekstin muodostamista ja virikettä uusia juttuja varten. Ajankohtaisten asioiden seuranta on osa toimittajan arkea ja toimittajat vaikuttavat seuraavan uutisia ja myös tarkemmin rajattujen erikoisalojen julkaisuja kaikissa muodoissaan myös vapaa-aikanaan. Toimittajat tekevät tutkimusta työtänsä varten pääasiassa itse, mutta joissain tapauksissa tutkimustyötä voidaan delegoida kirjastoille. Uutisjutun kirjoittamiseksi, toimittajan on aina taustoitettava artikkelelinsa. Yleensä aina on tapahtunut aikaisemmin jotain vastaavaa, joten toimittajien on oltava tietoisia aiemmista tapahtumista. Kontekstin muodostamista varten turvaudutaan kirjastoon, kun tarvitaan pikaisesti taustatietoa. Erityismaininnan paljon käytetystä lähteestä saa kirjaston ylläpitämä juttuarkisto. Uusia ideoita hakiessaan, toimittajien tiedonhankintatyyli on aiempaan verrattuna aivan erilainen, sillä he eivät tiedä, mitä ovat hakemassa. Toisena mahdollisuutena on, että uuteen tietoon tai ideoihin törmätään haet-

taessa tietoa toiseen tarkoitukseen. Niin sanotut feature-journalistit käyttävät tätä tiedonhankintatapaa muita enemmän. Nicholas & Martin toteavat, että toimittajat ammentavat uusia ideoita ennalta-arvaamattomista tietolöydöistä, oletettavasti peilaamalla niitä eri lähteiden ja tietojärjestelmien välillä. Tiedonhaun harhailevasta ja suunnittelemattomasta luonteesta johtuen, ulkopuolinen henkilö voi tulkita kyseisen toiminnan huonoksi tiedonhauksi. (Nicholas & Martin, 1997, 45.)

Luonteella Nicholas & Martin tarkoittavat millaista tiedon tyyppiä tarvitaan: käsitteellistä, teoreettista, historiallista, kuvaavaa, tilastollista tai metodologista tietoa (Nicholas & Martin 1997, 45). Nicholas & Martin huomauttavat, että toimittajat ovat koulutuksensa kautta kykeneväisiä käsittelemään kaiken tyyppistä tietoa. Nicholas & Martin tekevät kuitenkin johtopäätöksen, että historiallinen ja kuvaileva tieto ovat kaksi eniten tarvittua tietotyyppiä juttuarkiston ja suullisten lähteiden konsultoinnin määrän perusteella. (Nicholas & Martin, 1997, 45.)

Älyllisellä tasolla tarkoitetaan tässä yhteydessä tarvittavan tietämyksen määrää ja älykkyyden tasoa, jotta tiedon käyttäjä kykenee ymmärtämään tietoa (Nicholas & Martin 1997, 45). Erityisesti johonkin alueeseen, kuten tieteeseen, erikoistuneet journalistit voivat joutua lukemaan ja käsittelemään älyllisesti vaativaa materiaalia (Nicholas & Martin, 1997, 45). Nicholas & Martin toteavat, että journalistit toki pystyvät sulattamaan vaativampiakin tekstejä, mutta suuremmaksi haasteeksi asettuu käytettävissä oleva aika (1997, 45). Suurimman osan tiedosta toimittajat hankkivat puhelimitse ja henkilökohtaisten kontaktien kautta niin käytettävissä olevan ajan vähyyden, kuin ymmärtääkseen tiedon ja käsiteltävänä olevat aiheet (Nicholas & Martin, 1997, 47). Henkilökohtaisten kontaktien avulla toimittajat pyrkivät välttämään virheitä tulkinnassa ja uutisoinnissa. Toimittajan tärkeäksi työkaluksi muodostuu yhteystietokirja, jota voidaan rakentaa vuosikausia ja se on toimittajalle työssään ensisijaisen arvokas väline. (Nicholas & Martin, 1997, 47.)

Näkökulmalla tarkoitetaan sitä, mistä näkökannasta journalisti uutisjuttunsa kirjoittaa (Nicholas & Martin, 1997, 47). Näkökulma osoittautuu journalistien työssä varsin haastavaksi tekijäksi. Tämä voi vaikuttaa jo tiedonhankinnassa, kun journalisti hakee tietoa, joka esitetään tietystä näkökulmasta ja tavassa, jolla hän kirjoittaa artikkeliaan, esimerkiksi poliittisesta näkökulmasta. Nicholaksen & Martinin mukaan journalisti, joka pyrkii objektiivisuuteen, voi joutua ongelmiin. Ihmiset voivat helposti syyttää toimittajan

olevan liian järjestelmän vastainen, kun hän kirjoittaa negatiiviseen sävyyn esimerkiksi hallituksesta. Toimittajien vasta-argumentti on, yleisestikin koko journalistiikan alan mukaan, että toimittajat toimivat vallan vastapainona ja heidän tehtävänsä on korjata tapa, millä tieto pyritään esittämään hyvässä valossa. Nicholas & Martin toteavat, että toimittajat ovat vakuuttuneita, että jostain löytyy aina paljastuksia ja heidän erikoisalaansa on niiden löytäminen. Tutkivien journalistien mukaan paljastuksia voi löytää jopa odottamattomista paikoista. Eriskummallisesti toimittajat kuitenkin luottavat aiemmin kirjoitettuihin uutisjuttuihin. (Nicholas & Martin, 1997, 47.)

Toimittajat ovat tiedon suurkuluttajia ja käsittelevät valtavia massoja tietoa kaikissa mahdollisissa muodoissa (Nicholas & Martin 1997, 47). *Määrä* onkin siis yksi tiedontarpeisiin liittyvä ominaispiirre. Nicholaksen & Martinin mukaan jatkuva informaatiotulva kuuluu toimittajan jokapäiväiseen työhön. Merkittävää on myös se, että suurin osa tietomassasta, jota journalistit käsittelevät, ei ole haettua tietoa ja iso osa varsinaisesta tiedonhankinnasta tehdään kontekstin ja selityksien saamiseksi tälle ei-haetulle tiedolle. Nicholas & Martin vertaajat toimittajia akateemisiin tutkijoihin, jotka tarvitsevat myös suuria määriä tietoa työssään. Tutkijoihin verrattuna toimittajat eivät näytä tarvitsevan täysin perinpohjaista ja kattavaa tietoa johtuen toimituksen asettamista aikarajoista. Näin ollen toimittajien tiedonhankinta on aina epätäydellistä ja keskeneräistä toimintaa. (Nicholas & Martin 1997, 47.)

Laatu ja siihen liittyvä auktoriteetti on toimittajille yksi tärkeimmistä ja haastavimmista tiedontarpeiden ominaispiirteistä (Nicholas & Martin 1997, 48). Uutisjutuissa olevien tietojen oikeellisuuden turvaamiseksi, artikkelit tarkistetaan aina ennen julkaisua. Toimittaja ja sanomalehti ovat aina vastuussa siitä, mitä on julkaistu, sillä toimittajat ja päätoimittajat eivät voi käyttää tekosyynä sitä, että he ovat saaneet tiedot jostain lähteestä. Julkaisemattomat asiakirjat ja suulliset lähteet ovat haastavimpia, sillä niiden autenttisuutta ja virheettömyyttä on vaikea vahvistaa. Tutkivien journalistien osa on erityisen ongelmallinen, sillä he usein turvautuvat tietovuotoihin, eteenpäin lähetettyihin muistioihin jne. Suulliset lähteet ovat kaikista ongelmallisimpia, sillä niitä ei pystytä kunnolla tarkistamaan ja siinäkin tapauksessa vain epävirallisesti. Uutistoimitukset kärsivät myös valtavasta määrästä saapuvaa pr-materiaalia ja usein pelkona on, että valtavaan määrään mainos- ja pr-materiaalia, hukkuu myös olennaista tietoa. Elektroniset lähteet, internet sekä toimitusten käyttämät sähköpalvelut (esimerkiksi Reuters) asettavat omat haasteensa tiedon oikeellisuudelle ja auktoriteetille. (Nicholas & Martin 1997, 48.)

Muita toimittajien tiedontarpeisiin vaikuttavia ominaispiirteitä ovat siis *ajankohtaisuus*, *tiedonsaannin nopeus*, *alkuperäinen sijainti* sekä *prosessointi ja paketointi* (Nicholas & Martin 1997, 48-49). *Ajankohtaisuus* on epäilemättä myös kilpailunkin myötä journalistille asetettu vaatimus. Nicholaksen & Martinin mukaan ajankohtaisimpaa tietoa tarjoavia ja ensimmäisenä julkaisevia sanomalehtiä pidetään yleisesti parhaimpina ja edellä mainittu nostaa niiden statusta. Huolimatta ajankohtaisuuden vaatimuksista, Nicholas & Martin toteavat, että toimittajat tarvitsevat myös vanhempaa tietoa, eritoten taustoitukseen tarpeisiin. Uutisten lyhyen elinkaaren ja tiukkojen määräaikojen puristuksessa, tiedonsaannin nopeus on melkein ehdoton vaatimus. Nicholaksen & Martinin mukaan koti- ja ulkomaan toimittajat ovat kaikista vaativimpia tiedonhakijoita, sillä he tarvitsevat fakta- ja taustatietoa erittäin nopeasti ja usein vielä viimeisellä minuutilla. Nopeuden asettamien rajojen puitteissa toimittajat hankkivat tietoa usein puhelimitse, mitä kautta saadaan lisää kontakteja ja lisää tietoa nopeasti. Kuten Leckie, Pettigrew & Sylvain vertaavat akateemisten tutkijoiden ja toimittajien tiedontarpeita, toteavat Nicholas & Martin saman eroavuuden: toimittajilla ei ole ajan suomaa etua taustatutkimuksen ja juttujen kirjoittamiselle, sillä heidän työtänsä määrittää aina rajallinen, käytettävissä oleva aika työtehtävän suorittamiseen. *Sijainnin* tärkeys näkyy jo yleisessä jaottelussa paikallisiin, koti- ja ulkomaan toimittajiin. Ulkomaan toimituksessa haasteita asettaa se, että usein sanomalehdillä ei ole loputtomia resursseja ulkomaankirjeenvaihtajien pitämiseksi, vaan heillä voi olla vastuu raportoimisesta suureltakin maantieteelliseltä alueelta. Nicholaksen & Martinin mukaan internet on kääntänyt sijainnin merkityksen ylösalaisin: siinä, missä ulkomaan kirjeenvaihtajat kertoivat toimituksille, mistä aiheista uutisia kannattaa julkaista, nykyään toimitus hakee tärkeitä uutisia internetistä ja raportoi kirjeenvaihtajalle, mistä kannattaa uutisoida. Nicholas & Martin määrittävät toimittajien tehtäväksi *tiedon prosessoinnin ja paketoinnin*. Nicholaksen & Martinin mukaan toimittaja suhtautuvat varsin epäilevästi toisten, kuin toimittajien tekemään tiedon prosessointiin ja paketointiin, mikä näkyy muun muassa tiivistelmien hylkimisenä. Toimittajat arvostavat toveritoimittajien tekemää työtä, sillä tieto on tutulla tavalla käsitelty säästäen juttuja kirjoittavien toimittajien aikaa. Toisten toimittajien uutisjutuissa pohjatyö on jo tehty. Tästä syystä uutisjuttuarkistot ovat tärkeä ja tiheään käytetty tiedonlähde. (Nicholas & Martin 1997, 48-49.)

Nicholas & Martin (1997, 49-51) tarkastelevat tutkimuksessaan myös tiedontarpeiden täyttämisen esteitä. *Aika* on esteitä merkittävin, mutta myös *tiedon tavoitettavuus*, in-

formaatiotulva ja koulutus asettavat haasteita (Nicholas & Martin 1997, 49). Aika näyttää olevan suurin este toimittajien tiedontarpeiden täyttämiseksi ja tiedon sisäistämiseksi (Nicholas & Martin 1997, 49). Nicholaksen & Martinin mukaan toimittajat ovat jatkuvasti aikaan liittyvän aikaan ja vaatimuksiin liittyvien paineiden puristuksessa, mutta näyttävät jopa nauttivan tästä (Nicholas & Martin 1997, 49). Ajan aiheuttamat paineet vaihtelevat sanomalehden mukaan, mutta ovat suurimmat päivittäin ja illalla julkaistavissa sanomalehdissä (Nicholas & Martin, 1997, 49). Nicholaksen & Martinin mukaan valalla on virheellinen käsitys journalistien tavasta työskennellä: he eivät tee uutisjuttua ilman aiempaa perehtymistä aiheeseen (Nicholas & Martin 1997, 50). Takana siis voi olla pidemmän ajan perehtyminen johonkin aihealueeseen tai ainakin viikkojen työ yleisen taustatutkimuksen parissa. Toimitussihteereillä, joiden tehtävänä on kieliasun tarkistus ja faktojen todentaminen, on käsissään vähiten aikaa ja joutuvat usein työskentelemään viime hetkellä, jopa minuuttien sisällä. (Nicholas & Martin 1997, 50.)

Sanomalehtien toimitukset ovat pidemmällä aikavälillä omaksuneet tiedonlähteille ja –järjestelmiin pääsyä edistävän asennoitumisen, minkä seurauksena toimittajilla on varsin monipuolinen tarjonta erilaisia tiedonlähteitä ja tietojärjestelmiä (Nicholas & Martin 1997, 50-51). Teknologisen kehityksen myötä pääsy tiedonlähteille on helpottunut entistään. Nicholaksen & Martinin mukaan, huolimatta siitä, että toimittajat uppoavat kaikkeen saatavilla olevaan tietoon, ei tarvittavan tiedon löytäminen olekaan niin helppoa. Tämä näyttää liittyvän toimittajan työssä tärkeään aspektiin, eli paljastamiseen. Monet yritykset ja yksityiset henkilöt haluavat tietysti estää tätä tapahtumasta, joten journalistin työhön kuuluu kaivelua. Nicholaksen & Martinin toteavat, että hyvään journalismiin kuuluu kulissien takaisten tapahtumien löytäminen ja paljastaminen. Pääsyä tiedonlähteille voi rajoittaa kaksi seikkaa: ensinnäkin toimittajat kilpailevat keskenään siitä (tämä pätee niin eri sanomalehdissä työskenteleviin kuin samassa toimituksessa työskenteleviin toimittajiin), kuka saa mehukkaimman jutun käsiinsä. Seurauksena voi olla tiedon salailu. Ulkomaankirjeenvaihtajat voivat kohdata asemapaikassaan tiedonlähteille pääsyn, joten pääsy sähköisiin tietojärjestelmiin on tärkeää. Informaatiotulva toimittajien työssä on jatkuvaa ja tietoa tulvii jokaisesta kanavasta päivittäin valtavia määriä. Jos toimittaja nojaa liikaa paperiseen, virallisilta tahoilta tulleeeseen tietoon, on riskinä epäsuhtainen kuva tapahtumista. Toisena ongelmakohtana tulvivan tiedon hyödyntämisessä on liiallinen tiedon kierrätys, jonka seurauksena toimittaja voi liiaksi lähentyä esimerkiksi tutkimiensä yhteisöjen kanssa ja unohtaa lukijat. Tähän haasteeseen

liittyy myös ristiriita toimituksessa ja ulkopuolella tehtävän toimittajan työn välillä. Resurssit pelaavat nykyään toimittajien liikkumista vastaan ja toisaalta toimitukseen tulvi-va tieto tarvitsee toimittajien jatkuvaa huomiota. (Nicholas & Martin 1997, 50-51.)

Mitä tulee koulutukseen, Nicholas & Martin toteavat, että journalistit suhtautuvat ideaan tiedonhankintakoulutuksesta positiivisesti, mutta lopulta käytännössä eivät osallistu (Nicholas & Martin 1997, 51). Suurimmaksi osaksi toimittajat oppivat tiedonhankintaa käytännön työssä. Nicholas & Martin pitävätkin toimittajia erittäin motivoituneina ja harjaantuneina tiedonhakijoina. Tiedonhankintakoulutuksen puute ei vaikuta huonontavan toimittajien työtä, sillä heillä on laaja skaala eri tiedonlähteitä käytettävissään ja tiedonhaussa toimittajat eivät hae täydellisyyttä eikä täydellistä kattavuutta. (Nicholas & Martin 1997, 51.)

3.3 Toimittajien tiedonhaun tutkimus triangulaatio-menetelmällä

Fabritiuksen konferenssiesitelmään perustuva artikkeli (1998) esittelee hänen Helsingin Sanomissa vuosina 1996 ja 1997 tekemänsä tutkimusta journalistien parissa heidän tiedonhaku- ja työprosesseistaan. Ydinideana oli tutkia aihetta triangulaation avulla. Fabritius määrittelee triangulaation Denzinin määritelmän mukaan: triangulaation avulla voidaan tutkia yhtä kohdetta monella eri tavalla tai metodilla tai käyttää useampaa eri teoriaa yhden aiheen tutkimiseen (Denzin, 1989; tässä: Fabritius 1998, 235, 270). Fabritius keskittyy tutkimuksessaan metodeja koskevan triangulaation käyttöön journalistien tiedonhankinnassa. Fabritius määrittelee tutkimusalueen kontekstin, eli tässä tapauksessa journalistien työympäristön hierarkkisesti, edeten suuremmasta pienempään käsitteeseen: journalistinen kulttuuri (muun muassa ammattikunnan hyvän tavan mukaisuus, yleiset alan käytännöt), mediakanavan käytäntö (tässä tapauksessa sanomalehti), osaston/toimituksen työkulttuuri, journalistin omat työtavat, aiheen käsittely, tiedonhankinta ja tiedonhaku. Tutkimusta tehdessään, Fabritius oli tiiviisti mukana toimituksen joka-päiväisessä työssä, kuitenkin osallistumatta itse työtehtäviin. Fabritius käytti tutkimuksessaan useaa eri metodia, joihin kuului havainnointi, journalistien haastattelu, päiväkirjanomaisen kaavakkeen laatiminen journalistien tavasta käsitellä aihetta, audiovisuaalinen nauhoitus, toimituksessa tuotettujen asiakirjojen kerääminen ja tutkimuspäiväkirjan kirjoittaminen. Fabritius arvioi, että useamman eri tutkimusmetodin käyttämi-

nen on varsin työlästä, mutta triangulaation ideana on, että kontekstiin liittyvä moninaisuus on havainnoitavissa paremmin sen kautta. (Fabritius, 1998, 406-417).

3.4 Kuwaitilaisten toimittajien tiedonhankinta

Anwar, Al-Ansari ja Abdullah ovat tutkineet kuwaitilaisten toimittajien tiedonhankinta käyttäytymistä (2004). Tutkimus tehtiin pohjautuen kyselylomakkeella kerättyyn tietoon. Kyselylomakkeella selvitettiin, millaisia tietolähteitä toimittajat käyttivät ja kuinka tyytyväisiä he olivat niihin tarkoituksiin, joihin he lähteistä saatua tietoa käyttivät, kuinka laajasti he käyttivät elektronisia lähteitä, mikä oli toimittajien tiedonhankintatietojen taso ja mitä ongelmia toimittajat kohtasivat tiedonhankinnassa. Kysely oli laadittu aiempien alueelta tehtyjen tutkimusten pohjalta ja testattu pienen pilottiryhmän avulla. Tutkimukseen osallistui 145 täysipäiväisesti työskentelevää toimittajaa kuudesta organisaatiosta. 92 toimittajan vastauksia pidettiin käyttökelpoisina tutkimuksen suorittamiseksi. Kyselyssä käytettiin merkittävyyteen perustuvaa ranking-menetelmää (1= ei tärkeä aina 5= erittäin tärkeä), jossa muun muassa kysyttiin eri tietotyyppien tärkeydestä. Anwar, Al-Ansari ja Abdullah ovat jakaneet tietolähteet muodollisiin ja ei-muodollisiin. Ei-muodollisen tietolähteen kriteereinä he pitävät sen saamista suoraan henkilöltä, kun taas muodollinen lähde on strukturoidumpi, julkisesti saatavilla oleva tiedonlähde. Lähempi vastauskategorioiden tarkastelu osoittaa, että Anwar, Al-Ansari ja Abdullah luokittelevat selvästi vuorovaikutuksen muiden henkilöiden kanssa ei-muodolliseksi. Tämä tarkoittaa niin puhelimitse, kasvotusten, kuten muillakin keinoin tapahtuvan keskustelun henkilöiden kanssa. Merkittävää on myös huomioida, että tähän ei-muodolliset tietolähteet, eli tässä tapauksessa henkilöt voivat olla oman organisaation sisältä, ulkopuolisia viranomaisia tai asiantuntijoita tai toimittajia muista organisaatioista. Muodollisiksi tietolähteiksi on luokiteltu muun muassa Internet, uutistoimistojen raportit, lehdistötiedotteet, organisaation sisäiset kirjastot, ulkopuoliset kirjastot, elektroninen uutispankki, televisio- ja radiolähetykset. Ei-muodollisista tietolähteistä tärkeimmiksi nousevat hiukan epämääräiseksi jäävä ”other informal sources”, jonka sisältöä Anwar, Al-Ansari ja Abdullah eivät tarkemmin määrittele, sekä tietolähteet keskustelun muodossa. Muodollisista merkittävimmiksi tietolähteiksi nousevat Internet, organisaation oma kirjasto ja lehdistötiedotteet. Vastaukset kysymys tyytyväisyydestä lähteistä saatuu tietoon mukailee suurin piirtein vastauksia edelliseen kysymykseen tietolähteiden tärkeydestä: kaikkien lähteiden kohdalla tyytyväisyys näyttää korreloivan läh-

teille annetun tärkeyden kanssa. Anwar, Al-Ansari ja Abdullah ovat pyrkineet hahmotamaan myös mitä tarkoitusta varten hankittu tieto on käytetty. Luonnollisesti toimittajien ollessa kyseessä, liittyvät vastauskategoriat artikkelityyppeihin. Anwar, Al-Ansari ja Abdullah ovat valinneet yhdeksi kategoriaksi varsin yleisluontoisen ”writing a news item”, joka on kyselyn mukaan yleisin tiedon käyttötarkoitus. Oletettavasti ”news item” on normaalin, jokapäiväisen journalismin tuote, verrattaessa esimerkiksi feature-tyyppiseen syväluotaavampaan artikkeliin. (Anwar, Al-Ansari ja Abdullah 2004, 230-232.)

Tutkimuksen mukaan toimittajat arvostavat Internetiä tiedonhankintakanavana sen helppouden takia, mutta kaikkien toimittajien organisaatioilla ei sitä kuitenkaan ollut: 57% 92 tutkimukseen osallistuneesta toimittajasta ilmoitti, että heidän organisaationsa tarjosi heille internetyhteyden. Samoin tutkimuksessa kysyttiin niin sanottujen uutisjuttuarkistojen olemassaolosta (in-house electronic library) organisaatiossa: vain 32 toimittajaa kaikista 92 tutkimukseen osallistuneesta, eli 34.8% ilmoittivat heidän organisaationsa ylläpitävän kyseistä arkistoa. Suurin osa käytti uutisjuttuarkistoa joko aina tai usein. Anwar, Al-Ansari ja Abdullah selvittivät tutkimuksessa myös uutisjuttuarkistojen vaikutusta toimittajien työhön ja vastausten perusteella kyseessä olevan tyyppisellä tietokannalla on toisaalta vaikutusta tiedonkeräämiseen käytetyn ajan ja jutuissa ilmenneiden faktavihreiden vähenemiseen, mutta myös positiivinen vaikutus lehdessä kokonaisuudessaan käytetyn taustatiedon kuin myös toimittajan käyttämän taustatiedon määrän lisääntymiseen. (Anwar, Al-Ansari ja Abdullah 2004, 230-232.)

65.2% vastanneista käytti organisaationsa kirjastoa päivittäin tai jonkin verran. 57.3% kyselytutkimukseen vastanneista käytti myös ulkopuolisten kirjastojen palveluja, kun taas 42.7% vastanneista ei niin tehnyt. (Anwar, Al-Ansari ja Abdullah 2004, 230-232.)

Anwar, Al-Ansari ja Abdullah (2004, 233) kartoittivat tutkimuksessaan tiedonhankinnassa ilmeneviä ongelmia. Ajanpuute, uutisjuttuarkiston puuttuminen organisaatiosta ja tiedonhankintakoulutuksen puute nousivat merkittävimmiten ongelmiksi. Toimittajat arvioivat omien tiedonhankintataitojensa kuitenkin hyviksi ja he arvostavat siihen liittyvää koulutusta. (Anwar, Al-Ansari ja Abdullah 2004, 234.)

Anwar, Al-Ansari ja Abdullahin (2004, 234) mukaan kyselytutkimuksen tulokset osoittavat, että toimittajat laittavat enemmän painoarvoa faktojen tarkistukselle ja yleis- ja taustatiedolle, kuin esimerkiksi uusien ideoiden löytämisen uutisjutuiksi. Yksi syy tähän

on, että analyttisemmat artikkelit ja kolumnit ovat ulkopuolisten asiantuntijoiden kirjoittamia ja vakituisten toimittajien määrä on toimituksissa varsin pieni. Vaikka kuwaitilaiset toimittajat arvostavatkin henkilölähteitä, näyttää Internet nousevan varsin tärkeäksi tiedonhankintakanavaksi ja kuten edellä mainittiin, ovat he tyytyväisiä sieltä saatuun tietoon. Anwar, Al-Ansari ja Abdullah huomauttavat, että pääsy arabiankielisiin tietolähteisiin on rajoitettua ja arabiankieliset toimittajat tässä yhteydessä eivät ole kovin hyviä tiedonhaussa. Toimitusten sisäiset juttuarkistot ovat vasta löytämässä jalansijaa Kuwaitissa, mutta tutkimuksen tulosten mukaan niillä on positiivinen vaikutus toimittajien työhön. (Anwar, Al-Ansari ja Abdullah 2004, 234.)

Kyselytutkimuksen tulosten mukaan, Anwar, Al-Ansari ja Abdullah arvioivat, että kuwaitilaisten toimittajien kohdalla, teknologian käyttöä pitäisi mahdollistaa enemmän, juttuarkistojen perustamista lisätä ja kiinnittää enemmän huomiota toimitusten sisäiseen tiedonhakukoulutukseen. Lisäksi organisaatioiden pitäisi parantaa omien kirjastojensa toimintaa. Anwar, Al-Ansari ja Abdullah pitävät tarpeellisena myös Kuwaitin yliopiston journalistiikan opetuksen yhteydessä pidettävän informaatiolukutaidon opetuksen tehostamista. (Anwar, Al-Ansari ja Abdullah 2004, 235.)

3.5 Tiedontarpeiden ja tiedonlähteiden käyttö tehtävän monimutkaisuuden mukaan

Byström on tarkastellut journalistien tiedonhankintaa *task complexity*-käsitteen kautta (1996). Byström (325, 1996) tarkastelee tutkimuksessaan journalistien sisäisten ja ulkoisten tietolähteiden käyttöä tilanteissa, joissa tehtävien monimutkaisuus lisääntyy. Byström keskittyi empiirisessä tutkimuksessaan ennen kaikkea tiedonhankinnassa käytettyihin keinoihin ja kontekstiin: tarkastelun alla ovat muun muassa kysymykset siitä, millaista tietoa toimittajat kokevat tarvitsevänsä työtehtävän kompleksisuuden eri tasoilla, miten ulkoisten ja sisäisten tietolähteiden rooli vaihtelee työtehtävien monimutkaisuuden kanssa ja millaisia ovat tyypilliset ulkoiset ja sisäiset tietolähteet työtehtävän monimutkaisuuden eri tasoilla (Byström 1996, 327). Byströmin tutkimus perustuu Satakunnan Kansan 13 toimittajan pitämien tehtäväpäiväkirjojen merkintöihin työtehtävistään (Byström 1996, 331). Päiväkirjassa pyydettiin kuvaamaan työtehtävää, jota toimitajat hoitivat ja mitä tietolähteitä he tarvitsivat työtehtävän suorittamiseksi (Byström

1996, 331). Kokonaisuudessaan analysoitavassa massassa oli 86 työtehtävää (Byström 1996, 331).

Byström on valinnut journalistisen ympäristön sen erityisyyden takia, sillä se on erittäin tietoriippuvainen ympäristö. Byström vertaa journalistista työympäristöä muihin organisaatioihin sen ulkoisen tiedontarpeen suhteen, mikä on journalistisen organisaation olemassaolon edellytys, kun taas muiden organisaatioiden ulkoisen tiedon tarve on vain kausittaisesti yhtä mittavaa. (Byström 1996, 327.)

Byströmin tutkimuksenkin taustalta löytyy perusta tiedontarve ja –haun tutkimuksen teorioista, joiden mukaan tiedontarve ja –hakuprosessi riippuu työntekijän työtehtävistä ja että työtehtävän monimutkaisuus on tekijä, joka vaikuttaa tehtävän suoritukseen (Byström 1996, 327). Byström kuitenkin toteaa, että task complexity käsitteen määritelmästään ei ole aina päästy yhteisymmärrykseen aikaisemmissa tutkimuksissa (Byström 1996, 327). Byströmin oman työtehtävän suorittamisprosessimallin taustalla on jo vuonna 1974 vuonna julkaistu Tietosysteemin rakentaminen-niminen julkaisu, jonka tiedonhankintaprosessimallia hän soveltaa myös omaansa (Byström 1996, 328-329). Kyseinen malli pitää sisällään oletuksen, että tehtävien lopputulokset, prosessit ja tietovaatimukset ovat etukäteen määriteltävissä. Mallin mukaan on olemassa viisi monimutkaisuuden mukaan määriteltävää kategoriaa, jotka siis ovat vaikeusasteeltaan kasvavia: automaattinen tiedonprosessointi, tavallinen tiedonprosessointi, tavallinen päätöksentekotehtävä, tunnettu, aito päätöstilanne ja täydellisen aito päätöstilanne. Byström arvioi, että tiedonhankinnan prosessimalli soveltuu hyvin usean eri tyyppiseen ammatilliseen kontekstiin, jossa tiedontarve ja –hankinta on osa työtehtävän suoritusprosessia. Byströmin näkökulma on siis varsin tavoitteellinen ja pragmaattinen. (Byström 1996, 328-329.)

Byström (1996, 332) joutui soveltamaan työtehtävän monimutkaisuuteen liittyviä piirteitä journalistiseen ympäristöön sopivaksi, journalistien työtehtävien erityislaatuisuuden takia. Huolimatta toimittajien työtehtävien tapauksellisesta luonteesta, niiden perusrakenne vaikutti pysyvän samana. Työtehtävien monimutkaisuus on siis jaettu viiteen kategoriaan, joista ensimmäistä Byström kutsuu *automaattiseksi tiedon prosessoinniksi* (automatic information processing task). Se, miten kukin työtehtävä sijoittuu yhteen kategoriaan monimutkaisuutensa mukaan, riippuu siitä, kuinka paljon toimittajalla on realistisia vaihtoehtoja käytössä työssään ja tarvitseeko tietty työtehtävä lisää tietoa.

Esimerkiksi automaattiseen tiedon prosessointiin keskittynyt työtehtävä on käytännössä yksinkertaista tiedonsiirtoa. *Rutiinijournalismissa* toimittajalla on rajattu määrä vaihtoehtoja, miten hän työtehtävän hoitaa. Juttuaiheiden käsittely on rajattua, mutta Byströmin mukaan toimittaja joutuu joka kerta miettimään tarvitaanko lisätietoa. *Normaalijournalismin* kategoriassa, on toimittajalla jo enemmän realistisempia vaihtoehtoja jutun toteuttamiseksi. Osaksi juttuaiheen käsittely riippuu toimittajasta yksilönä. Seuraavaa kategoriata Byström kutsuu nimellä *reviewing journalism*, joka tässä yhteydessä käännettäköön kriittisemmäksi journalismiksi (erotuksena tutkivasta journalismista). Reportaasi on esimerkki juttutyypistä, joka valikoituu Byströmin mukaan tähän kategoriaan. Kriittisemmässä journalismissa toimittajalla on tietoinen aikomus käsitellä jotain aihetta laajemmin ja tarkemmin, mikä erottaa sen normaalijournalismin. *Tutkiva journalismi* on Byströmin mukaan työtehtävien monimutkaisuutta kuvaavien kategorioiden haastavin, sillä siihen liittyvät työtehtävät ovat luonteeltaan monimutkaisimpia. Byström asettaa lisäehdon, jotta työtehtävän voidaan olettaa kuuluvan tähän kategoriaan: sen täytyy olla täysin odottamaton ja selvästi merkittävä. (Byström, 1996, 332.)

Byström (1996, 329) määrittelee tiedon käsitteen oman tutkimuksensa kohdalla abstraktiksi työkaluksi, joka mahdollistaa tai tekee työtehtävän suorittamisen mahdolliseksi. Tietoa tarkastellaan tehtävää suorittavan näkökulmasta. Tarkemmin määriteltynä tietoa voi olla mikä tahansa merkkiyhdistelmä, joka välittyy kirjallisesti, verbaalisesti tai kuvallisesti. Byström ei aseta tiedon käsitteelle minkäänlaisia vaatimuksia totuudenmukaisuudesta ja hän näkee tiedon funktionaalisenä ja ongelmia ratkaisevana tekijänä. Byström määrittelee tutkimuksessaan kolme tietotyyppiä: *työtehtävä tieto* (*task information*), *alatiieto* (*domain information*) ja *tehtävän ratkaisuun liittyvä tieto* (*task-solving information*). Työtehtävään liittyvä tieto tyydyttää tiedontarpeen koskien vain tiettyä työtehtävää, alatiieto on yleistä tietoa, joka tyydyttää tietovaatimukset useamman työtehtävän kohdalla kyseessä olevalla alalla. Ratkaisuun liittyvä tieto on puhtaasti välineellinen, sillä se edesauttaa työtehtävän suorittamista. (Byström, 1996, 329.)

Byström (1996, 329) puhuu tutkimuksessaan *tiedonhankintakanavista* ja *tietolähteistä*. Tietokanavan hän määrittelee toissijaiseksi tietolähteeksi, jonka tarkoituksena on johdattaa tiedonhakija ensisijaisiin tietolähteisiin, joiden on tarkoitus sisältää se tieto, mitä ollaan hakemassa. Kanavat ja tietolähteet Byström puolestaan määrittelee kahden periaatteen mukaan: ne määritellään ulkoisiksi tai sisäisiksi niiden alkuperän ja sijainnin mukaan. Kanava tai tietolähde on ulkoinen, jos se on alun perin luotu organisaation ul-

kopuolella ja sisäinen, jos se on luotu organisaatiossa. Toisaalta toinen periaate määrittelee kanavan tai tietolähteen sisäiseksi, jos se on sijoitettu organisaation sisälle, huolimatta siitä, missä se alun perin on luotu. Samalla tavalla, jos tietolähteen sijainti on organisaation ulkopuolella, pidetään sitä ulkoisena lähteenä. Sijaintiperiaatteen mukaan huolimatta siitä, missä kirja tai aikakausjulkaisu on luotu, pidetään niitä edelleen sisäisinä lähteinä, jos ne on saatu organisaation omasta kokoelmasta. (Byström 1996, 329.)

Heti artikkelin alussa olevassa tiivistelmässä Byström toteaa tutkimuksen tuloksista, että ulkoisten lähteiden ollessa kyseessä, 94% olivat suullisia tietolähteitä, kun taas sisäisistä lähteistä 93% olivat kirjallisia (Byström 1996, 325). Mitä monimutkaisempi työtehtävä on, sitä monipuolisempaa erilaisten lähteiden käyttö on. Yksinkertaisten tehtävien ominaispiirre lähteiden käytössä on asianosaisten ja asiakirjojen käyttö. Työtehtävien monimutkaistuesssa journalistit käyttävät kirjallisuudesta saatuja lähteitä ja asiantuntijoita. (Byström 1996, 325.)

Byström käytti tutkimuksessaan prosessianalyttistä menetelmää, jossa käsitellään jokaisen työtehtävän tietoprosessia osa-alueittain ottaen huomioon tehtävän monimutkaisuuden, työtehtävän suorittajan tiedontarpeet, käytetyt kanavat ja tietolähteet, sekä toiminnan onnistumisen (Byström 1996, 331). Byström vertailee tutkimuksessaan myös saman kompleksisuustason yksilöllisiä työtehtäviä ja tehtäväryhmiä eri kompleksisuustasoilla (Byström 1996, 332).

Tutkimuksen tulosten mukaan, rutiinijournalismissa käytetystä tietotyypistä yleisin oli tehtävään liittyvää tietoa, joka koostui suurimmaksi osaksi ulkoisista, suullisista lähteistä (Byström 1996, 333-335). Noin neljännes kaikista analysoiduista tehtävistä kuuluivat tähän journalismityyppiin. Yleisin tietolähde oli asianosaiset. Asianosaiset ovat ylivoimaisesti suurin, sillä seuraavat määrällisesti merkittävät tietolähteet eivät yllä edes puoleen kaikista käytetyistä tietolähteistä. Seuraavaksi yleisimmät tietolähteet olivat eri organisaatioiden edustajat, viranomaiset ja asiakirjat. Suurin osa sisäisistä lähteistä olivat kirjallisia; vain yksi lähteistä oli suullinen (kollegan konsultointi). Niin sanotun normaalijournalismin työtehtävien suorituksessa, olivat tulokset samankaltaisia tietolähdetyyppien suhteen: suurin osa lähteistä olivat ulkoisia ja suullisia. (Byström 1996, 333-335.)

Suurin osa työtehtävien kokonaismäärästä kuuluivat niin sanotun normaalijournalismin kategoriaan (Byström, 1996, 334-335). Tutkimustulokset osoittivat, että normaalijournalis-

lismissa tarvittiin niin työtehtävään liittyvää tietoa, kuin alatietoaakin: 54 työtehtävästä 35 tehtävää suoritettiin käyttäen tehtäväliitännäistä tietoa ja 19 vaati lisäksi alatietoa. Myös normaalijournalismin tutkimustulokset jatkavat samalla linjalla, kuin rutiinijournalismin kohdalla, eli ulkoiset tietolähteet olivat kolme kertaa käytetympiä kuin sisäiset lähteet. Lisäksi ne olivat suurimmalta osin suullisia. Tämä tulos ei ollut riippuvainen, kumpaa tietotyyppiä tehtävän suorittamisessa tarvittiin. Kun työtehtävän kohdalla tarvittiin vain tehtävään liittyvää tietoa, olivat yleisimmät sanalliset tietolähteet asianosaisia ja viranomaisia ja kirjallisten lähteiden kohdalla konsultoitin eniten oman lehden artikkeleita ja lehdistötiedotteita. Kun työtehtävän suoritus vaati niin tehtävään liittyvää tietoa, kuin alatietoa, olivat yleisimmät suulliset tietolähteet asiantuntijoita, asianosaisia, viranomaisia ja organisaatioiden edustajia. Normaalijournalismissa käytetyin kirjallinen lähde näytti olevan oman sanomalehden artikkelit. Lehdistötiedotteita hyödynnettiin eniten ainoastaan tehtävätietoa vaativassa kategoriassa, kun taas tehtävätietoa ja alatietoa vaativissa työtehtävissä käytettiin monenlaisia kirjallisia lähteitä. Noin kymmenesosa analysoiduista työtehtävistä kuului kriittisemmän journalismin piiriin ja kaikki työtehtävät vaativat niin tehtävä- kuin alatietoa. Tässä journalismityypin kategoriassa käytettiin pääasiassa ulkoisia ja suullisia lähteitä (3/4 kaikista lähteistä). Asiantuntijat olivat kaikista konsultoiduin lähde tässä kategoriassa. (Byström 1996, 334-335.)

Johtopäätöksissään Byström (1996, 335). toteaa, että yksikään 84 työtehtävästä ei sijoittunut alimpaan tai ylimpään työtehtävien monimutkaisuutta kuvaavaan kategoriaan Byströmin mukaan alimpaan kategorian kuuluvat tehtävät annetaan toimituksessa muille, kuin toimittajille hoidettavaksi (Byström 1996, 335). Työtehtävien puuttuminen ylimmästä, eli kaikista monimutkaisimpia työtehtäviä kuvaavasta kategoriasta selittyvät sillä, että tähän kategoriaan kuuluu ennen kaikkea tutkiva journalismi, jota voidaan pitää harvinaisempana journalismin tyyppinä (Byström 1996, 335). Mitä tulee Byströmin tietotyyppiajaotteluun, toimittajat eivät tarvinneet yhdessäkään työtehtävässä niin sanottua tehtävään ratkaisuun liittyvää tietoa, sillä toimittajien työprosessi seuraa yleisesti aina samanlaista kaavaa ja toimittajat omaksuvat jo opiskelun ja työuransa alussa työssä vaadittavaa välineellistä tietoa omien työtehtäviensä suorittamiseksi (Byström 1996, 336). Työtehtävien ollessa monimutkaisempia, siirryttiin käyttämään pelkän tehtävätiedon sijaan sekä tehtävätietoa, että alatietoa (Byström 1996, 336).

Tutkimustulosten mukaan suurin osa konsultoiduista lähteistä oli ulkoisia suullisia lähteitä (Byström 1996, 336-338). Sisäisten lähteiden kohdalla suurin osa konsultoiduista

lähteistä oli kirjallisia. Ulkoisten suullisten lähteiden suosion Byström selittää journalistisen työn luonteella: toimittajilla on aina aikarajoite, jonka puitteissa heidän on työskenneltävä. Lisäksi Byström toteaa, että tiedotusvälineitä ei voida pitää viestin alkuperäisenä lähettäjänä, vaan enemmänkin kanavana yhteiskunnan ja sen jäsenten välillä. Lähteitä ja työtehtävän monimutkaisuuden suhdetta tarkasteltaessa, oli selkeää, että suulliset lähteet olivat käytetyimpiä. Byströmin mukaan lähdetyyppien välillä oli kuitenkin eroja suhteessa työtehtävien monimutkaisuuteen: työtehtävän monimutkaistuesssa, lisääntyi asiantuntijoiden ja kirjallisuuden käyttö lähteinä, kun taas asianomaisten ja asiakirjojen käyttö lähteinä vähentyi. (Byström, 1996, 336-338.)

3.6 Yhteenveto esitetyistä tutkimuksista

Tässä läpikäytyjen tutkimusten valossa, on selkeää, että toimittajien työn luonteeseen kuuluu olennaisena osana jatkuva tiedonhankinta ja tiedon muokkaaminen jaettavaan muotoon. Edellä esiteltyjen tutkimusten metodit eroavat osaksi toisistaan, mutta monet toimittajan työn luonteeseen kuuluvat tehtävät ja haasteet tulevat ilmi niistä kaikista. Näyttää siltä, että toimittajien tiedontarve on valtaisa ja lähteiden käyttö on monipuolista. Tutkimusten painotus on eri ja tämä voi vaikuttaa tutkimusten tuloksiin.

Osassa tutkimuksista on keskitytty tiedontarpeiden ja koko toimittajan työprosessin kuvaukseen, kuten Attfield & Dowell (2003) ja Nicholas & Martin (1997). Molemmissa tutkimuksissa keskitytään toimittajien tiedontarpeisiin ja rajoitteisiin. Molemmat ovat keränneet aineistonsa haastattelujen muodossa. Byström keskittyy ennen kaikkea toimittajan työhön työtehtävän kautta suhteeseen työtehtävien ja tietolähteiden välillä (1996). Byström on hankkinut aineistonsa toimittajien pitämien päiväkirjojen avulla. Byström (1996) on ainoa, joka käsittelee tutkimuksessaan tarkemmin käytettyjä tietolähteitä ja niiden määriä tarkemmin.

Tutkimus kuwaitilaisten toimittajien tiedonhankinnasta eroaa hieman muista toimittajista (Anwar, Al-Ansari ja Abdullah, 2004). Tutkimus on tehty ennalta laaditusta kyselystä. Ennalta laadittu kysely on tietyllä tavalla hieman rajoittava ja ohjaa vastauksia sen mukaisesti. Vaikka kyseinen tutkimus ei anna kokonaiskuvaa Kuwaitin journalismin tilasta, ovat kulttuuriset erot huomattavissa: kuwaitilaisilla ei ole yhtä helppoa pääsyä sähköisiin tiedonlähteisiin kuin länsimaisilla kollegoilla. Lisäksi heiltä näyttää puuttuvan juttuarkisto ja koulutus ei ole samalla tasolla.

Tarkasteltaessa kaikkia tutkimuksia kokonaisuutena muutamia yleisiä linjoja toimittajan työstä nousee esille. Toimittajan työssä suurimpana rajoitteena on näkökulman valinta, informaatiotulva ja ennen kaikkea aika. Aikarajoite näyttää asettavan toimittajalle suuren haasteen. Ajan asettamat haasteet tulevat selkeästi esille kaikissa tutkimuksissa. Siinä missä Attfield & Dowell (2003) sekä Nicholas & Martin (1997) keskittyvät toimittajien tiedontarpeiden ja -hankinnan kuvaamiseen, niin Anwar, Al-Ansari ja Abdullah (2004) ja Byström (1996) ovat tutkineet tietolähteiden käyttöä. Molemmista tutkimuksista saadaan enemmän tietoa tietolähteiden tyypistä ja jakaumasta. Molemmissa tutkimuksissa jaotellaan lähteet hiukan eri tavoin. Molemmissa tutkimuksissa puhutaan ulkoisista ja sisäisistä lähteistä. Byströmin tutkimuksessa tärkeimmäksi tietolähteeksi nousi henkilölähteet ja erityisesti asianosaiset.

Tutkiva journalismi mainitaan tutkimuksissa lyhyesti, mutta siihen suhtaudutaan erikoistapauksena. Tutkiva journalismi näyttää vaativan tekijältään enemmän. Tutkivasta journalismista on kuitenkin, jopa vielä tämän tutkielman tekemisen aikaan vuonna 2017, valitettavan vähän tutkimusta saatavilla. Tässä kohtaa palaamme siis edelleen ajankohtaisemman tutkimuksen tarpeellisuuteen. Merkittävä rajoite journalistin työssä vaikuttaa olevan aika. Ajan rajoite voi olla ristiriidassa tutkivan journalismin vaatimusten kanssa. Jos perusoletuksena on, että tutkivassa journalismissa tarvitaan perusteellisempaa tutkimusta, ei tiedotusvälineiden resurssit välttämättä aina riitä tutkivan journalismin edellyttämiin vaatimuksiin. Tässä läpikäytyjen tutkimusten kautta ei valitettavasti saada kovin havainnollistavaa kuvaa tutkivasta journalismista. Pähkinäkuoressa tutkivasta journalismista sanotaan seuraavaa: Nicholas & Martin (1997, 47) tuovat esille journalistin tehtävän vallan vastapainona ja roolin vallalla olevan tiedon kyseenalaistajana. Heidän haastattelemansa toimittajat pitivät myös paljastusten tekemisen olevan osa työnkuvaa (Nicholas & Martin 1997, 47). Nicholas & Martin mainitsevat myös tutkivien journalistien tietolähteiden käytön olevan ongelmallinen epävirallisiin tietolähteisiin kuten tietovuotoihin, lähetettyihin muistioihin tai suullisiin lähteisiin turvautumisen takia (Nicholas & Martin 1997, 48). Byström mainitsee tutkivan journalismin lyhyesti kertomalla sen olevan tehtävien monimutkaisuutta kuvaavien kategorioiden haastavien työtehtävien monimutkaisuudesta johtuen (1996, 332). Näin ollen monimutkaisimpien työtehtävien kategoriasta ei löytynyt yhtäkään työtehtävää, koska tutkivaa journalismia voi pitää harvinaisempana journalismin tyyppinä (Byström, 1996, 335). Vaikka tässä tutkielmassa läpikäytyjen aiempien tutkimusten ei ole ollutkaan tarkoitus käsitellä tutki-

vaa journalismia, jo edellä mainittujen ilmi tulleiden asioiden valossa, tutkiva journalismi erottuu monella tavoin tavallisesta journalismista niin epätavallisemman lähteiden käytön kuin sen haastavamman luonteen suhteen.

Journalistien tiedonhankintataidot vaikuttavat olevan varsin pitkälle hioutuneet ei vain koulutuksen, mutta ennen kaikkea kokemuksen kautta.

Muutama kohta herättää kuitenkin lisäkysymyksiä. Esitellyt tutkimukset ovat varsin vanhoja. Voidaan kuitenkin olettaa, että toimittajan työn ydin ei ole olennaisesti muuttunut mihinkään. Teknologinen kehitys on kuitenkin mennyt huimasti eteenpäin 1990-luvun lopun ja 2000-luvun alusta tähän hetkeen. Erilaiset viestintäkanavat ja -sovellukset eivät ole voineet olla vaikuttamatta journalismiin.

4 TUTKIMUSASETELMA

4.1 Tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan tutkivassa journalismissa käytettyjä tietolähteitä niiden pohjalta rakennettujen ohjelmien avulla. Perusoletuksena on, että tutkivassa journalismissa käytetään hyödyksi kaikenlaisia tietolähteitä. Tietolähteiden käyttöä tutkitaan myös niiden esitystavan näkökulmasta.

Tämän tutkimuksen pääasiallinen tutkimuskysymys on:

1. Millaisia ja missä määrin tietolähteitä käytetään tutkivassa journalismissa?

Tutkimuskysymykseen liittyy tärkeänä osana tietolähdetyyppien jakauman selvittäminen. Lähdetyypillä tarkoitetaan tietolähteen muodollista tyyppiä: dokumentti- ja henkilölähdettä. Tietolähdetyyppien jakauman selvittäminen tarkoittaa siis käytännössä muun muassa kirjallisten ja henkilölähteiden määrän ja eri tiedonlähteiden alkuperäisen tahon selvittämistä. Koska aineisto koostuu audiovisuaalisesta materiaalista, kiinnitetään aineiston analyysissä huomiota myös tietolähteiden esittämistapaan ohjelman aikana.

4.2 Aineistonkeruu ja -analyysi

Aineisto koostuu Ylen tuottaman, yleisesti tutkivaa journalismia edustavan MOT-ohjelman jaksoista ja niiden käsikirjoituksista. Aineiston analyysissä käydään pääasiallisesti läpi MOT-ohjelman jaksot. Aineisto kootaan valitun ajanjakson aikana lähetetyistä jaksoista, jotka ovat saatavilla Yle Areenasta. Yksi tuotantokausi ulottuu syyskuusta kesäkuun alkuun, mutta tämän pro gradu-tutkielman rajoitetussa kehyksessä valitaan aineistoksi yhtä tuotantokautta suppeampi joukko 1.9.2016-31.12.2016 väliseltä ajalta. Kokonaisuudessaan tämä tarkoittaa aineiston koostuvan *16 jaksosta*. Ajallisesti aineistosta otetaan tuoreimmat jaksot niiden saatavuuden takia. MOT-ohjelmien aiheet vaihtelevat laidasta laitaan, joten voidaan olettaa, että kronologisesti yhteneväisessä otannassa on tarpeeksi vaihtelevaa sisältöä edustavan tuloksen saamiseksi. Aineistonanalyysin tueksi sisällytetään myös kappaleessa 2.3.1 kuvailtujen toimittajan työprosesseihin ja television ohjelmatuotannon käytäntöihin liittyvät aineiston jaksoja vastaavat ohjelma-

käsikirjoitukset. Ohjelmakäsikirjoitukset ovat saatavilla Ylen MOT-ohjelman omilta internet-sivuilta (<http://yle.fi/aihe/mot/kasikirjoitukset>).

Aineiston analyysi tapahtuu havainnoimalla sisällönanalyysia käyttäen. Aineisto jaotellaan ja luokitellaan ennalta päätettyjen kategorioiden mukaan. Jaottelun ja luokittelun mallina käytetään soveltuvilta osin Tampereen yliopiston journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskuksen tekemän mediaseurantatutkimuksen (2007-2012) vuoden 2010 koskevan osan (Suikkasen & Syrjälä) luokittelutapaa. Aikaisempien tutkimusten mukaisesti voidaan olettaa, että suurin osa aineiston ohjelmissa käytetyistä tietolähteistä on henkilölähteitä, joten aineiston analyysissä kiinnitetään huomiota henkilölähteiden tutkimiseen. Suikkasen ja Syrjälän (2010) koodausrunkossa on otettu asia hyvin huomioon. Tässä tutkimuksessa sovelletaan Suikkasen ja Syrjälän koodausrunkoa seuraavasti:

- Henkilö- ja dokumenttilähteiden jakautuminen tahon mukaan
- Henkilölähteiden esilläolotapa
- Henkilölähteiden sukupuolijakauma

Suikkasen ja Syrjälän tutkimuksessa on otettu seurantaan laaja skaala Suomen eri medioita sanomalehdistä televisioon eivätkä he tee eroa kirjallisten tai muiden lähdetyyppien välillä koodausrunkonsa yksiköiden välillä. Tavoitteena olisi kuitenkin myös selvittää MOT-ohjelmassa olevien kirjallisten ja henkilölähteiden suhteellinen osuus. Tässä tutkielmassa ei sovelleta täysin samanlaisena versiona Suikkasen ja Syrjälän mediaseurannan koodausrunkoa, paitsi tahojaottelun osalta (2010). Aineiston läpikäymisen pohjana käytetään aiemmin mainitun laajan mediaseurantatutkimuksen koodausrunkoa, ei sitä tämän tutkielman yhteydessä rakenneta alusta loppuun uudestaan. Sisällönanalyysin pohjana oleva koodausrunko antaa elementtejä ennen kaikkea tietolähteiden takana olevien tahojen, kuten viranomaisten erittelylle. Aineiston analyysissä lähdetään yksinkertaisesti liikkeelle aineiston tyypittelystä kirjallisiin ja henkilölähteisiin, minkä jälkeen jatketaan yksityiskohtaisemmalla erittelyllä luokittelemalla tietolähteet eri asiakirjatyyppeihin ja henkilölähteiden yksityiskohtaisemmalla tarkastelulla. Yllä olevien elementtien ristiintaulukointi voi olla hyödyllistä.

Ensisijaisena aineiston läpikäynnin menetelmänä käytetään sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi on valittu ennen kaikkea sen salliman joustavuuden aineistotyyppin suhteen.

Tutkielmassa tarkastellaan myös aineistoon liittyviä muita elementtejä, kuten tietolähteiden esitystapaa ja yleistä ohjelmien rakennetta.

4.3 Sisällönanalyysi tutkimusmenetelmänä

Tuomi & Sarajärvi (2013, 91) määrittelevät sisällönanalyysin perusanalyysimenetelmäksi, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Heidän mukaansa sisällönanalyysiä voidaan pitää yksittäisenä metodina, mutta myös väljänä teoreettisena kehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin (Tuomi & Sarajärvi 2013, 91). Tässä tutkielmassa ei tulla kuitenkaan keskittymään sisällönanalyysin mahdollisiin teoreettisiin viitekehyksiin, vaan se on ennen kaikkea metodi, joka palvelee aineiston läpikäynnin välineenä. Riippuen tutkijasta, sisällönanalyysiä määriteltäessä ja analyysimetodina käytettäessä, painotetaan eri osa-alueita. Seppänen tarkastelee sisällönanalyysia mediantutkimuksen tutkimusmenetelmänä (2005). Vaikka sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen piiriin kuuluva tutkimusmenetelmä, vaikuttaa eri määritelmien perusteella siltä, että sisällönanalyysissa on ”kvalitatiivisia piirteitä”. Seppänen kuvailee sisällönanalyysia menetelmäksi, jonka avulla kuvat ja tekstit muutetaan järjestelmällisesti numeroiksi, aineiston määrällisiksi piirteiksi (Seppänen 2005, 142). Tämä liittyy osaksi siihen, että sisällönanalyysi kohdistuu Seppäsen mukaan aina suurempaan aineistoon. Huolimatta siitä, että sisällönanalyysissa käytetään aineiston kvantifiointia, on vaikeaa löytää tutkimusta, joka olisi vain puhdasta sisällön kvantitatiivista raportointia (Seppänen 2005, 145). Esimerkiksi sanan esiintymistajuuden mittaaminen perustuu aina kvalitatiivisiin ratkaisuihin, sillä juuri määrätyn sanan laskenta aineistosta on perusteltava (Seppänen 2005, 145). Seppäsen ja Tuomi & Sarajärven määritelmä sisällönanalyysin käsitteelle eroavat tässä kohdassa: jälkimmäiset erottavat toisistaan sisällönanalyysin ja sisällönerittelyn: sisällön erittelyllä he tarkoittavat dokumenttien analyysia, jossa kuvataan kvantitatiivisesti esimerkiksi tekstin sisältöä, kun taas sisällönanalyysilla tarkoitetaan pyrkimystä kuvata dokumenttien sisältöä sanallisesti (Tuomi & Sarajärven 2013, 106). Tuomi & Sarajärvi pitävät erottelua merkittävänä, sillä sisällönanalyysin kohdalla ei puhuta esimerkiksi aineiston kvantifioinnista mahdollisena analyysimenetelmänä, joka kuuluu sisällön erittelyn piiriin (Tuomi & Sarajärven 2013, 106). Tuomi & Sarajärven mukaan monessa lähteessä käsitetään sisällönanalyysi ja sisällön erittely synonyymeina ja niin tekee myös Seppänen (2005, 146; Tuomi & Sara-

järvi 2013, 105). Tässä tutkimuksessa ei tehdä eroa yllä mainittujen käsitteiden välillä, vaan ne käsitetään synonyymeina.

Mediantutkimuksen näkökulmasta sisällönanalyysi ei kuitenkaan sulje pois yksittäisten representaatioiden analyysiä, jonka avulla voi olla mahdollista saada tietoa niiden sijoitumisesta osaksi laajempaa aineistoa (Seppänen 2005, 144). Representaatio, eli esitys on visuaalisen kulttuurin ja sen tutkimuksen piirissä käytetty käsite ja Seppänen käyttää Hallin määritelmää, jonka mukaan representaatio on merkitysten tuottamista mielessämme olevien käsitteiden avulla (Hall, 1997, 17; tässä Seppänen 2005, 82). Laajemmassa mittakaavassa mediakuvaston systemaattinen sisällönanalyysi voi antaa vastauksia siihen, millaisia visuaalisten esitysten säännönmukaisuuksia ja rakenteita kuvallisessa julkisuudessa on (Seppänen 2001; tässä Seppänen 2005, 144). Seppäsen (2005, 147) mukaan mediatutkijat ovat käyttäneet sisällönanalyysia lähinnä kirjoitettujen tekstien analysoimiseen. Visuaalisten aineistojen kohdalla ei hänen mukaansa kannata rakentaa kovin monimutkaisia tutkimusasetelmia (Seppänen 2005, 147). Hän kuitenkin toteaa, että ei ole olemassa yhtä ainoaa sisällönanalyysia tai yhtä oikeaa tapaa tehdä sisällönanalyysi (Seppänen 2005, 147). Vaikka lähtökohtaisesti sisällönanalyysia voidaan käyttää niin kirjoitettujen kuin visuaalisten aineistojen analyysissa, tuo Seppänen esille muutamia eroavaisuuksia aineistotyyppien välillä: suurin ero perustuu kuvallisen ja verbaalisen semioottiseen erilaisuuteen (Seppänen 2005, 149). Esimerkiksi valokuva on ikoninen ja indeksinen, kun taas verbaalikielen ilmaisut ovat kyseessä olevan kaltaisia vain poikkeuksellisesti (Seppänen 2005, 149). Siinä, missä tekstin analysointi on lineaarista, voidaan kuvaa analysoida katsomalla kokonaisuutta tai painottamalla tiettyjä osia (Seppänen 2005, 149). Sisällönanalyysissa näillä eroavaisuuksilla ei kuitenkaan ole suurta merkitystä, koska molemmissa tapauksissa havainnoitavasta representaatiosta haetaan merkityksellisiä yksityiskohtia (Seppänen 2005, 149). Seppänen mainitsee muutaman hyvän huomion aineiston koonnista ja käsittelystä (2005, 148-150). Visuaalisen aineiston käsittelyssä pätevät samat säännöt, kuin aineistojen käsittelyssä yleensä (Seppänen 2005, 149). Aineistoksi Seppänen käsittää valmiit aineistot, eli lähinnä julkisuudessa esillä olevat mediakuvat (Seppänen 2005, 148). Aineisto voi koostua erilaisista esityksistä, kuten päiväkirjoista, tekstiviesteistä, lehtijutuista tai mainoskuvista (Seppänen 2005, 148). Seppänen pitää aineiston valintaa ratkaisevana tekijänä ja myös itse valinta ja sen ”kulttuurinen paikka” on pystyttävä perustelemaan tarkasti (Seppänen

2005, 149). Aineiston koonnissa on otettava huomioon journalismin kausivaihtelu ja aineistosta on koottava edustava perusjoukko ja otos (Seppänen 2005, 150).

Sisällönanalyysin peruselementtien kuvauksessa, Seppänen nojautuu osaksi Pietilän kuvauksiin (Pietilä 1976; tässä 2005, 147-148). Sisällönanalyysissä puhutaan *sisältöluokasta* eli *muuttujasta*, joka on Pietilän sanoin aineistossa oleva sisällöllinen ilmiö, josta tutkimuksessa kerätään tietoja (Pietilä 1976; tässä 2005, 147-148). Seppäsen mukaan muuttujan rakentaminen on välttämätöntä, jos aineistoon halutaan soveltaa vähänkään monimutkaisempia tilastollisia analyysimenetelmiä. Sisällönanalyysissä on huomioitava, että se ei ole suoraviivaisesti etenevää toimintaa kuin vain ajoittain. Sisällönanalyysi on ennemminkin kehämäistä liikettä, sillä asetelmat voivat muuttua, kehittyä ja elää.

Sisällönanalyysissä aineisto koostuu *havaintoyksiköistä* (Pietilä 1976; tässä 2005, 151-152). Pietilän määritelmän mukaan ne ovat yksikköjä, joihin liittyvät tiedot tutkittavista asioista merkitään muistiin ja/tai joihin liittyen niitä jatkossa käsitellään. Havaintoyksikköjen lopullista määrää kokonaisuudessaan kuvataan N-kirjaimella. Havaintoyksikkö sisältää yhden tai useamman *koodaus-* eli *luokitusyksikön* (Pietilä 1976; tässä 2005, 151-152). Koodausyksikkö toimii osana havaintoyksikköä, joka saa sen kautta tietyn muuttujan arvon. Näin koodausyksikkö kertoo sen, mihin jokaisessa havaintoyksikössä kiinnitetään huomiota muuttujan arvoa koodattaessa. Pietilän mukaan muuttuja voi olla mikä tahansa aineistossa määrällisesti tai laadullisesti vaihteleva suure (Pietilä 1976; tässä 2005, 151-152). Se, miten muuttujien rakentaminen ja valinta tapahtuvat, riippuu tutkimusongelmasta, aineistosta, teoreettisesta taustasta ja tutkijan omasta kokemuksesta (Seppänen 2005, 152).

Seppäsen mukaan muuttujien keskinäisiä suhteita kuvataan erilaisilla mitta-asteikoilla kuten nominaali- eli laatueroasteikolla, ordinaali- eli järjestysasteikolla, intervalli- eli välimatka-asteikolla tai suhdeasteikolla (Seppänen 2005, 152). Laatueroasteikolla havainnot luokitellaan kahteen tai useampaan ryhmään niiden erilaisuuden ja samankaltaisuuden perusteella (Seppänen 2005, 153). Järjestysasteikkoa käytettäessä on mahdollista vertailla muuttujan arvoja keskenään määrällisesti (Seppänen 2005, 153). Muuttujan arvojen on oltava loogisesti samankaltaisia ja sen toimivuutta voidaan mitata pohtimalla, voidaanko muuttujan arvo korvata loogisesti jokaisella saman muuttujan arvolla (Seppänen 2005, 153). Jos muuttujan arvon korvaaminen edellä mainitulla tavalla ei

onnistu, kuuluu se toisen muuttujan piiriin (Seppänen 2005, 153). Seppänen (2005, 154) havainnollistaa sisällönanalyysin peruskäsitteistöä seuraavalla yksinkertaisella esimerkillä:

Muuttuja	Arvo
1. Päähine	1.1 Baskeri 1.2 Pipo 1.3 Stetsoni 1.4 Lippalakki 1.5 Muu 1.6 Ei päähinettä
2. Kengät	2.1 Bootsit 2.2 Lenkkitosut 2.3 Kumisaappaat 2.4 Aamutossut 2.5 Muu 2.6 Ei jalkineita

Muuttujat ja niiden arvot kuvataan *koodaus-* eli *luokitusrungossa*, minkä yhteydessä kerrotaan myös koodauksen perusteet (Seppänen 2005, 157). Seppäsen mukaan tutkijan on tiedettävä, millaisia muuttujia rakentaa, mikä vaatii jonkinasteista esiymmärrystä aineistosta ja mitä siitä kannattaa etsiä. Seppäsen mielestä esiymmärrys rakentuu teoreettisen tietämyksen, tutkimuskysymyksen, aineiston ja myös arkisen kokemuksen perusteella. Aineistoon tutustuminen voi tässä vaiheessa olla hyödyllistä, sillä aineisto osaa usein ”kertoa”, mitä siitä kannattaa katsoa tarkemmin, toteaa Seppänen. Seppänen toteaa (2005, 157), että kun koodausrunko on saanut lopullisen muotonsa, ei sitä saa enää muuttaa kesken koodauksen. Ennen varsinaista aineiston koodausta onkin suositeltavaa tehdä koekoodaus osaan aineistosta, jolloin koodausrunkoa voidaan vielä muuttaa. Koekoodauksen avulla voidaan korjata huonosti aineistoon istuvat muuttujat ja niiden arvot. (Seppänen 2005, 157.)

Sisällönanalyysiin liittyy myös tiettyjä rajoitteita ja haasteita. Sisällönanalyysissä ei oteta huomioon visuaalisten materiaalien tuotannollisia näkökohtia eikä niiden vastaanottoon yleisön puolelta ollenkaan (Rose 2007, 71-72). Suurimmat haasteet liittyvät itse

sisällönanalyysin toimintamekanismiin. Sisällönanalyysissä nojataan vahvasti kvantitatiiviseen menetelmään, eli aineisto käy läpi niin sanotun koodauksen, missä aineisto luokitellaan ennalta asetettuihin kategorioihin (muuttujiin ja niiden arvoihin). Käytännössä aineistosta eritellään tiettyjen muuttujien joko absoluuttisia tai suhteellisia esiintymistiheyksiä. Huolimatta sisällönanalyysin kvantitatiivisen luonteen painotuksesta, Rosen mukaan tutkimustulokset vaativat tulkintaa, jonka pohjana on ymmärrys esimerkiksi kuvan pohjalta määritettyjen muuttujien suhteesta tutkimusaineiston perustuvien tutkimusyksikköjen laajempaan kontekstiin. Tämä vaatii niin kvantitatiivisia kuin kvalitatiivisia taitoja. Rosen (2007, 71) mukaan sisällönanalyysi ei siis ole ainoastaan kvantitatiivinen metodi, sillä tutkimuksen jokaisessa vaiheessa on tehtävä valintoja merkityksen ja tärkeyden suhteen. Sisällönanalyysissä käytetty kvantitatiivinen analyysi voi tuoda haasteita mukanaan, sillä Rose toteaa numeroiden olevan vaikeasti käännettävissä merkitykseksi. Rosen mukaan sisällönanalyysissä oletetaan, jos jokin esiintyy aineistossa usein, on se tärkeämpää, kuin jokin, mikä esiintyy vain harvoin. Rosen mielestä tietyt näkyviksi rakennetut representaatiot ovat liitoksissa asioihin, jotka on rakennettu niiden näkymättömiksi vastapareiksi. Sisällönanalyysin ei kuitenkaan taivu käsittelemään näitä näkymättömiä osia. Sisällönanalyysissä ei pystytä kovin hyvin käsittelemään yllä mainittuja näkymättömiä osia. Sisällönanalyysin toimintatavassa oleva haaste liittyy tapaan, millä koodattujen yksikköjen yhteistä kontekstia käsitellään: sisällönanalyysissä analyysiyksikkö, esimerkiksi kuva, pilkotaan paloiksi, minkä seurauksena on vaikeaa käsitellä osien välisiä yhteyksiä millään muulla tavalla, kuin tilastollisesti. Mediakuvan hajottaminen osiin tuo haasteita tavassa, miten voidaan löytää oikeanlainen tulkinta, mikä kuvaisi parhaiten mediakuvan ilmaisullista sisältöä. Tätä Rose havainnollista toteamalla, että on vaikeaa tuoda esiin kuvan tunnelmaa muuttujien kautta. (Rose 2007, 71-72.)

4.4 Tutkimusaineisto tutkimusmenetelmän ja analyysin näkökulmasta

Tässä tutkielman kohteena ollut tutkimusaineisto, eli MOT-ohjelmien jaksoista koostuva kokonaisuus käytiin läpi sisällönanalyysin avulla. Varsinainen tutkimusanalyysi tehtiin olevien resurssien mukaan, eli aineistoksi valikoitui saatavilla oleva, ajallisesti yhtenäinen otanta tuotetuista ohjelmajaksoista. Sisällönanalyysin käytössä on mahdollisuuksia laajemmankin tutkimusaineiston läpikäymiseen, mutta koska tässä yhteydessä oli kysymys tutkielmasta, tutkittava aineisto rajattiin pienemmäksi ryhmäksi. Ohjelma-

jaksojen valinnassa ei käytetty mitään erityisiä kriteerejä, vaan tehtiin päätös valita tarkka ajanjakso, jonka aikana ilmestyneet ohjelmajaksot valikoituivat aineistoksi. MOT-ohjelman jaksojen aiheet vaihtelivat laidasta laitaan, mikä osaltaan toi lisähaastetta aineiston läpikäyntiin. Aiheiden moninaisuudesta huolimatta, oli tässä tutkimuksessa tarkoitus kohdentaa huomio ohjelmien jaksoista ilmi tuleviin tietolähteisiin ja niiden esitystapaan.

Aineisto käytiin kokonaisuudessaan läpi kolme kertaa. Ennen varsinaisen aineiston läpikäymistä, katsottiin kaksi MOT:n jaksoa, jotka eivät kuuluneet aineiston piiriin. Näin tehtiin, jotta saatiin alustavasti selvyyttä ohjelman yleisestä rakenteesta ja lähteiden esitystavasta. Koodausrunko oli hahmoteltu ja taulukoitu ennakoidusti valmiiksi. Jokaista jaksoa kohden oli omat printatut taulukot, joiden mukaan tietolähteiden määrä, jaottelu tyypeittäin (dokumentti- tai henkilölähde, sekä journalistinen havainnointi) ja esitystapa eriteltiin ja kerättiin. Ensimmäisellä ohjelmajaksojen läpikäyntikierroksella keskityttiin ennen kaikkea dokumentti- ja henkilölähteisiin; niiden lukumääriin ja tapoihin, joilla ne oli yksilöity (yksilöity tekstinä vai sanallisesti ilmoitettu). Toisella katsomiskerralla keskityttiin myös journalistiseen havainnointiin ja sen kautta tietolähteiksi laskettaviin tilanteisiin. Niin toisella ja ennen kaikkea kolmannella läpikäyntikerralla jouduttiin erityisesti henkilölähteiden lukumäärät ja sijoittuminen tarkastamaan. Kolmannella läpikäyntikierroksella kiinnitettiin enemmän huomiota dokumenttilähteiden tyypeihin (kirjallinen, audiovisuaalinen tai muun tyyppinen tietolähde) ja tietolähteiden rooliin jokaisen. Suurin työ aineiston analyysissa tehtiin kolmannella läpikäyntikerralla, jolloin aineistosta kyettiin jo erittelemään muun muassa henkilölähteiden sijoittuminen tahoihin aseman ja roolin mukaan.

Kaikkien läpikäyntikertojen aikana tehtiin muistiinpanoja ilmi tulevista seikoista itse tietolähteiden määrällisen erittelyn lisäksi. Jokaisesta ohjelmajaksosta tehdyt tietolähteiden erittelyt laskettiin lopussa yhteen, joista muodostettiin lopulliset koko aineiston kattavat taulukot. Ohjelmien käsikirjoitukset olivat analyysia tukevaa apuväline. Niistä tarkistettiin aika ajoin muun muassa henkilölähteiden määrä.

4.5 Koodausrunko

Aineistonanalyysissa koodausrungon osat, eli muuttujat ja niiden arvot, perustuvat edellä mainitusti osaksi journalistiikan puolella käytettyyn luokitteluun (kappaleen 2.3.2

mukaisesti) ja osaksi taas jo tehtyyn mediaseurannan tutkimukseen (Suikkanen & Syrjälä 2010). Alla on lyhyt kuvaus siitä, mitä eri muuttujilla tarkoitetaan.

4.5.1 Tietolähdetyyppi

Tietolähdetyypillä tarkoitetaan jaottelua aiemmin journalistin tietolähdekäytännöstä puhuttaessa *dokumentti*-eli *kirjallisiin lähteisiin, henkilölähteisiin ja journalistiseen havainnointiin*. Hypoteesina on, että ohjelmajaksoissa käytetään pääasiallisesti henkilölähteitä, mutta mielenkiintoista on myös selvittää, kuinka paljon dokumenttilähteitä käytetään tai ylipäänsä mainitaan ohjelmajaksoissa.

4.5.2 Taho

Taholla tarkoitetaan tässä yhteydessä Suikkasen & Syrjälän tutkimuksen mukaista päätahon määritelmää (tässä tutkimuksessa puhutaan tahosta): ”päätaho tarkoittaa jutussa eniten esillä olevaa tahoa (henkilöä tai henkilöitä, organisaatiota tai mitä tahansa ihmisten konstellatiota mutta ei olioita, esineitä tai mitään, mikä ei koostu ihmisistä) puhujasemasta riippumatta” (Liite 2, 2010). Taholla tarkoitetaan ennen kaikkea instituutiota, organisaatiota jne., mistä lähde on peräisin tai edustaa. Viiteryhmiä on varsin laaja skaalaa, mutta koska MOT-ohjelman aiheet vaihtelevat pääsääntöisesti laidasta laitaan, käytetään tässä yhteydessä kyseisen tutkimuksen kategorisointia kokonaisuudessaan. Suikkasen ja Syrjälän tutkimuksen mukaista jaottelua käytetään tässä kuvaamaan tahoa, mistä tietolähde on peräisin.

- 0 Tahoa ei ole
- 1 Vieras valtio, sen valtiokoneiston (julkishallinto, armeija, pankkilaitos) tai poliittisen järjestelmän vakiintunut osa tai ylikansallinen poliittinen, taloudellinen tai sotilaallinen yhteenliittymä.
- 2 Suomen valtiojohto (presidentti, valtioneuvosto, tai sen jäsenet, eduskunta) tai suomalainen poliittinen ryhmittymä, suurlähettiläät
- 3 Julkishallinto tai julkinen palvelutuotanto. Valtio, maakuntaliitot, kunnat, kuntaliitot. Yleishallinto sekä sosiaali-, terveydenhuolto- ja sivistyspalvelut eli koulut ja kirjastot
- 4 Poliisihallinto ja rajavartiosto, pelastuslaitos

- 5 Oikeusistuinlaitos (syyttäjät, tuomarit, oikeusistuinasiakirjat)
- 6 Puolustushallinto
- 7 Tieteen- ja tutkimuksen harjoittajat, ”vapaat” asiantuntijat.
- 8 Elinkeinoelämän järjestö tai yritys. Työnantajaliitot, toimialaliitot ja yksittäiset yritykset, myös yksittäistä yritystä edustavat henkilöt.
- 9 Ammattiyhdistysliike
- 10 Kirkollinen tai uskonnollinen yhteisö.
- 11 Maa- ja metsätalous, maanviljelijät, maatalouden etujärjestöt, poro- ja kalatalous, turkistarhaus
- 12 Urheilu, urheilujärjestöt
- 13 Muut kansalaisjärjestöt tai kansanliikkeet
- 14 Taide, kulttuuri, niiden laitokset ja järjestöt
- 15 Viihde- ja muotiteollisuus, populaarikulttuuri
- 16 Tiedotusväline tai sitä edustava henkilö, esimerkiksi toimittaja (ei koske kulloinkaan koodattavana olevan välineen toimittajia tai muuta henkilöstöä).
- 17 Yksityishenkilö- ei mainita mitään erityistä taustatahoa tai ei edusta mitään tahoa.
- 18 Lehti tai viestin itse
- 19 Muu taho tai epäselvä

4.5.3 Henkilölähteen esilläolotapa

Niin päähenkilön tai –tahon kuin keskeisen puhuvan toimijan kohdalla tarkastellaan niiden esilläolotapaa alla olevien muuttujan arvojen mukaan.

0	Tahoa ei ole
1	Täysin anonyymi (”yhtiöstä kerrotan, että...”)
2	Nimeämätön henkilö (herra x)

3	Nimetty henkilö (rouva Virtanen), joka ei edusta mitään tahoa
4	Jonkin suuremman kokonaisuuden nimeämätön edustaja ("Yhtiön tiedottaja kertoi...")
5	Jonkin suuremman kokonaisuuden nimetty edustaja ("...toimitusjohtaja Karvinen sanoi...") tai henkilö edustaa jotakin taustatahoa yleisen tietämyksen perusteella

4.5.4 Henkilölähteiden sukupuoli

Tämänkin muuttujan kohdalla sovelletaan pääpiirteissään Suikkasen & Syrjälän tutkimuksen koodausrunkoa. Viimeisen arvon numerointia on muutettu.

0	Ei ole
1	Nainen
2	Mies
3	Päätaho koostuu molemmista (herrasväki Virtanen)
4	Ei määritettävissä

5 TULOKSET

Tässä luvussa tarkastellaan sisällönanalyysin avulla saatuja tuloksia niin sanotusti sisään koodatuista ohjelmajaksoista. Tämän luvun rakenne hahmottuu koodausrunгон mukaisesti, eli tarkastelemme tuloksia laajemmin tietolähdetyypin kokonaisjakauman, päätahon tai –henkilön viiteryhmän, yleisen sukupuolijakauman ja päätahon tai henkilön esiläolotavan sekä yleisen visuaalisen ilmeen mukaan.

5.1 Ohjelmajaksojen kulusta ja rakenteesta

Ennen paneutumista tietolähteitä koskeviin tuloksiin, on tarpeellista kuvailla ohjelmajaksojen yleisilmettä. Ohjelmajakson kulkua ja rakennetta tarkastelemalla saadaan myös esille elementtejä tietolähteiden käytöstä ja esitystavasta.

Tulosten perusteella jokainen ohjelmajakso on yhden toimittajan tuotos. Taustalla tietysti on koko MOT-ohjelman toimitus vastaavine toimittajineen, kuvaajineen ja graafikoineen jne. Kerronta tapahtuu toimittajan äänellä ja hän myös tekee kaikki haastattelut. Koska tämän tutkielman yhteydessä ei keskitytä niinkään toimittajan tekemään taustatyöhön, pitäen näin myös sisällä tiedonhankinnan, on mahdotonta sanoa, onko taustalla kuinka paljon ihmisiä sitä tekemässä tai jääkö joitakin tietolähteitä itse ohjelmajakson ulkopuolelle. Ohjelmajakson alussa on aina toimittajan esittämä johdanto aiheesta. Myös johdanto-osien kohdalla on vaikea sanoa, mitä tietolähteitä niiden laatimiseen on voitu käyttää. Yleisellä tasolla lähteidenkäyttö on kaikissa ohjelmajaksoissa samankaltaista, sisältäen rytmitystä dokumenttilähteiden, henkilölähteiden ja grafiikoiden välillä. Erityisesti erilaisten hierarkioiden ja numeraalisten lukujen ketjut havainnollistetaan grafiikan avulla. Pieniä eroja löytyy kuitenkin kerronnan rytmittämisestä; joissain ohjelmajaksoissa tahti on nopeampi. Vaikka tämän tutkielman fokus ei ole niinkään ohjelman tyyllillisissä ja kerronnallisissa keinoissa, on hyvä kuitenkin mainita, että niillä on vaikutusta aiheiden esitystapaan. Yhdessä ohjelmajaksossa esimerkiksi esitellään aiheen kannalta merkittävät henkilöt tarinan päähenkilöinä, muistuttaen jo fiktiivistä kerrontaa. Toisessa ohjelmajaksossa, joka käsittelee Suomeen valtiojohdon toimintaa tietyn ulkopoliittisen tapahtuman yhteydessä, näytetään esimerkiksi videokuvaa toimitajasta tutkimassa historiallisia asiakirjoja arkistossa. Audiovisuaalinen materiaali tukee siis sanallista kerrontaa ja yleensä ohjelmissa käytetään kuvamateriaalia, joka, joko tu-

kee aiheen käsittelyä, tai itse tapahtumapaikoilta. Ohjelmissa käytetään myös toisten tiedotusvälineiden tai Ylen vanhempaa audiovisuaalista materiaalia. Tietolähteitä käsitellään tarkemmin tulevissa kappaleissa. Ohjelmaa ei tietysti viedä eteenpäin näyttämällä vain oheiskuvaa, vaan sitä rytmittävät niin itse toimittajan ääni kertojana, kuin haastattelutkin. Haastateltavat henkilöt näytetään selkeästi kuvaruudussa, yleensä lähikuva. Lisäksi ohjelmajaksoissa näytetään usein haastattelutilanne niin, että kuvaruudussa siirrytään haastateltavasta henkilöstä itse kuvaruutuun toimittajasta haastattelemassa. Osasta jaksoista (lukuun ottamatta 26.9.2017, 10.10.2016 ja 24.10.2016) lähetettyjä jaksosia) on saatavilla käsikirjoitus. Nämä käsikirjoitukset ovat suhteellisen tarkka kirjallinen kuvaus jaksosta. Periaatteessa tietolähteitä olisi voinut tarkastella myös pelkkien käsikirjoitusten keinoin, mutta kokonaisuudesta olisi jäänyt uupumaan paljon informaatiota koskien koko ohjelman kontekstia. Käsikirjoituksista ei tule ilmi viestinnän visuaalinen puoli ja muun muassa dokumenttilähteet eivät tule aina selkeästi ilmi, vaan ne on esitetty lopullisessa ohjelmassa visuaalisesti.

Taulukko 2. Ohjelmajaksojen aihepiirit

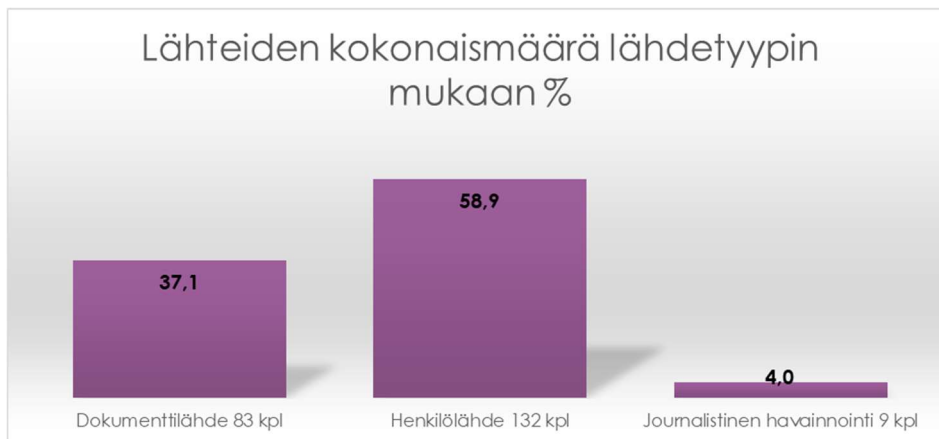
OHJELMAJAKSO	AIHEPIIRI
1. 5.9.2016	LÄÄKETIEDE, TALOUS
2. 12.9.2016	METSÄTEOLLISUUS, YMPÄRISTÖ
3. 19.9.2016	SIJOITTAMINEN, OSAKEKAUPPA
4. 26.9.2016	ULKOPOLITIIKKA, HISTORIA
5. 3.10.2016	TALOUSRIKOKSET
6. 10.10.2016	MAAHANMUUTTO, PAKOLAISET
7. 17.10.2016	KEHITYSAPU, ULKOPOLITIIKKA
8. 24.10.2016	TALOUS, PANKKISEKTORI
9. 31.10.2016	SIJOITTAMINEN, RAHOITUS, SÄÄTIÖT
10. 7.11.2016	KÖYHYYS, VALTIONAVUT
11. 14.11.2016	VÄKIVALTARIKOKSET, LÄÄKETIEDE
12. 21.11.2016	EU-POLITIIKKA, LÄÄKETIEDE
13. 28.11.2016	URHEILU, VÄKIVALTA
14. 5.12.2016	SIJOITTAMINEN, RAHALAITOKSET, TALOUSRIKOKSET
15. 12.12.2016	TERRORISMI, SISÄPOLITIIKKA
16. 19.12.2016	URHEILU, VALTIONAVUSTUKSET

Yllä olevassa taulukossa on jaoteltu aineistoon kuuluvien ohjelmajaksojen aihepiirit yleisluontoisesti. Aihepiirien luokittelussa ei ole käytetty mitään erityistä aihejaottelua, vaan se on puhtaasti yleisluontoinen. Aihepiirien kuvauksessa on tyydytty muutamaa kuvaavaan asiasanaan. Huomattavaa on, että iso osa jaksoista keskittyy joko valtiovallan

tai talouselämän ympärille. Ne jaksot, joissa keskitytään jollain tapaa valtiovaltaan ja päättäjien käyttämään valtaan, pitävät sisällään talouteen liittyviä аспектеja. Aihepiireihin vaikuttaa luonnollisesti myös niiden ajankohtaisuus, esimerkiksi maahanmuuttoon ja pakolaisiin liittyvät jaksot, mutta mukana on myös jaksoja, joissa käsitellään muitakin aiheita (muun muassa urheilu ja siihen liittyvä kannattajien väkivalta).

5.2 Eri tietolähteiden kokonaismäärä

Tietolähteiden kokonaismäärällä tarkoitetaan tässä yhteydessä aiemman luokittelun mukaan dokumentti-, henkilö- ja tilannelähteiden kokonaismääriä.

Kuvio 2. Lähteiden kokonaismäärä lähdetyyppin mukaan

Kuten aiemmin on oletettu, henkilölähteet nousivat tärkeimmäksi tietolähteeksi aineistosta, kuten kuviosta 2 voidaan nähdä.

5.3 Kirjallisten ja henkilölähteiden jakautuminen tahon mukaan

Koska aineistoon sisällytettiin tietyltä ajanjaksolta olevat ohjelmajaksot, on tietolähteiden, olivatpa ne dokumentti- tai henkilölähteitä, jakautumista eri viiteryhmiin aihealueiden mukaan ollut vaikea ennustaa. Yleisesti ottaen, Ylen MOT-ohjelma käsittelee eri aiheita ja ilmiöitä laidasta laitaan, joten tämän tutkimuksen otanta ja tulokset perustuvat tietyn ajanjakson perusteella valittujen ohjelmien tematiikkaan. Näin ollen tiettyjen alueiden viiteryhmit eivät ole ollenkaan edustettuina. Tutkielmaan valitun aineiston jaksot keskittyvät niin hämäriin liikekauppoihin, ympäristöön, rikolliseen toimintaan kuin valtion ja julkisen puolen toimintaan ja esitettyihin epäoikeudenmukaisuuksiin. On kuitenkin selvästi huomattavissa, että tiettyjen viiteryhmiä edustajia on käytetty tietolähteinä

enemmän kuin muihin viiteryhmiin verrattuna ja samoin myös dokumenttilähteiden osalta. Tämä on luonnollisesti osaksi sidoksissa jaksojen käsiteltäviin aiheisiin.

Taulukko 3. Lähteiden jakautuminen tahon mukaan.

Taho	Dokumenttilähde kpl	Dokumenttilähde %	Henkilölähde kpl	Henkilölähde %
Vieras valtio	0	0,0	5	3,8
Valtiojohto, puoluelaitos	5	6,0	14	10,6
Julkishallinto	13	15,7	18	13,6
Poliisihallinto, rajav.	3	3,6	8	6,1
Oikeusistuinlaitos	5	6,0	0	0,0
Puolustushallinto	0	0,0	0	0,0
Tiede ja tutkimus	6	7,2	26	19,7
Elinkeinoelämä	9	10,8	25	18,9
Ay-liike	0	0,0	0	0,0
Uskonto	0	0,0	0	0,0
Maatalous	0	0,0	4	3,0
Urheilu	1	1,2	7	5,3
Kansalaisjärjestöt	1	1,2	3	2,3
Taide	0	0,0	0	0,0
Viihde	0	0,0	0	0,0
Tiedotusväline	17	20,5	3	2,3
Yksityishenkilö	1	1,2	18	13,6
Viestin itse	18	21,7	0	0,0
Muu taho/epäselvä	4	4,8	1	0,8
Yhteensä	83	100	132	100,0

Kuten hypoteesinakin esitettiin, on tulosten mukaan henkilölähteiden määrä selkeästi isompi kuin dokumenttilähteiden. Henkilölähteiden osalta suurimmat viiteryhvät ovat julkishallinto, elinkeinoelämä, tiede ja tutkimus, yksityishenkilöt ja valtionjohto (sisäl- täen poliittisten puolueiden edustajat). Dokumenttilähteiden suurimmat viiteryhvät ovat viestin itse, muut tiedotusvälineet ja julkishallinto. Taulukko 3:en tarkoitus on, toisaalta osoittaa lähdetyyppien määrä ja jakauma yleensä, mutta toisaalta näyttää lähdetyyppien jakauma eri yhteiskuntaa jakavien yksiköiden tai kokonaisuuksien välillä. Yhteiskunta jakavilla yksiköillä tai kokonaisuuksilla tarkoitetaan yleisesti sitä tapaa, millä yhteis- kunnan toiminnot on organisoitu.

5.3.1 Dokumenttilähteet

Dokumenttilähteitä oli selvästi vähemmän kuin henkilölähteitä, mutta kokonaisuudes- saan yllättävän paljon. Tulosten valossa, on tärkeää pohtia hiukan termin dokumentti-

lähteen ja kirjallisen lähteen välistä suhdetta. Tulosten valossa kirjallisen lähteen käyttö ei ole kovin soveltuvaa, sillä tähän kategoriaan sisältyy myös audiovisuaalisia lähteitä. Käytettyjen lähteiden joukossa on paljon toisten tiedotusvälineiden ja itse viestimen, tässä tapauksessa siis Ylen vanhempaa audiovisuaalista materiaalia. Suurimmassa osassa ohjelmia on myös audiovisuaalisen lähteen kohdalla mainittu sen ajankohta ja alkuperä selkeästi. Näin ollen kirjalliset lähteet ovat osa dokumenttilähteiden kategoriaa. Kirjallisten lähteiden kohdalla, yleinen linja näyttää olevan lähteiden visuaalinen näyttäminen kuvaruudussa. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi virallisen asiakirjan ensimmäisen sivun, tai uutisjutun otsikkosivun näyttämistä. Kirjallisten lähteiden kohdalla on niiden tyyppi, alkuperä ja ajankohta mainittu. Uutisjuttujen kohdalla ajankohta tietysti painottuu enemmän. Valtiojohdon ja puoluelaitoksen, julkishallinnon sekä poliisihallinnon kategorioiden sisältä löytyy julkista yhteiskunnan elämää koskevia asiakirjoja, kuten muistioita, raportteja, ohjeistuksia jne. Kokonaisuutta tarkasteltaessa epäselviä lähdemainintoja on vähän ja ne ilmenevät yleensä toimittajan kerronnan yhteydessä esimerkiksi johonkin kokonaisuuteen kuten luonnonvarakeskukseen tai jonkun laatimaan raporttiin.

Kokonaisuudessaan dokumenttilähteiden tarkastelu aineistosta osoittautuu joiltakin osin haastavaksi. Koska jokaisessa ohjelmassa on eri toimittaja pääasiallisena tekijänä (nohottamatta kuitenkaan taustalla olevaa toimitustiimiä vastaavine tuottajineen), näyttää lopputulos joka kerralla erilaiselta, kun puhutaan lähteiden esitystavasta ohjelmassa. Osassa ohjelmia on tehty valinta esittää käytetyt dokumenttilähteet nimeämällä ne, eli käytännössä ilmoitustekstinä ohjelman aikana. Osassa ohjelmia on päädytty käyttämään toimittajan kerrontaa lähteen ilmoittamisessa, esimerkiksi ”lähteen X mukaan...”. Lähde X voi olla esimerkiksi ministeriön tekemä tarkastusraportti tai tuomioistuimen päätös. Joissakin jaksoissa ei kerronta siivitä lähteiden havainnollistamista, vaan ne esitetään ohjelman aikana visuaalisesti ja yksilöitynä tekstinä, sisältäen esimerkiksi lähteen alkuperän ja julkaisuajankohdan. Joissakin tapauksissa on kuitenkin vaikea tehdä eroa tarinankerrontaa tukevan kuvamateriaalin ja itse lähteiden välillä. Ohjelmajaksoissa käytetään paljon myös ohjelmaa kuvittavaa materiaalia. Kuvat asiakirjoista ovat varsin yleisiä, mutta välillä jää epäselväksi, onko kyseessä uusi lähde, joka pitäisi ottaa analyysissä huomioon. Dokumenttilähteiden määrällinen analyysi osoittautui näiltä osin varsin haastavaksi.

Dokumenttilähteiden jaottelu tahon mukaan ei kuitenkaan välttämättä paljasta sen tarkempia ominaisuuksia, kuten onko kyseessä esimerkiksi audiovisuaalinen lähde vai virallinen asiakirja. Tarkastelemalla tahoja, voidaan tiettyjä yleisiä linjoja kuitenkin huomata. Valtionjohto, julkishallinto poliisihallinto ja oikeusistuimien edustavat tahoja, joiden lähteet ovat virallisia asiakirjoja. Tieteen ja tutkimuksen taho pitää luonnollisesti sisältään tieteellisiä tutkimuksia. Tiedotusväline tahona pitää sisällään muiden tiedotusvälineiden uutisartikkeleita ja -lähettyksiä. Viestin itse tahon alle on käytännössä laskettu Ylen tuottamat uutiset, olivatpa ne sitten netissä julkaistuja uutisia tai vanhempia uutislähettyksiä.

5.3.2 Henkilölähteet

Henkilölähteet olivat ylivoimainen tietolähde kokonaisuudessaan. Suurin osa henkilölähteiden joukosta muodostuu kasvokkain tehdyistä haastatteluista. Pieni osa oli puhelimitse tehtyjä haastatteluista. Tahot tarkoittavat koodausrungon yhteydessä mainitun kaltaisia kollektiivisubjekteja, eli erilaisia yhteisöjä, järjestöjä ja yrityksiä tai muita edellä mainittuihin verrattavia kokonaisuuksia. Tämän tutkielman yhteydessä tahot on valittu kuuluvaksi samaan luokkaan kuin henkilöiksi luokiteltavat lähteet. Taulukko x kuitenkin valottaa enemmän niin lähteiden esitystapaa kuin kollektiivisubjektienkin jakaumaa.

Suurin osa henkilöhaastatteluista on kasvokkain tehtyjä haastatteluista ja henkilön nimi mainitaan kuvaruudussa. Suurin osa henkilölähteistä on luokiteltavissa nimetyiksi edustajiksi, sillä ohjelman aikana kuvaruudussa eritellään erikseen henkilöllisyys, mutta myös yhteisö, jota kyseinen henkilö edustaa. Henkilölähteissä on myös nimettyjä henkilöitä, joilla tarkoitetaan pääasiassa yksityishenkilöitä, jotka eivät edusta mitään yhteisöä. Nimettyjen edustajien ja henkilöiden rooli voi kuitenkin olla ohjelmajaksossa erilainen: ohjelmajaksoissa voidaan käsitellä asiaa, jossa haastatellaan henkilöitä todistajana jostain tapahtumasta ja sen vastapainoksi tai selventämiseksi haastatellaan myös edustajia, jotka voivat edustaa julkista valtaa (valtiojohto ja julkishallinto), tai toimia asiantuntijana (tiede ja tutkimus). Jokaisessa jaksossa ei toki ole kysymys vastapuolista, vaan kyseeseen voi tulla myös historiallinen tapaus, jonka yhteydessä henkilöt kertovat oman näkemyksensä tapahtumista.

Henkilölähteet on sijoitettu eri tahoihin ennen kaikkea asemansa mukaan. Aineiston analyysivaiheessa on päätetty sijoittaa henkilöt, jotka kommentoivat aihetta entisen asemansa mukaan tahokategoriaan, jota he aikaisemmin edustivat.

Lähteiden jakautumista tahon mukaan (Taulukko 3) kuvaava taulukko osoittaa tiettyjen tahojen olevan selkeästi paremmin edustettuina. Parhaiten edustettuna ovat tahot, eli ne, joiden alla on eniten henkilölähteitä, vaativat joiltakin osin lisätarkennuksia. Yksityishenkilöt osoittautuvat monen ohjelmajakson kohdalla asianosaisiksi. Yksityishenkilöt ovat henkilöitä, joita käsitelty aihe koskettaa henkilökohtaisella tasolla. Yksityishenkilöiden haastattelut vaikuttavat olevan olennainen osa MOT-ohjelmaa, niin monessa jaksossa heitä esiintyy. Tiede ja tutkimus-tahokategorian alle on luokiteltu pääosin eri tieteenalojen tutkijat, jotka toimivat ohjelmajaksoissa oman alansa asiantuntijoina. Elinkeinoelämän alle valikoituu varsin laaja kirjo erilaisia liike-elämän toimijoita, mutta luokittelu on pyritty tekemään aina sen perusteella, että kyseessä on henkilöitä, jotka toimivat yrityselämässä.

5.3.3 Journalistinen havainnointi erikoistapauksena

Mitä tulee journalistiseen havainnointiin, eli tilannelähteisiin, ei niitä ole yllä olevaan taulukkoon haluttu sisällyttää, sillä ne ovat itse viestimen omiksi lähteiksi luettavia. Tilannelähteitä on kokonaisuudessaan 9 kappaletta. Tilannelähteiden joukkoon mahtuu erilaisia journalistisen havainnoinnin hankittavia tietoja. Itse ohjelmassa kuvattu ja journalistin kuvailema tilanne on laskettu journalistisen havainnoinnin kautta saaduksi lähteeksi, oli lopputulos mikä tahansa, tarkoittaen esimerkiksi yritystä saada haastattelu joltain yrityksen edustajalta. Tilannelähteiden joukkoon mahtuu siis muun muassa pyrkimyksiä saada haastattelu aiheeseen olennaisesti liittyviltä henkilöiltä, mutta myös toimittajan oma pyrkimys havainnollistaa aihetta otattamalla itsestään verikoe kemikaalimäärien selvittämiseksi kehosta (jaksossa, joka käsittelee sallittuja ja kiellettyjä kemikaaleja). Ohjelmajaksot, joista tilannelähteitä katsotaan löytyvän, on ollut selkeästi huomattavissa tietyin tunnusmerkein: käytännössä toimittaja selostaa tilanteen aina, kertomalla, mitä on tekemässä tai selvittämässä. Toimittajan kuvailemaa omaa toimintaa havainnollistaa ja tukee visuaalinen materiaali, mikä voi tarkoittaa käytännössä esimerkiksi toimittajan ja kuvaajan käyntiä jonkun yrityksen toimistolla tavoitteena päästä haastattelemaan yrityksen edustajaa.

5.3.4 Henkilölähteiden sukupuolijakauma

Yksi yllättävimmistä tutkimustuloksista on haastateltujen henkilöiden (henkilöt lähteinä) sukupuolijakauma. Koodausrunгон mukainen jaottelu naisin, miehiin, molempiin ja ei tunnistettavissa-luokkiin, ei tämän tutkimuksen yhteydessä ole valaiseva. Alkuperäisen analyysin mukaan, suurin osa henkilöistä identifioidaan joko naiseksi tai mieheksi ja vain yhdessä tapauksessa esiteltiin yksi pariskunta. Tässäkin tapauksessa haastatellaan molempia ja heidät on nimetty erikseen ohjelmajakson käsikirjoituksessa. Aineistossa ei ole yhtäkään tapausta, missä henkilön sukupuolta ei pystyisi tunnistamaan. Aiemmin mainittu pariskunta on laskettu taulukossakin mieheksi ja naiseksi erikseen.

Henkilölähteiden kokonaismäärästä 31 on naisia ja 101 miehiä. Näin ollen, naisten osuus on 23,5% ja miesten 76,5%. Naisten suhde miehiin henkilölähteinä on siis vajaa 1:3. Tulosta on vaikea tulkita syvällisemmin pelkän lähteisiin painotetun sisällönanalyysin avulla. Se, että miehiä on kolminkertainen määrä verrattuna naisiin, on kuitenkin merkittävä ero. Ohjelmajaksoissa on kuitenkin haastateltu naisia niin yksityishenkilönä, kuin esimerkiksi asiantuntijan roolissa (Taulukko 4).

Taulukko 4. Henkilölähteiden sukupuolijakauma tahon mukaan

Taho	Nainen kpl	Mies kpl	Nainen %	Mies %
Vieras valtio	0	5	0,0	3,8
Valtiojohto, puoluelaitos	5	9	3,8	6,8
Julkishallinto	6	12	4,5	9,1
Poliisihallinto, rajav.	2	6	1,5	4,5
Oikeusistuinlaitos	0	0	0,0	0,0
Puolustushallinto	0	0	0,0	0,0
Tiede ja tutkimus	4	22	3,0	16,7
Elinkeinoelämä	0	25	0,0	18,9
Ay-liike	0	0	0,0	0,0
Uskonto	0	0	0,0	0,0
Maatalous	2	2	1,5	1,5
Urheilu	3	4	2,3	3,0
Kansalaisjärjestöt	0	3	0,0	2,3
Taide	0	0	0,0	0,0
Viihde	0	0	0,0	0,0
Tiedotusväline	2	1	1,5	0,8
Yksityishenkilö	7	11	5,3	8,3
Viestin itse	0	0	0,0	0,0
Muu taho/epäselvä	0	1	0,0	0,8
Yhteensä	31	101	23,5	76,5
Kaikki yhteensä		132		100,0

Yllä oleva taulukko osoittaa, että joissakin kategorioissa naiset eivät ole edustettuina ollenkaan. Tiede ja tutkimus sekä elinkeinoelämän tahot ovat parhaiten edustettuina,

kun tarkastellaan henkilölähteitä kokonaisuutena. Samoissa kategorioissa kuitenkin on kaikista suurin ero nais- ja mieshenkilölähteiden määrässä. Kokonaisuudessaan, naisia on kaikissa kategorioissa vähemmän, kuin miehiä, lukuun ottamatta tiedotusvälineiden edustajia.

5.3.5 Henkilölähteiden esilläolotapa

Henkilölähteiden esilläolotapaa tarkasteltaessa haluttiin selvittää, kuinka läpinäkyvää henkilöiden käyttö lähteinä on.

Taulukko 5. Henkilölähteiden esilläolotapa

Henkilölähteiden esilläolotapa	kpl	%
Täysin anonyymi	0	0,0
Nimeämätön henkilö	2	1,5
Nimetty henkilö	27	20,5
Nimeämätön edustaja	5	3,8
Nimetty edustaja	98	74,2
Yhteensä	132	100,0

Taulukko 5 osoittaa, että vain pieni osa henkilöistä on esiintynyt tutkituissa ohjelmajaksoissa jollain tapaa anonyymisti. Suurin osa henkilölähteistä on omalla nimellään esiintyviä henkilöitä. Nimeämättömällä edustajalla tarkoitetaan jonkin organisaation tai yrityksen edustajaa, joka ei ole halunnut esiintyä omalla nimellään. Nimeämätön henkilö tarkoittaa yksityistä henkilöä, joka ei esiinny minkään tunnistettavissa olevan organisaation tai yrityksen edustajana. Osa nimeämättömistä henkilöistä ja edustajista vastasivat toimittajan kysymyksiin puhelimitse. Joka tapauksessa, nimeämättömät henkilöt ja edustajat eivät koskaan paljastaneet kasvojaan, mutta heistä annettiin joissakin tapauksessa muita tietoja, tai esimerkiksi äänestä oli tunnistettavissa heidän sukupuolensa.

5.4 Muut vaikuttavat tekijät

Vaikka tässä tutkielmassa tarkastellaan pääasiassa ohjelmissa ilmeneviä tietolähteitä, ei voida ohittaa muita ohjelmissa käytettyjä tekijöitä. Tekijöillä tarkoitetaan kerronnallisia keinoja. Kerronnallisiksi keinoiksi lasketaan itse tietolähteiden esittämisen puolelle jäävät elementit. Tällaisiksi lasketaan still-kuvat, videokuva ja musiikki. Asiaa voidaan havainnollistaa paremmin vertaamalla painetun ja audiovisuaalisen journalismin eroja: ohjelma ei rakennu ainoastaan henkilöhaastatteluista tai vaikka esitetyistä tilastoista. Ohjelmajaksoissa on paljon tarinaa havainnollistavaa tai painottavaa kuva- ja äänimate-

riaalia. Ohjelmajaksojen taustalla soi usein musiikki ja itse tietolähteiden esittämisen lisäksi ohjelmiin mahtuu paljon kuvaa esimerkiksi käsiteltävään aiheeseen liittyvistä tapahtumapaikoista tai vaikka havainnollistavaa kuvaa kansantalouteen liittyvistä teki-
jöistä, kuten rahakolikoista tai shoppailevista ihmisistä. Mitä ilmeisimmin, kyseessä ovat kerronnalliset keinot, joilla tarinaa kannatellaan ja saadaan eteenpäin. Painetussa journalismissa konteksti on erilainen, kun juttu on saatava mahtumaan pieneen määrään tilaa sanomalehden sivulla kirjoittaen. Myös MOT-ohjelmalla on tietysti ajallinen rajoitus, mikä tässä tapauksessa on noin puoli tuntia aikaa esittää meille jokin tärkeä aihe.

Ohjelmajaksojen eteenpäin vievänä tekijänä on kuitenkin itse ohjelman tehneen toimittajan oma kerrontaaani. MOT-ohjelman olennaisena osana on siis itse jutun rakentaneen toimittajan oma ääni, joka samalla kertoo tapahtumien kulun ja toisaalta yhdistää tietolähteitäkin yhteen. Tapauksissa joissa esimerkiksi henkilö ei ole suostunut haastatteluun, kertoo toimittaja sen yleensä selkeästi.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämä kappale sisältää tutkielman tulosten koonnan ja johtopäätökset. Tavoitteena on antaa selkeä kuva itse aineiston analyysin tuloksista ja siitä, millaisen kuvan ne antavat tutkivasta journalismista ja siinä käytetyistä lähteistä.

6.1 Tulosten koonta

Tulosluvussa käytiin läpi sisällönanalyysin avulla saatuja tutkielman tuloksia. Huomio oli ennen kaikkea keskeisimpien käsitteiden määrittelyn mukaisessa lähdetyyppien, eli dokumentti- ja henkilölähteiden sekä journalistisen havainnoinnin kautta saatujen lähteiden määrällinen jaottelu. Itse lähteiden lisäksi, tarkasteltiin myös ohjelmajaksojen yleistä kulkua ja rakennetta. Aineiston analyysissä tutkittiin myös henkilölähteiden esilläolotapaa ja sukupuolijakaumaa.

Tulosten mukaan henkilölähteet ovat suurin tietolähderyhmä. Naiset ovat aliedustettuina melkein pä kaikkien tahojen kohdalla. Henkilölähteiden esilläolotavan tarkastelu osoittaa, että suurin osa esiintyy omalla nimellään ja asemallaan haastatteluiden aikana. vain pieni osa esiintyy haastattelun aikana anonyymimmällä tavalla. Jos henkilö oli nimeämätön edustaja, tarkoittaa tämä, että hänet nimetään jonkun organisaation edustajaksi identifioimatta henkilökohtaisesti. Nimeämätön henkilö tarkoittaa taas, että henkilö ei edusta mitään tarkkaa tahoa, eikä hänen nimeään paljasteta.

Dokumenttilähteiden joukko on varsin monipuolinen joukko erilaisia lähteitä. Joukkoon mahtuu niin virallisia asiakirjoja, kuin lähteitä esimerkiksi eri tiedotusvälineistä. Dokumenttilähteiden esitystavassa ja identifioinnissa on hiukan hajontaa: suurin osa käytetyistä lähteistä nimetään ohjelmajaksoissa tekstitettynä mainintana selkeästi, mutta osa taas mainitaan vain sanallisesti. Ohjelmajaksoissa näytetään usein otteita kirjallisista lähteistä.

Journalistisen havainnoinnin kautta saatuja lähteitä oli vain pieni joukko. Journalistisen havainnoinnin kautta saatu lähde on siis toimittajan havainnoinnin kautta tilanneyhteydessä saatua tietoa. Tällaisia tilanteita olivat yleisemmin toimittajan pyrkimys saada haastateltuja henkilöiltä esimerkiksi organisaatioiden toimipisteessä.

6.2 Tutkivaa journalismia vai tavallista journalismia?

On perusteltua palata kysymykseen tutkivan journalismin erityisestä luonteesta. Onko tutkivaa journalismia perusteltua käsittää omana journalismityyppinään vai voiko tavallisessa journalismissa olla tutkivan journalismin piirteitä? Todennäköisesti tavallisessa journalismissa on yhtä lailla tutkivan journalismin piirteitä. Suomessa on tällä hetkellä vain muutama ohjelma tai media, joka edustaa suoraan tutkivan journalismin alle profiloituneita toimijoita. Ylen tuottama MOT-ohjelma on yksi näistä. Tutkivaa journalismia edustavilla ohjelmilla ja medioilla tarkoitetaan tässä niitä, jotka ovat suoraan ilmoittaneet tekevänsä tutkivaa journalismia. Kuten Kuutti on aikaisemmin todennut, on tutkivan journalismin määrittely haastavaa. Tiettyjä yleispiirteitä on kuitenkin hahmoteltavissa, myös tämän tutkielman tulosten pohjalta.

Tutkivan journalismin erilaisuus näkyy jo asenteessa ja aihevalinnassa. Kuutti toteaa, että asenne, millä journalisti lähtee työtään tekemään, on ratkaiseva, sillä journalistin kriittinen suhtautuminen yhteiskuntaa kohtaan määrittää myös aiheenvalintaa yhteiskunnassa tapahtuvien erilaisten väärinkäytösten ja ongelmien käsittelyn suuntaan (Kuutti 1996, 35). Tässä tutkielmassa koonta MOT-ohjelmista on hyvä esimerkki yhteiskunnallisesti tärkeistä asioista, erilaisista epäkohdista ja yksittäisten ihmisten kokemista vääryyksistä. Ohjelmien asetelmassa on usein ”David vastaan Goljat”-asetelma, missä yksilö on kohdannut vääryyttä valta-asemassa olevalta taholta. Tutkiva journalismi vaatii myös vastuuta valta-asemassa olevilta tahoilta kyseenalaistamalla heidän toimintansa. MOT-ohjelma keskittyy hyvin vahvasti vallankäytön ilmentymiin yhteiskunnassa. Perusteita juttuaiheiden valinnalle ei tässä tutkielmassa selvitetä, mutta MOT:n omilla Internet-sivuilla on mahdollisuus kenen tahansa ehdottaa sellaista. Taulukko 1 mukaan aihealueet vaihtelevat todella laajasti. Ohjelmien aiheiksi on kuitenkin pääasiassa valittu aiheita, jotka vaativat selvitystä niiden hämärien taustojen ja epäselvyyksien takia. Juttuihin liittyy hyvin vahvasti epäoikeudenmukaisuuden ja vallan hyväksikäytön elementtejä.

Tutkivan journalismin elementit tulevat esille myös aiheiden käsittelytavassa. Ohjelmis-
sa pyritään ennen kaikkea selvittämään ja paljastamaan väärinkäytöksiä. Aiheen käsitte-
lyssä on otettava huomioon myös muut elementit, kuten editointi, musiikki ja ohjelmien
aihealuetta tukeva kuvamateriaali (muu kuin itse lähteisiin liittyvä). Aihevalinnan ja
käsittelytavan lisäksi ohjelmajaksoissa on käytetty monipuolisesti erilaisia lähteitä.

6.3 Henkilölähteet keskiössä

Vaikka tässä tutkielmassa valitut 16 ohjelmajaksoa ovat vain pieni läpileikkaus siitä, mitä tutkiva journalismi voi olla, edustaa se kuitenkin varsin monipuolista lähteiden käyttöä. Kaikkia lähteiden käyttöön liittyviä yksityiskohtia ei kuitenkaan valitettavasti saada selville lopputuotoksia, eli valmiita ohjelmia sisällönanalyysin avulla läpikäymällä.

Yleisesti voidaan todeta, että tarinankerronta on rakennettu niin, että lähteiden monipuolinen käyttö vie juttua eteenpäin. Esimerkiksi valtionhallinnon virallinen asiakirja ei ole kuin osa ohjelmaa. Lähteinä käytetään siis muitakin, kuin virallisia asiakirjoja. Pääosassa on ennen kaikkea henkilölähteet. Ohjelmajaksot on hyvin pitkälle rakennettu henkilöhaastatteluiden ympärille. Valtionhallinnon ja elinkeinoelämän valta-asema heijastuu myös MOT-ohjelman jaksoihin ja näkyy selkeästi tulosluvussa esitetyissä taulukoissa. Julkishallinnon, elinkeinoelämän sekä tieteen ja tutkimuksen tahojen kategorioihin luokitellut lähteet ovat suurimpia joukkoja. Yksityishenkilö-taho pitää sisällään asianosaisia ja siis henkilöitä, jotka ovat henkilökohtaisesti kokeneet ohjelmajaksoissa käsiteltyjä asioita. Tämä tarkoittaa ihmisiä, jotka toimivat todistajina, tai ovat joutuneet yhteiskunnan valtarattaiden uhreiksi. Aiheita käsitellään siis heidän henkilökohtaisen tarinansa kautta.

Ohjelmajaksoista on nähtävissä tiettyjä kaavoja, joiden mukaan juttua viedään eteenpäin. Ohjelmasta nousee esille neljän tahon mukainen henkilölähteiden rypäs: yksityishenkilöt, elinkeinoelämän, tutkimuksen ja tieteen sekä valtion- ja julkishallinnon edustajat. Ohjelmassa lähestytään usein aihetta yksityisten henkilöiden näkökulmasta ja yleensä siirrytään sitten valtion- ja julkishallinnon edustajien haastatteluihin. Sama pätee myös elinkeinoelämän edustajiin. Monissa ohjelmajaksoissa lähestytään aihetta ”pienen ihmisen” näkökulmasta, mutta samalla tavoin annetaan mahdollisuus myös vastapuolelle esittää kantansa. Vastapuoli on yleensä aihealueesta riippuen valta-asemassa oleva hallinnon tai elinkeinoelämän edustaja. Ohjelmajaksoissa käytetään myös paljon eri alan asiantuntijoita taustoittamaan aihealueita. Tämä tuskin on kuitenkaan yllätys ja voidaan olettaa, että ihmisten henkilökohtaisen näkökulman vastapainoksi vaaditaan faktatietoa. Myös Byströmin tutkimuksesta käy ilmi, että työtehtävien monimutkaistuksessa, journalistit käyttävät enemmän asiantuntijoita (1996, 325). Kokonaisuudessaan

Byströmin tutkimus osoitti myös, että suurin osa konsultoiduista lähteistä oli henkilölähteitä (1996, 336-338).

Tutkimuksen tulokset vahvistavat siis sen, mitä Kuutti sanoo henkilölähteiden eri tehtävistä tutkivassa journalismissa: riippuen aiheesta tai näkökulmasta, henkilölähteitä voidaan hyödyntää silminnäkijöinä, todistajina, tutkittavan asian kommentoijina ja tulkitsijoina, tai jutun kohteena (Kuutti 1996, 80-82). Kuutti mainitsee myös henkilölähteiden käyttämisestä journalistisina ”taustavoimina”, jotka toimivat tiedonlähteille opastajina ja tai journalistin jo selville saamien tietojen vahvistajina (Kuutti 1996, 80-82). Ohjelmajaksoissa tämä näkyy juurikin pyrkimyksenä saada haastatelluilta henkilöiltä selvennystä, kommentteja ja tulkintaa käytettyihin dokumenttilähteisiin.

Dokumenttilähteiden määrittelyn alle sijoittuu varsin monipuolinen joukko lähteitä, joiden ominaisuudet ovat erilaisia: paperisia lähteitä, kuten myös audiovisuaalista materiaalia. Virallisten asiakirjojen lisäksi ohjelmissa turvaudutaan myös toisten tiedotusvälineiden ja oman kanavan materiaaliin tietolähteinä. Ohjelmien tarkastelu vahvisti sen, mitä muun muassa Nicholas & Martin toteavat nojaamisesta liikaa virallisilta tahoilta tuulleeseen tietoon: tuloksena voi olla epäsuhtainen kuva tapahtumista (Nicholas & Martin 1997, 50-51). Tätä voidaan täydentää Kuutin selityksellä, eli viralliset asiakirjat ovat riittämättömiä journalistin työn kannalta, sillä asiat on niissä esitetty ennalta määritellyssä muodossa (Kuutti 1996, 78-79). Ohjelmajaksoja tarkastellessa vahvistuu käsitys siitä, että viralliset asiakirjat ovat vain osa kokonaisuutta ja myös osa tapaa, ohjelmajakso on rakennettu. Kuutti toteaa, että journalistille viralliset asiakirjat ovat usein vain keino päästä asioista perille, koska ne kertovat, mitä on tapahtunut, mutta vastaavat harvemmin *miksi* (Kuutti 1996, 78-79). Tämä miksi näyttääkin selittävän myös henkilölähteiden runsasta käyttöä.

Journalistisen havainnoinnin, eli tietolähteiksi luokiteltavia tilanteita, joissa toimittaja itse havainnoi asioiden selvittämiseksi, oli vain 9 kappaletta. Erilaisen luonteensa takia näitä ei olla otettu samaan vertailuun dokumenttilähteiden ja henkilölähteiden kanssa, sillä ne luokiteltaisiin joka tapauksessa vain viestin itse-tahon alle.

6.4 Avoimuus henkilölähteiden esitystavassa

Perinteisempi mielikuva tutkivasta journalismista voi antaa mielikuvan, että anonyymeja ”syväkurkkuja” olisi paljon enemmän. Tässä tutkielmassa tarkasteltiin henkilölähteiden esitystapaa. Taulukon X mukainen tulos osoittaa, että esitystapa on yllättävän avoin. Kasvot peitettyinä olevia nimeämättömiä henkilöitä on varsin vähän ja pääosassa ovat henkilöt, jotka ovat haastateltavina omilla kasvoillaan. Suurimmaksi ryhmäksi osoittautui nimettyjen edustajien ryhmä. Ohjelmajaksoissa oli siis iso ryhmä henkilöitä, jotka edustavat jotain organisaatiota, yhteisö, tai yritystä. Jos joku henkilö tai yhteisö ei ole halunnut kommentoida asiaa, on se ilmoitettu sanallisesti ohjelman aikana. Ohjelman teon taustoja ja prosessia ei tässä tutkielmassa pystytäkään todentamaan, joten anonyymien lähteiden vähäisyyteen voidaan suhtautua pienellä varauksella. Suuntaus näyttää kuitenkin olevan avoimuuteen painottuva.

6.5 Naisten ja miesten epäsuhta

Toinen erittäin selkeä tulos on naisten ja miesten epäsuhta edustus henkilölähteitä tarkasteltaessa. Naisten lukumäärä on niin vähäinen tai jopa olematon (elinkeinoelämä), että voidaan todeta sukupuolten välisen tasa-arvon vaativan vielä paljon työtä toteutuakseen. Yksityishenkilöiden kohdalla on usein kyse asianosaisten ja tapahtumien todistajien haastattelusta, joten sukupuolen merkitys ei välttämättä ole niin merkityksellinen. Suurempaa pohdintaa herättää muun muassa elinkeinoelämän ja tieteen ja tutkimuksen tahojen alle luokitellut haastatellut henkilöt. On hämmästyttävää, että elinkeinoelämän kohdalla ei ole ollut yhtäkään naispuolista henkilöä haastateltavana. Myös tieteen ja tutkimuksen kohdalla naisten osuus on vain 3% kun taas miesten yli 16%. Naisten ja miesten epäsuhta henkilölähteiden jakaumassa herättää kysymyksiä ja mitä ilmeisemmin tässä on lisätutkimuksen aihe. Lisätutkimuksella ei tarkoiteta vain sukupuolijakaumaa ammattiryhmissä ja työelämässä yleensä, vaan tarkastelun alle voitaisiin ottaa myös toimittajien työskentelyyn liittyvät seikat: toimittajien tavassa valita henkilöitä haastatteluun, kontaktien luomisessa eri tahojen edustajiin jne.

6.6 Tutkimuksen rajoitukset

Tämän tutkimuksen päätavoitteena oli selvittää lähteiden käyttöä tutkivan journalismin kontekstissa. Jos lähtökohtana on toimittajan työn tarkastelu prosessin omaisesti, on tämän tutkielman näkökulma rajattu vain osaan siitä. Tuloksista ei käy ilmi ohjelmien eteen tehty alustava tutkimustyö, tai siihen liittyvä tiedonhaku. Ohjelmajaksoja tarkasteltaessa, voidaan huomata, että toimittaja, joka samalla toimii kertojana, esittää aina niin sanotuissa välispiikeissään faktatietoa, jonka alkuperäistä lähdettä ei mainita. Kaikkia lähteitä ei siis eritellä ohjelmissa. Toimittajan välispiikkien tavoitteena on selittää kontekstia ja viedä ohjelman tarinaa eteenpäin. Lisäksi ei voida olla varmoja, onko tiedonhankinnassa ollut mukana muita henkilöitä, kuin toimittaja itse. Muilla henkilöillä tarkoitetaan esimerkiksi tiedonhankinnan ammattilaisia.

Tutkimuksessa ei myöskään nähdä kaikkia toimittajan käyttämiä tiedonhankintatapoja, tai niihin liittyneitä haasteita. Emme siis voi tietää, millaisiin haasteisiin toimittaja on törmännyt taustatutkimusta tehdessään. Ohjelmajaksoissa toki näytetään osa erityislaatusemmista tiedonhankintatavoista selkeästi. Kappaleessa 3 esitettyjen toimittajien tiedonhankinnasta tehtyjen tutkimusten tarkoituksena on ollut myös tietyllä tavalla paikata tutkimuksen rajoitetta ja kuvata, miten toimittajat työskentelevät.

6.7 Mahdolliset lisätutkimuksen aiheet

Tämä tutkielma on rajoitettu vain yhteen ajalliseen jaksoon. MOT-ohjelmista olisi mahdollista tehdä tutkimus suuremmalla aikavälillä, mikä saattaisi avata uusia näkökulmia tietolähteiden käytössä ja esimerkiksi aihekirjon tarkastelussa. Laajempi aikaväli aineiston otannassa voisi tuoda tutkimukseen lisää syvyyttä. Tämänkin tutkielman menetelmän pohjana on käytetty useamman vuoden ajan tehtyä suomalaista mediaseurantatutkimusta. Mediaseurantatutkimus on varsin laaja, suurimmat Suomen mediat, niin painetut, kuin sähköiset mediat sisältävä tutkimus. Haasteena mielestäni näin laajassa media-tutkimuksessa voi olla eri tyyppisten medioiden erilaiset piirteet, joita ei välttämättä pystytäkään ottamaan niin syvällisesti huomioon. Tutkivaa journalismia ei ole paljonkaan tutkittu Suomessa ja tuoreemman, päivitetyn tutkimuksen tekeminen olisi tarpeellista. Tuoreemman tutkivaa journalismia käsittelevän tutkimuksen tekeminen on tärkeää, sillä Suomen mediamaisema on muuttunut paljon 1990-luvun jälkeen. Tutkimusta olisi siis

tarpeellista tarkastella myös Suomen muuttuneen mediamaiseman ja luonnollisesti yhteiskunnallisten muutosten valossa. Nopeatahtisen sosiaalisen median ja jatkuvien, myös medioihin vaikuttavien, taloudellisten vaihteluiden puristuksessa, laadukkaalla journalismilla ja erityisesti tutkivalla journalismilla on tärkeä rooli yhteiskunnassa.

LÄHTEET

Anwar, Mumtaz A., Al-Ansari, Husain & Abdullah, Abdullnaser (2004). "Information Seeking Behavior of Kuwaiti Journalists". *Libri*, Vol. 54, pp. 228-236.

Attfield, Simon & Dowell, John (2003). "Information seeking and use by newspaper journalists". *Journal of Documentation*, Vol. 59 Issue 2, pp.187-204.

de Burgh, Hugo (ed.) (2000). *Investigative Journalism. Context and Practice*. London, Routledge.

Byström, Katriina (1996). The Use of External and Internal Information Sources in Relation to Task Complexity in a Journalistic Setting. Teoksessa Ingwersen, Peter & Pors, Nils Ole (eds.), *Information Science. Integration in Perspective: Proceedings of the Second International Conference on Conceptions of Library and Information Science*, October 13-16, 1996, The Royal School of Librarianship, Copenhagen, Denmark. pp. 325-342.

Case, Donald O. (2012). *Looking for Information. A Survey of Research on Information Seeking, Needs, and Behaviour*. 3. painos, Bingley, Emerald.

Choo, Chun Wei (1999). A general model of human information seeking. Teoksessa *Proceedings of Politics & Internet Conference, 2nd International Congress on Electronic Media & Citizenship in Modern Information Society* held in Helsinki, Finland, Jan 6-9, 1999. Ed. by Paula Tiihonen. Helsinki, Sitra. s. 62-75.

Denzin, N.K. (1989). *The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods*. Third Edition, McGraw-Hill: New York.

Fabritius, Hannele (1998). Triangulation as multi-perspective strategy in a qualitative study of information seeking behaviour of journalists. Teoksessa Wilson, T.D. & Allen D.K. (eds.), *Information behaviour: Proceedings of the second international conference on research in information needs, seeking and use in different context*, 13-15 August 1998, Sheffield, UK. pp. 406-419. London: Taylor Graham.

Haasio, Ari & Savolainen, Reijo (2004). *Tiedonhankintatutkimuksen perusteet*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Hall, Stuart (1997). (toim.). Representation: Cultural Representations and Signifying Practices. London: Sage & The Open University.

Huovila, Tapani (2005). Toimittaja – tiedon etsijä ja vaikuttaja. Helsinki: WSOY.

Janhukainen, Miikka et al. (1975). Tietosysteemin rakentaminen. Tietojenkäsittelyliitto.

Jokelin, Renny. Yleisradio. <https://yle.fi/aihe/mot/mot-mika-oli-tutkittava> (Käytetty 27.11.2017)

Kuutti, Heikki (1996). Tutkiva journalismi. Journalistinen suuntaus ja suomalaisen journalismin tutkivuus. 3.painos, Atena kustannus Oy.

Leckie, Gloria J., Pettigrew, Karen E., & Sylvain, Christian (1996). "Modeling the Information Seeking of Professionals: A General Model Derived from Research on Engineers, Health Care Professionals, and Lawyers". The Library Quarterly: Information, Community, Policy, vol. 66 no. 2, pp. 161-193.

Miettinen, Jorma (1988). Toimitustyö. 2. painos, Helsinki: Yliopistopaino.

Nicholas, David & Martin, Helen (1997). "Assessing information needs: a case study of journalists". Aslib Proceedings, vol. 49 no. 2, pp. 43-52.

Pietilä, Veikko (1976). Sisällön erittely. 2. painos, Helsinki: Gaudeamus.

Rose, Gillian (2007). Visual Methodologies. An Introduction to the Interpretation of Visual Materials. 2nd edition, London: SAGE Publications.

Seppänen, Janne (2001). Katseen voima. Kohti visuaalista lukutaitoa. Tampere: Vastapaino.

Seppänen, Janne (2005). Visuaalinen kulttuuri. Teoriaa ja metodeja mediakuvaan tulkit-sijalle. Tampere: Vastapaino.

Suikkanen, Risto & Syrjälä, Hanna (2010). Suomalaisen uutismedian vuosiseuranta 2010. Tampereen yliopiston tiedostusopin laitoksen julkaisuja B55/2010. Tampere: Tampereen yliopisto.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2013). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 8. uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

LIITE 1: TUTKIMUSAINEISTONA KÄYTETYT MOT-OHJELMAT

1. 5.9.2016: Happikaupan harvainvalta
2. 12.9.2016: Vihreä kulta vaarassa
3. 19.9.2016: Roskaosakkeiden hämäräbisnes
4. 26.9.2016: Venäläiset tulevat!
5. 3.10.2016: Arctic Sea-laivan salatut taustat
6. 10.10.2016: Maahanmuuttoviraston avoin shekki
7. 17.10.2016: Kehitysapumiljoonat maajussin pomolle
8. 24.10.2016: Korkomiesten vaarallinen kokeilu
9. 31.10.2016: Vaalirahamiesten kylpyläkaupat
10. 7.11.2016: Unohdetun kansan kuritus
11. 14.11.2016: Erään vauvan kallovamma
12. 21.11.2016: Tappavia kemikaaleja – sallittu!
13. 28.11.2016: Jalkapallohuliganismin maihinnousu
14. 5.12.2016: Idän rahamiesten seikkailut Savossa
15. 12.12.2016: Terrorin varjot Suomen yllä
16. 19.12.2016: Olympiakomitean kurinpalautus